

Eettisesti ongelmalliset ilmiöt lasten ja nuorten turvapaikkapäätöksissä

Maisterintutkielma
Syksy 2020
Opiskelija: Tiina Sydänvaara
Ohjaaja: Maria Tapola-Haapala

HELSINGIN YLIOPISTO HELSINGFORS UNIVERSITET UNIVERSITY OF HELSINKI Tiedekunta Valtiotieteellinen tiedekunta		Koulutusohjelma Sosiaalityö
Tekijä Tiina Sydänvaara		
Työn nimi Eettisesti ongelmalliset ilmiöt lasten ja nuorten turvapaikkapäätöksissä		
Oppiaine Sosiaalityö		
Työn laji Maisterintutkielma	Aika 11/2020	Sivumäärä 71
Tiivistelmä Vuonna 2015 Suomeen saapui aikaisempaan verrattuna moninkertainen määrä turvapaikanhakijoita. Hakijoiden joukossa oli paljon alaikäisiä ja nuoria, yksin maahan tulleita turvapaikanhakijoita. Turvapaikanhakijoiden suuren määrän vuoksi Maahanmuuttovirasto ja muu vastaanottojärjestelmä oli suuren haasteen edessä. Hakemusten käsittelyajat kasvoivat, ja turvapaikanhakijoihin liittyviä lakeja ja säädöksiä muutettiin nopealla aikataululla. Turvapaikkaa hakevat, yksin jopa vuosia matkaa tehneet lapset ja nuoret ovat erityisen haavoittuvassa asemassa ikänsä ja turvattomuutensa vuoksi. Tutkielmassa kiinnitetään huomiota siihen, millä tavalla lapsuuteen ja nuoruuteen liittyviä erityisyyksiä on turvapaikkapäätöksissä käsitelty tai huomioitu. Turvapaikanhakijoihin liittyvää julkista keskustelua on leimannut uhan ja resurssien niukkuuden näkökulma, jossa myös lapset ja nuoret turvapaikanhakijat nähdään ennemmin näiden näkökulmien kautta, kuin kehitysvaiheensa kautta yksilöinä. Turvapaikkapäätös on yksittäisenä dokumenttina hyvin merkittävä: sen vaikutus ihmisen elämään on kauaskantoinen ja mullistava. Turvapaikkapäätösten kriittinen tarkastelu on tärkeää turvapaikanhakijoiden oikeuksien ja eettisen kohtelun kannalta. Etiikka onkin tutkielman kannalta keskeinen teema. Aineistosta pyrittiin paikantamaan alaikäisiin ja nuoriin kohdistuvat eettisesti ongelmalliset teemat heidän turvapaikkapäätöksensä analysoimalla tutkimuskirjallisuuden kanssa vuoropuhelussa. Tutkimuskysymys on: Millaisia eettisesti ongelmallisia ilmiöitä on havaittavissa yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten turvapaikkapäätöksissä? Tutkielman aineistona on yksin maahan tulleiden alaikäisten ja nuorten turvapaikkapäätöksiä vuodelta 2017. Aineistona on 13 Maahanmuuttoviraston tekemää turvapaikkapäätöstä. Aineistossa on alaikäisiä hakijoita, sekä prosessin aikana täysi-ikäistyneitä tai katsoitu itsenäistyneen perusteella täysi-ikäisiksi, jolloin tutkielma laajeni käsittelemään alaikäisten lisäksi juuri täysi-ikäistyneitä ja nuoria turvapaikanhakijoita. Tutkielmassa aineisto koostuu turvapaikkapäätöksistä ja niitä varten laadituista lausunnoista lapsen edusta, eli kyseessä on laadullinen asiakirja- tai dokumenttianalyysi. Analyysimenetelmässä on piirteitä myös retorisen analyysistä. Turvapaikkapäätöksiä tutkittiin siitä näkökulmasta, millaisia eettisesti ongelmallisia ilmiöitä niistä on löydettävissä. Analyysimenetelmä ei ole selkeästi minkään yksittäisen menetelmän edustaja, vaan se muotoutui tutkimuskirjallisuuden ja aineiston vuoropuhelusta. Aineistoon liittyvää kirjallisuutta ja aineistoa lukemalla rinnakkain nousi päätösteksteistä esiin samoja ilmiöitä, kuin kriittisissä maahanmuuttopoliittikkaa ja turvapaikanhakijoihin liittyviä teemoja käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa. Lisäksi aineistosta nousi toistuvia ilmaisuja, joiden tarkoitusta ja merkitystä tarkasteltiin eettisen päätöksenteon näkökulmasta. Tutkielman johtopäätöksenä aineistosta löytyi vuoropuhelussa kirjallisuuden kanssa monia eettisesti kyseenalaisia kohtia liittyen alaikäisten ja nuorten turvapaikkapäätöksiin. Turvapaikkapäätöksissä oli puutteita niin lapsen edun kuin nuoruusiän huomioimisessa. Samoin aineiston perusteella päätösten tekijöiltä puuttuu ymmärrystä siitä, miten traumamenneisyys vaikuttaa muistiin ja sitä kautta tapahtumista kertomiseen turvapaikkapuhuttelussa. Pitkät prosessit vaikuttavat heikentävästi turvapaikanhakijoiden asemaan: he ehtivät täysi-ikäistyä prosessin aikana, mikä taas heikentää heidän asemaansa monin eri tavoin. Itävaltalaiseen liittyy epäluottavuutta ja kyseenalaisuuksia niin selvityksen ohjaamisessa kuin tuloksissa. Lisäksi turvapaikanhakijan sukupuoleen liittyy vahingollisia oletuksia. Asiantuntijoiden käyttö on vaihtelevaa ja heidän panoksensa huomioiminen riippuu turvapaikkapäätöksen lopputuloksesta. Ylipäätään vaikuttaa siltä, että alaikäisyyttä ja nuoruutta ei huomioida turvapaikkapäätöksissä, ja päätösten perusteluista on vaikea löytää. Tutkielman perusteella turvapaikanhakijoiden oikeuksien toteutumisesta ja päätösten eettisyydestä on puutteita. Turvapaikanhakijoihin liittyvä tutkimus on ajankohtaista, ja haavoittuvassa asemassa olevien nuorten ja alaikäisten osalta prosesseja on syytä tutkia kriittisesti ja pyrkiä muuttamaan epäeettisiä käytäntöjä jatkossa.		
Avainsanat Turvapaikanhakijat, pakolaisuus, maahanmuutto, lapsen oikeudet		
Ohjaaja tai ohjaajat Maria Tapola-Haapala		
Säilytyspaikka Helsingin yliopiston kirjasto – Helda / E-thesis (opinnäytteet)		
		ethesis.helsinki.fi

Sisällys

1 Johdanto	1
2 Turvapaikanhaun juridisia lähtökohtia ja aiempia tutkimuksellisia näkökulmia.....	4
2.1 Turvapaikkaprosessi Suomessa.....	5
2.2 Turvapaikanhakijan alaikäisyyteen ja nuoreen ikään liittyviä erityispiirteitä	7
2.3 Tutkimusaiheeseen liittyvä aikaisempi tutkimus.....	8
2.4 Ihmisoikeudet ja lapsen oikeuksien sopimus	11
3. Tutkimuksen lähtökohdat.....	16
3.1 Tutkimuskysymys.....	16
3.2 Lähtökohtana etiikka	17
3.3 Keskeiset käsitteet	19
3.4 Tutkimusaineiston kuvaus	22
3.5 Institutionaaliset tekstit, asiakirja-aineisto	26
3.6 Analyysiprosessin kuvaus	30
3.7 Tutkimuseettiset kysymykset.....	31
4 Turvapaikkapäätösten eettisesti ongelmalliset sisällöt.....	33
4.1 Maahanmuuttovirasto katsoo ja perusteeton pelko	33
4.2 Länselvitys – häilyvä raja alaikäisen ja täysi-ikäisen välillä	35
4.3. Pitkät prosessit.....	40
4.4 Traumasensitiivisyys ja -ymmärrys, kielen kääntämisen haasteet	43
4.5 Sukupuoleen liittyvät oletukset	45
4.6 Ristiriitainen asiantuntija	48
4.7 Lapsen edun käsittely	50
5 Johtopäätökset ja pohdinta.....	54
5.1 Lapsen ja aikuisen välimaastossa.....	54
5.2 Tulevaisuusnäkymiä.....	60
Lähteet	63

1 Johdanto

Turvapaikanhakijalapsia ja -nuoria on saapunut viime vuosina Suomeen moninkertainen määrä aikaisempaan verrattuna. Yksin maahan tulleet nuoret ja alaikäiset turvapaikanhakijat ovat marginaalinen, erityisen haavoittuvassa asemassa oleva mutta taustoiltaan heterogeeninen ryhmä. Monet turvapaikanhakijat ovat traumatisoituneet ja ovat erityispalveluiden tarpeessa. Jopa vuosien asuminen vaihtelevissa oloissa, turvapaikkapäätöstä odottaen, lisää kuormitusta jo ennestään haastavassa tilanteessa. Samalla kun turvapaikanhakijoiden määrä on lisääntynyt, ovat maahanmuuttoon liittyvä keskustelu ja politiikka koventuneet. (Pellander & Leinonen 2016, s. 135–136, Quarshie 2016.) Turvapaikanhakijalapset nähdään usein ensisijaisesti turvapaikanhakijoina, vaikka heidät tulisi nähdä ensisijaisesti lapsina. Nykyinen lainsäädäntö myös Suomessa tähtää turvapaikanhakijoiden määrän vähentämiseen, mutta erityisesti lasten kohdalla myös lakien säätämässä tulisi ensisijaisesti huomioida lapsen etu YK:n lasten oikeuksien sopimuksen mukaisesti. Päätöksenteossa ja lainsäädännössä maahanmuuton hallinta näyttää korostuvan ihmisoikeuksien kustannuksella. (Parsons 2010, s. 77, Unicef 2018, s. 99, Martiskainen 2017, s. 4.) Vuoden 2015 jälkeen turvapaikanhakijoiden määrä on pudonnut huomattavasti, mutta keskustelu aiheen ympärillä ei ole laantunut.

Teen maisterintutkielmaani liittyen alaikäisiin ja nuoriin turvapaikanhakijoihin. Pyrin selvittämään lasten ja nuorten turvapaikkapäätöksiin liittyviä eettisesti ongelmallisia ilmiöitä. Pyrin tunnistamaan ja nostamaan esiin aineistostani eli turvapaikkapäätöksistä löytyviä eettisiä ongelmia. Etiikalla tarkoitan tässä tutkielmassa normatiivisen etiikan mukaista ajatusta hyvästä ja pahasta, jossa eettinen toiminta katsotaan pyrkimyksenä lisätä hyvää ja vastustaa pahaa (Banks 1995, s. 3–4). Eettisesti ongelmallisella tarkoitan päätöksentekoa ja toimintaa, joka ei edistä yksittäisen ihmisen hyvää elämää, vaan heikentää ihmisen tilannetta ja mahdollisuuksia. Teen tutkielmaani sosiaalityön maisteriohjelmassa, ja olen valmistumassa sosiaalityöntekijäksi. Sosiaalityöntekijän työhön eettisyys kuuluu erottamattomasti, ja sosiaalityöntekijä sitoutuu vastustamaan epäoikeudenmukaisuutta ja nostamaan esiin instituutioihin liittyviä ongelmia (Ylinen 2008 s. 112, Talentia 2005 s. 3–8, 16, IFSW 2005). Katson, että tällä tutkielmalla osallistun rakenteellisen sosiaalityön tekemiseen tarkastelemalla kriittisesti Maahanmuuttoviraston toimintaa instituutiona ja nostamalla esiin turvapaikkaprosessiin ja -päätöksiin liittyviä ongel-

mia. Lisäksi minua kiinnostaa onko nuoruutta ja lapsuutta kehitysvaiheena, tai trauman vaikutuksia hakijoihin huomioitu päätöksissä sekä selvittää, onko lapsen etua huomioitu tehdyissä turvapaikkapäätöksissä.

Tutkimukseni tavoitteena on tuottaa uutta tietoa relevantista aiheesta, josta tehtävää tutkimusta tarvitaan lisää pakolaiskysymysten ollessa yksi aikamme suurista haasteista ja ihmisoikeuskysymyksistä. Pakolaiset ja turvapaikanhakijat nähdään usein länsimaisissa yhteiskunnissamme äärimmäisinä toisina, muukalaisina. Pakotettua muuttamista, eli pakolaisuutta, käsitellään hyvin erillisenä muusta maahanmuutosta. (Pinson, Arnot & Candappa 2010, s. 1.) Turvapaikanhakijoihin liittyvät teemat kytkeytyvät vahvasti kansalaisuuden määrittelyyn ja sen ulkopuolelle sulkemiseen. Nykykeskustelu siitä, mitkä oikeudet kuuluvat kenellekin, tuntuu loitonneen ihmisoikeuksien universaaleista ihanteista. Nykyinen keskustelu turvapaikanhakijoista ja maahanmuuttajista kohdistuu usein myös taloudellisiin resursseihin, joissa hyvänä maahanmuuttajana nähdään maahan työperäinen, toimeentuleva tulija, huonona taas köyhä, yhteiskunnan varoja kuluttava maahanmuuttaja (Kuisma 1999, s. 209). Turvapaikanhakijoihin ja jopa lapsiin ja -nuoriin liittyvä julkinen keskustelu on usein resurssi- tai uhkakeskeistä; puhutaan hakijoiden lisääntyneistä määristä, sosiaalietuuksista, iänmäärittelyyn ja perheenyhdistämissiin liittyvistä kysymyksistä. Tämän keskustelun lisäksi tulisi nostaa esille yksittäisen turvapaikanhakijan etu, kokemukset ja hyvinvointi, vaikka päätösten ja niiden seurausten eettinen arvioiminen käytännön tasolla voi olla haastavaa. (Alanko, Marttinen & Mustonen 2011, s. 8, Parsons 2010.)

Monilla alueilla maailmassa on väkivaltaisia konflikteja, vainoa, ympäristötuhoja sekä taloudellisia ongelmia, jotka yleensä ovat hallitsevien tahojen aikaansaamia ongelmia. Nämä syyt ovat suuresti lisänneet pakolaisten määrää. UNHCR:n raportin mukaan vuonna 2013 pakolaisten määrä ylitti 50 miljoonan rajan ensimmäistä kertaa toisen maailmansodan jälkeen. Suuret pakolaismäärät ovat saaneet vastaanottajamaat isojen haasteiden eteen turvapaikanhakijoiden vastaanottamisessa. Ongelma on rakenteellinen, koska sekä kansalliset että kansainväliset instituutiot ovat huonosti varautuneet asian hoitamiseen, saati ongelmien syiden vähentämiseen. Vähäinen rahoitus, puutteet tiedonkulussa ja toimivien järjestelmien luomisessa rajoittavat toimintaa. (Camilleri 2017, s. 33.)

Edellä mainitut syyt, kuten talouskriisit ja ilmastonmuutos, ovat aiheuttaneet äärimmäistä köyhyyttä ja kärsimystä. Ihmisten epävarma tilanne on saanut aikaan kuohuntaa ja väkivaltaisia konflikteja. Nämä myllerrykset tulee nähdä osana taloudellisen epävakauden aikaa, jolloin finanssimarkkinoiden epävakaus ja valtava sosiaalinen epätasa-arvo vaikuttavat ihmisten elämään. Pakolaisten saapuessa muihin maihin he kohtaavat yhä kovenivia rasistisia ja muukalaisvihamielisiä asenteita, sekä tiukentuneen poliittisen ilmapiirin. Koventuneet asenteet ovat vaikuttaneet poliittisiin käytäntöihin, sosiaalisiin ohjelmiin, koulutukseen sekä maahanmuuttolakeihin. Universaalien ihmisoikeuksien noudattamisen voidaan nähdä systemaattisesti heikentyneen. Toiset näkevät tilanteessa muukalaisten tuomaa uhkaa, toiset suuren humanitäärisen kriisin. (Esim. Burke 2017, s. 83–85, Martiskainen 2017.) Poliittiset ja taloudelliset kriisit, sodat ja konfliktit sekä ilmastonmuutos vaikuttavat miljoonien ihmisten elinolosuhteisiin katastrofaalisesti. Voidaankin kysyä, kuinka perusteltua on tässä globaalissa tilanteessa olla huolissaan vain omasta ja liittolaisten kansallisvaltioista. (Burke 2017, s. 83–85.) Globaali konteksti on olennainen osa tutkielmani ilmiötä, eli yksin maahan tulleet nuoria ja lapsia turvapaikanhakijoina. Globaali konteksti huomioiden lapsi ja lapsuus, tai nuori ja nuoruus nähdään ja kohdataan turvapaikanhakuprosessissa ja -päätöksenteossa. Osataanko edellä mainituissa olosuhteissa ottaa lapsen ja nuoren tausta huomioon, sekä nähdä suojelun ja tuen tarve.

Tutkielmani paikantuu *globaalin etiikan* tutkimusalalle. Globaali etiikka on muutaman viime vuosikymmenen aikana ilmestynyt termi, jolla viitataan globaaleja ongelmia eettisestä näkökulmasta käsittelevään tutkimuksen kenttään jonka voidaan katsoa olevan jo oma orastava tieteenalansa. Globaali etiikka tutkii maailman maiden globaalin yhteenliittymisen ja keskinäisen riippuvuuden luomia ongelmia ja kysymyksiä. Globaalin etiikan tutkimukseen kuuluvat luonnollisesti globaalit kysymykset ja ongelmat, esimerkiksi lapsityövoima, ihmiskauppa, muuttoliikkeet, ilmastonmuutos ja pandemiat. Globaaliin etiikkaan kuuluu ajatus siitä, että nyt tehtävillä päätöksillä on valtaisa vaikutus tulevien sukupolvien elämään. (Widdows 2014, s. 1–2, Hutchings 2018, s. 1–2.) Voidaan kysyä miksi globaali etiikka on nousussa juuri nyt, tänä maailmanaikana, onhan etiikka käsitteenä tunnettu jo antiikin ajoista saakka. Globalisaatio on kuitenkin tuonut tullessaan uusia eettisiä ongelmia niin teknologian kehityksen kuin poliittisten ja sosiaalisten muutosten myötä, ja näihin globaali etiikka pyrkii vastaamaan siinä missä ennen globalisaatiota etiikan voidaan katsoa vastanneen pitkälti paikallisiin kysymyksiin. Globalisaation myötä lisääntynyt keskinäinen taloudellinen, so-

siaallinen, poliittinen ja kulttuurinen keskinäinen riippuvuus ja yhteen kietoutuneisuus ovat luvoneet vahvasti globaaleja ongelmia jotka vaativat globaaleja ratkaisuja. (Widdows 2014, s. 4–5.) Globaali etiikka myös rakentaa ja käsitteellistää julkisia diskursseja sekä jopa kollektiivisia identiteettejä, ja sillä on rooli sosiaalisen maailman diskurssien rakentamisessa. (Delanty 2009, s. 109–110.) Oma tutkielmani paikantuu vahvasti globaalin etiikan tutkimusalalle, koska turvapaikanhakijat ovat yleisesti ottaen juuri globaalien ongelmien, kuten ilmastonmuutoksen, köyhyyden, vähäisten resurssien ja niistä seuraavien konfliktien pakottamana joutuneet lähtemään kotimaistaan (kts. esim. Gibney 2004 s. 249). Yksittäiset kansallisvaltiot eivät pysty ratkaisemaan näin globaalia ja monisyistä ongelmaa rajoja sulkemalla, vaan tarvitaan globaaleja ratkaisuja.

Tutkielmani etenee seuraavasti: toisessa luvussa esittelen tutkielmaani liittyviä juridisia lähtökohtia ja aikaisempia tutkimuksellisia näkökulmia. Kolmannessa luvussa erittelen tutkimuksellisia lähtökohtia: esittelen tutkimuskysymyksen ja käsittelen etiikkaa työni lähtökohtana. Lisäksi käyn läpi keskeiset käsitteet, tutkimusaineiston ja analyysiprosessin sekä tutkimuseettiset kysymykset. Neljännessä luvussa käydään läpi tutkielman tulokset seitsemässä alaluvussa. Viidennessä luvussa ovat tutkielman johtopäätökset ja pohdinta.

2 Turvapaikanhaun juridisia lähtökohtia ja aiempia tutkimuksellisia näkökulmia

Tässä luvussa esittelen tutkielmani kannalta olennaisia teemoja ja prosesseja. Ensin käyn läpi turvapaikkaprosessin Suomessa ja sitten alaikäisiin ja nuoriin turvapaikanhakijoihin liittyviä erityispiirteitä. Esittelen myös aiempia turvapaikanhakijoihin liittyviä tutkimuksellisia näkökulmia.

2.1 Turvapaikkaprosessi Suomessa

Vuonna 2017 Suomesta turvapaikkaa haki 5059 ihmistä. Heistä oli 0–13-vuotiaita 1 116, ja 13–17-vuotiaiden hakemuksia oli 254. Suurin osa hakijoista oli Irakin (1453) ja Syyrian (744) kansalaisia. Seuraavaksi eniten hakijoita oli Eritreasta, Afganistanista ja Venäjän federaatiosta. (Maahanmuuttovirasto 28.2.2018.) Suomen turvapaikkamenettely perustuu ulkomaalaislakiin (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301). Lakia sovelletaan ulkomaalaisen (kotimaa muu kuin Suomi) maahantuloon, maastalähtöön sekä oleskeluun ja työntekoon Suomessa (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301 1 luku 2 §). Suomessa pakolaislapsen asemaa ja kohtelua säätelevät eri sopimukset, lait ja asetukset, kuten lastensuojelulaki (417/2007), laki lapsen huollosta ja tapaamis-oikeudesta (361/1983) sekä sosiaalihuoltolaki (30.12.2014/1301). Alaikäisyys määritellään sosiaalihuoltolaissa sekä lastensuojelulaissa alle 18 vuoden iän perusteella, nuoreksi katsotaan 18–24-vuotias henkilö. (Sosiaalihuoltolaki 1 luku 3 §, lastensuojelulaki 1 luku 6 §). Ulkomaalaislaissa säädetään seuraavasti: ”Ennen kaksitoista vuotta täyttäneen lasta koskevan päätöksen tekemistä on lasta kuultava, jollei kuuleminen ole ilmeisen tarpeetonta. Lapsen mielipiteet tulee ottaa huomioon hänen ikänsä ja kehitystasonsa mukaisesti. Myös nuorempaa lasta voidaan kuulla, jos hän on niin kehittynyt, että hänen näkemyksiinsä voidaan kiinnittää huomiota. Alaikäistä lasta koskevat asiat on käsiteltävä kiireellisesti.” (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301, 1 luku 6 §.)

Suomeen saavuttuaan turvapaikanhakija jättää turvapaikkahakemuksen henkilökohtaisesti poliisille tai rajaviranomaiselle. Hakemuksen saatuaan poliisi ja Maahanmuuttovirasto tekevät turvapaikkatutkinnan. (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301, 6 luku 95 §.) Turvapaikkatutkinnan tarkoituksena on selvittää, täytyvätkö hakijan kohdalla perusteet kansainväliselle suojelulle. Alaikäisille turvapaikanhakijoille on laadittu oma, erityisesti alaikäisille suunnattu puhuttelupöytäkirja, yli ja alle 15-vuotiaille alaikäisille omansa. Alaikäisen puhuttelussa on aina läsnä tulkki, edustaja, sekä mahdollisesti myös oikeusavustaja ja sosiaalityöntekijä. Vaihtoehtoisesti Maahanmuuttovirasto pyytää sosiaalityöntekijältä lausunnon lapsen edusta. Lisäksi hakijalle voidaan tehdä kielitesti tämän kotialueen selvittämiseksi ja oikeuslääketieteellinen tutkimus iän selvittämiseksi. Hakija voi myös itse toimittaa sellaisia lisäselvityksiä, jotka voivat vaikuttaa hänen hakemuksensa käsittelyyn. (Alanko ym., 2011, s. 17–18.)

Turvapaikkaprosessi voi päättyä monella tapaa. Hakija voi saada myönteisen päätöksen, eli oleskeluluvan toissijaisen suojelun perusteella tai turvapaikkaa hakeneen perheen yhdistämisen

kautta, tai turvapaikan eli pakolaistatuksen. Hakija voi saada myös kielteisen päätöksen, ja hänet voidaan siinä yhteydessä käännättää tai karkottaa maasta. Päätöksen saaminen kestää useita kuukausia tai ruuhkautuessaan jopa vuoden. Koko prosessi valituksineen voi kestää useita vuosia, ja osa kielteisen päätöksen saaneista hakee muutosta päätökseen eri oikeusasteissa. Osa turvapaikanhakijoista katoaa järjestelmästä jossain vaiheessa prosessia; osa jää tuolloin Suomeen paperittomana, ja osa jatkaa matkaansa johonkin muuhun valtioon. (Jauhiainen 2017, 7–10, Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301 luku 6, 87–88 §.)

Turvapaikkaa hakeneelle yksin maahan saapuneelle lapselle määrätään aina edustaja, joka käyttää puhevaltaa tämän asioissa. Edustaja on mukana kaikissa lapsen virallisissa tapaamisissa ja huolehtii lapsen edun toteutumisesta turvapaikkaprosessin kaikissa vaiheissa. Edustaja tekee oikeusavustajan kanssa mahdolliset valitukset eri oikeusasteisiin. Alaikäiset yksin tulleet turvapaikanhakijat majoitetaan joko alaikäisille tarkoitettuun vastaanottoyksikköön, yleensä perheryhmäkotiin, tai mahdollisesti tuettuun perhemajoitukseen. Ryhmäkotien työntekijät huolehtivat lapsen arkeen liittyvistä asioista ja palveluiden järjestymisestä. Lapsen asuinkunta on vastuussa tarvittavien, lapselle sopivien palveluiden toteutumisesta ja saatavuudesta. Yksin maahan tulleelle alaikäiselle, joka saa oleskeluluvan, laaditaan aina kotoutumissuunnitelma. Kotoutumissuunnitelmassa sovitaan lapsen tai nuoren kanssa esimerkiksi koulutuksesta ja hänen tarvitsemistaan kunnan palveluista. (Alanko ym., 2011, s. 18–19; Laki kotoutumisen edistämisestä 30.12.2010/1386, 2 luku, 14–15, 27 ja 41 §.)

Vuoden 2015 suureen turvapaikanhakijamäärään reagoitiin nopeasti poliittisesti. Joulukuussa 2015 julkistettiin Juha Sipilän hallituksen toimenpideohjelma, jolla turvapaikanhakijoiden asemaa heikennettiin. Toimenpideohjelman tavoitteena oli ”katkaista turvapaikanhakijoiden hallitsematon virta maahamme, saada turvapaikkakustannukset hallintaan sekä kotouttaa tehokkaasti turvapaikan saaneet.” Tavoitteisiin pääsemiseksi toimenpideohjelmassa sitouduttiin muun muassa kiirehtimään turvapaikanhakijoiden oikeusturvaa koskevia ulkomaalaislainsäädännön muutoksia, tehostamaan viranomaisten toimintaa turvapaikanhakijoiden asioiden käsittelyssä, arvioimaan uudelleen turvallisia maita koskevia linjauksia sekä muuttamaan turvapaikanhakijalle annettavan oikeusavun palkkioperusteet asiakaskohtaisiksi. (Saarikkomäki, Oljakka, Vanto, Pirjatanniemi, Lavapuro & Alvesalo-Kuusi 2018, s. 4.) Vuoteen 2015 saakka turvapaikan saaneiden määrä oli Suomessa ollut eurooppalaista keskitasoa, kun vuodesta 2016 alkaen turvapaikan saaneiden määrä on ollut huomattavasti alle keskitason. Saarikkomäki tutkijakollegoineen arvioi, etteivät määrän putoamista selitä yksistään lainsäädännölliset toimet,

vaan myös Maahanmuuttoviraston muuttuneet käytännöt. Näitä ovat muun muassa yksittäiseen turvapaikkapuhutteluun varattu aika, sekä luotettavuusarvioinnin tiukentuminen. Luotettavuusarviointi tarkoittaa sitä, pitääkö Maahanmuuttovirasto hakijan kertomusta uskottavana vai ei. (Saarikkomäki ym. 2018.)

2.2 Turvapaikanhakijan alaikäisyyteen ja nuoreen ikään liittyviä erityispiirteitä

Vuonna 2015 Euroopan Unionin alueella rekisteröitiin yhteensä 88300 ilman huoltajaa tullutta turvapaikanhakijalasta. Suomeen heitä tuli samana vuonna 2535. Heistä 5% oli alle 14-vuotiaita ja 95% oli poikia. (Eurostat 2016.) Seuraavina vuosina yksinsaapuvien lasten määrä putosi huomattavasti, mutta heitä liikkuu edelleen paljon ja aikaisempaa enemmän vaarallisempia reittejä meren yli (Martiskainen 2016, s. 1). Lapset ovat turvapaikanhakijoina erityisen haavoittuvassa asemassa, erityisesti yksin, ilman huoltajaa matkustavat lapset. He joutuvat matkaaman pitkiä, joskus vuosia kestäviä, matkoja laittomia reittejä pitkin ja turvautumaan salakuljettajien apuun päästäkseen eteenpäin. Itsen elättäminen matkan aikana on vaikeaa ja altistaa hyväksikäytölle. Lasta kuormittaa kotimaahan tai matkalle jääneiden perheenjäsenten kohtalo ja epävarmuus tulevastakin. Usein turvapaikanhakijalapset ovat kokeneet traumaattisia kokemuksia, joista he joutuvat selviytymään samalla kun rakentavat uutta identiteettiään uudessa maassa. Vaikean pakomatkan lisäksi monella on taustallaan jokapäiväisen elämän järkkäminen, kotimaan menetys, nälän ja puutteen kokeminen. Moni lapsista on nähnyt väkivaltaa ja kuolemaa sekä joutunut eroon perheestään tai suvustaan. (Thomas 2016, s. 193, Alanko ym., 2011, s. 12–13.)

On jo pitkään ollut tiedossa, että lapsia katoaa kesken turvapaikanhakuprosessin. Kadoksissa olevien lasten tarkkaa määrää on mahdotonta arvioida edes Euroopan laajuisesti, koska katoamisista ilmoittaminen ja ilmoitusten rekisteröinti ovat hyvin puutteellisia. Sama lapsi voi kadota yhdessä maassa ja ilmestyä toisessa maassa, jossa ei tiedetä tämän kadonneen ensimmäisestä maasta. Lapsia katoaa jo matkalla, sekä tulomaiden vastaanottokeskuksista ja ryhmäkodeista. Lapset saattavat kadota ystävien tai sukulaisten luo toiseen maahan, mutta osa päättyy hyväksikäytön uhreiksi. Pitkät käsittelyajat sekä tiedon ja luottamuksen puute viranomaisilta kohtaan vaikuttavat lasten päätöksiin hävitä järjestelmistä. Tämä tekee lapset haavoittuvaisiksi

ja alttiiksi rikollisjärjestöjen ja salakuljettajien hyväksikäytölle. Myös vankilamaiset olot ja riittämättömät elinolosuhteet vastaanottokeskuksissa toimivat katoamista puoltavina tekijöinä. Epävarmuus turvapaikkapäätöksestä sekä tulevaisuudesta vaikuttavat lasten päätöksiin. (Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2016.) Suomessa katosi vuosina 2015–2016 169 alaikäistä yksinsaapunutta turvapaikanhakijaa. Vuonna 2017 katosi 32 alaikäistä turvapaikanhakijaa. Noin kolmasosa kadonneista löytyi myöhemmin muualta Euroopasta Dublin-käsittelypyyntöjen seurauksena. Suurin osa kadonneista oli 14–7-vuotiaita poikia, jotka poistuivat vastaanottokeskuksista kesken turvapaikanhakuprosessin. Katoavien lasten nähdään olevan erityisen haavoittuvassa asemassa ja alttiita monenlaiselle hyväksikäytölle. Katoamisia pyritään ehkäisemään muun muassa tiedottamalla turvapaikanhakijalapsille avoimesti heihin liittyvistä asioista ja näin vähentämällä viranomaisiin ja järjestelmään liittyviä pelkoja. (Euroopan muuttoliikeverkosto 2017, s. 63–64, Euroopan muuttoliikeverkosto 2018, s. 49.)

Mole ja Meredith (2010, s. 188–189) tunnistavat erityisesti lasten turvapaikanhakuprosessiin liittyviksi ongelmiksi riittävän laillisen edustuksen puutteen, vastaanottajavaltioiden kyvyttömyyden asettaa hakijalapsi sopivaan lailliseen viiteryhmään (lapsi vs. turvapaikanhakija), sekä puutteet iänmääritysprosesseissa ja niiden luotettavuudessa. Puutteet prosesseissa ja menetelmissä kuten iänselvityksessä voivat johtaa kielteiseen päätökseen. Tarvittaessa lasten ja nuorten asioita voidaan viedä käsiteltäväksi Euroopan ihmisoikeustuomioistuimeen. Tässä vaaditaan lapsia edustavilta tahoilta aktiivisuutta, kuten järjestöiltä ja lapsen laillisilta edustajilta tai työnteekijöiltä, omien vanhempien puuttuessa tai ollessa estyneitä viemään lapsen asiaa eteenpäin. (Mole ja Meredith 2010, s. 188–189.)

2.3 Tutkimusaiheeseen liittyvä aikaisempi tutkimus

Tutkimusaiheeni liittyy maahanmuuton ja kansainvälisen muuttoliikkeen kysymyksiin, joiden tutkimus näyttää vuoden 2015 jälkeen lisääntyneen. Turvapaikanhakijoihin ja pakolaisuuteen liittyvä tutkimus on ajankohtaista, ja sitä löytyy runsaasti. Tämän tutkimuksen aihe, lapsuuden ja nuoruuden erityisyyksistä ja eettisistä ongelmista turvapaikkaprosessissa, on vielä Suomessa suhteellisen vähän tutkittu. Aikaisempaa tutkimusta vastaavalla aineistolla ei löytynyt, ainakaan

yhteiskuntatieteellisestä orientaatiosta tehtynä. Lainopillista tutkimusta liittyen turvapaikanhakijoihin ja lapsen etuun on tehty oikeustieteellisessä tiedekunnassa. Esimerkiksi Mari Karttusen vuonna 2015 hyväksytty pro gradu -tutkielma ”Lapsen etu ja valtion intressit oleskelulupaharkinnassa” käsittelee lainopillista näkökulmaa. Karttunen toteaa lapsen edun toteutumisessa ja harkinnassa olevan puutteita korkeimman hallinto-oikeuden päätöksissä. Lapsen oikeuksien noudattaminen näyttää ehkäisevän vain karkeat oikeudenloukkaukset, eikä arviointi ole systemaattista. Lapsen mielipiteen huomioimisessa oli puutteita, eikä lapsen edun ensisijaisuutta menettelysäännöksenä ole sisäistetty. Valtion intressit ohittavat lapsen edun. (Karttunen 2015.) Sandra Väärikkälän vuonna 2016 julkaistu sosiologian pro gradu -työ ”Separated asylumseeking children out of place. Immigration officials' categorizations of children” käsittelee turvapaikanhakijalasten kanssa työskentelevien maahanmuuttoviranomaisten lapsista tuottamaa puhetta ja kategorisointia, sekä heidän määrittelemäänsä lapsuuden käsitettä. Väärikkälän mukaan maahanmuuttoviranomaiset kategorisoivat lapsia sen mukaan, miten he katsoivat näiden sijoituvan suomalaisen lapsuuden kategorioihin. Toiset turvapaikkaa hakevat lapset olivat liian lähellä aikuisuutta ja siten ”väärässä paikassa”, kun taas toiset saattoivat olla väärällä tavalla lapsia. Tutkielman mukaan suomalaiset maahanmuuttoviranomaiset käsittävät lapsuuden ja aikuisuuden toistensa vastakohtina, ja pyrkivät paikantamaan alaikäiset turvapaikanhakijat jompaankumpaan näistä kategorioista. (Väärikkälä 2016.) Kansainvälisesti aihe on tutkitumpi, ja hakusanoilla ’ethics asylum process’ löytyi kymmeniä tuhansia hakutuloksia Helsingin yliopiston Helka-kirjaston artikkelihaussa.

Erna Bodström (2020) tutki 77 Maahanmuuttoviraston tekemää kielteistä turvapaikkapäätöstä vuosilta 2016–2017. Bodströmin mukaan Maahanmuuttoviraston tekemien kielteisten turvapaikkapäätösten perustelut nojaavat pitkälti Van Leeuwenin (2007) legitimaatiokategorioista arvovaltaistamiseen ja moraalistamiseen, jotka molemmat ovat melko läpinäkymättömiä ja epämääräisiä tapoja oikeuttaa toimintaa. Moraalistaminen legitimoii toimintaa viittaamalla yleisiin arvojärjestelmiin, ja arvovaltaistaminen oikeuttaa toimintaa perinteiden, tapojen ja lakien perusteella. Näiden käytöllä on suuri vaikutus turvapaikkapäätösten lopputulokseen, eli siihen, myönnetäänkö hakijalle kansainvälistä suojelua vai ei. Turvapaikkapäätökset eivät ole pelkkiä tekstejä, sillä niiden perusteella päätetään, saako ihminen jäädä turvalliseksi katsomaansa maahan vai ei. Jos maahanmuuttovirasto käyttää kielteisissä päätöksissään epämääräisiä ja läpinäkymättömiä perusteluja, vaikeuttaa tämä päätöksestä valittamista huomattavasti, kun sel-

keitä kohtia, joihin tarttua, ei päätöksessä ole. On vaikeaa argumentoida sellaista päätöstä vastaan, jonka argumentit on häivytetty tekstistä lähes olemattomiin, eikä selkeää logiikkaa ole. (Bodström 2020, s. 13–15.) Tutkimuksen mukaan turvapaikkapäätöksistä puuttuu järkeistämisen moraalikategoria lähes kokonaan. Järkeistäminen on läpinäkyvä ja yksityiskohtainen tapa, jolla päätösprosessi tulee näkyvämmäksi. Bodström kysyykin, olisiko se tarpeen erityisesti maahanmuuttoviraston päätöksissä, jotka muuttavat ihmisten elämäntapaa ratkaisevalla tavalla. Järkeistämistä päätöksissään käyttämällä viranomaiset voivat ikään kuin arvioida uudestaan tekemiään päätöksiä ja nähdä, ovatko ne loogisia. (Bodström 2020, s. 11–15.)

Elsa Saarikkomäki (Saarikkomäki ym. 2018) toteutti tutkimusryhmänsä kanssa Turun yliopiston oikeustieteellisen tiedekunnan, Åbo Akademin ihmisoikeusinstituutin ja Yhdenvertaisuusvaltuutetun teettämänä tutkimuksen Maahanmuuttoviraston tiukentuneesta turvapaikkapolitiikasta. Tutkimusryhmä tutki yli 200 Irakin kansalaisen kansainvälistä suojelua koskevat päätökset kahdelta eri ajanjaksolta vuosina 2015 ja 2017. Tutkimus osoitti, että Maahanmuuttoviraston päätökset ovat tiukentuneet huomattavasti vuodesta 2015 vuoteen 2017. Konkreettisimmin muutos näkyi siinä, pitikö Maahanmuuttovirasto hakijan pelkoa perusteltuna vai ei. Vuonna 2015 pelkoa pidettiin perusteltuna suurimmassa osassa päätöksiä, vuonna 2017 enää murto-osassa. Hakijoiden ilmoittamat seikat eivät olleet muuttuneet ajanjaksolla, mutta Maahanmuuttoviraston linjaukset olivat selkeästi tiukentuneet. Tiukentunutta linjaa selittämään ei löytynyt muita selittäviä tekijöitä, kuin muuttuneet linjaukset tai käytännöt. (Mt., s. 3, 36–37.)

Lain edellyttämää lapsen edun arvioimista turvapaikkapäätöksissä ovat tutkineet järjestöt ja vähemmistövaltuutettu. Vähemmistövaltuutetun toimisto selvitti lapsen edun toteutumista turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevissa päätöksissä. (Parsons 2010.) Tulosten mukaan lapsen edun toteutumisessa päätöksissä on puutteita. Pakolaisneuvonta ry on tehnyt selvityksen vuoden 2014 Helsingin toimistonsa asiakkaiden hallinto- ja korkeimman hallinto-oikeuden päätöksistä tutkien lapsen edun käsittelyä. Selvityksen mukaan 63% päätöksistä ei edes mainitse ulkomaalaislain 6 §:ää sovellettujen oikeusohjeiden yhteydessä. Aineistossa oli 41 turvapaikkapäätöstä, joissa on mukana lapsia. Näistä 30:ssä eli yli 70 %:ssa lapsen etua ei mainittu sovelletuissa oikeusohjeissa eikä perusteluissa. Jos lapsen etu mainittiin, sitä ei kuitenkaan pääsääntöisesti perusteltu. Useimmiten lapsen edusta on pelkkä maininta. 19 päätöksestä, joissa UlkL 6 § on mainittu, puolessa päätöksistä asiaa on arvioitu suppeasti todeten esimerkiksi: ”Asiassa ilmenneet seikat kokonaisuudessaan huomioon ottaen lapsen edun ei voida katsoa

edellyttävän oleskelulupien myöntämistä. ” (HAO 27.3.2014.) Pakolaisneuvonnan selvityksen mukaan lapsen etu jää päätöksenteossa hyvin usein perustelematta lain edellyttämällä tavalla. (Pakolaisneuvonta ry 2014.)

Ihmisoikeudet liittyvät erottamattomasti eettiseen päätöksentekoon (Ife 2001, s. 113). Ihmisoi-
keusnäkökulman käyttö ei ole vakiintunut Suomessa perustellessa päätöksiä. Vuosina 2002–
2014 tehtyjä Helsingin hallinto-oikeuden perheenyhdistämisen valituspäätöksiä tutkineen
Halme-Tuomisaaren (2016, s. 189) mukaan Maahanmuuttoviraston päätöksiä ei kertaakaan
muutettu ihmisoikeuksien perusteella. Joissakin hallinto-oikeuden ratkaisuissa mainittiin, että
päätöksessä oli huomioitu lapsen etu, mutta tätä ei mitenkään tarkennettu. Halme-Tuomisaari
päätteli, että ihmisoikeudet ovat muodollisesti osa prosesseja kielen ja normiston tasolla mutta
eivät käytännössä merkittävässä roolissa perheenyhdistämisissä tai niitä koskevissa valituk-
sissa. (Mt., s. 189.)

2.4 Ihmisoikeudet ja lapsen oikeuksien sopimus

Kaikkiaan pakolaisten tilanne globaalina kysymyksenä ja ongelmana liittyy vahvasti ihmisoi-
keuksiin. Ihmisoikeuksien toteutuminen on viime aikoina ollut myös Suomessa uhattuna yh-
teiskunnallisen ilmapiirin kovenemisen, kuten vihapuheen ja syrjinnän yleistymisen sekä maa-
hanmuuttoon liittyvien lakien tiukentumisen vuoksi (Turtiainen, Jäppinen & Stamm, julkaise-
maton käsikirjoitus, s. 1).

Rikkaiden länsimaiden haluttomuus ottaa vastaan pakolaisia on vaikeasti perusteltavissa, kun
tiedossamme on, millä tavalla monet valtiot laiminlyövät velvollisuutensa kansalaisiaan koh-
taan. Usein puhutaan auttamisesta muulla tavalla, mutta valtioiden humanistinen velvollisuus
vastaanottaa pakolaisia on kiistaton. Pakolaisten vastaanottoa tulisi määritellä ensisijaisesti ha-
kijan turvapaikan tarve eikä vastaanottavan maan toiveet liittyen tulijan “hyödyllisyyteen” tai
toivottaviin ominaisuuksiin. Pakolaiskiintiöiden voivaan nähdä olevan useissa maissa, kuten
Suomessa, hyvin pieniä. Valtioilla ei ole velvollisuuksia muita siirtolaisia, myöskään hädänalai-
sia, kuin pakolaisia kohtaan. (Raulo 1999, s. 160–163.) Ihmisoikeuskeskustelu kietoutuu jälki-

kolonialismiin, jossa Euroopan maat ovat poliittisesta ja taloudellisesta asemastaan käsin voineet taata omille kansalaisilleen ihmisoikeudet samalla, kun saavutetut etuoikeudet perustuvat osittain niiden maiden riistolle, josta siirtolaisia Eurooppaan nyt pyrkii. (Dembour 2006, s. 13).

Ihmisoikeudet ovat moniulotteisia ja -tulkintaisia. Yleisesti ottaen ajatellaan, että ihmisoikeudet ovat kiistattomia ja kuuluvat kaikille. Tähän ovat sitoutuneet myös ihmisoikeussopimukset allekirjoittaneet valtiot. Akateeminen keskustelu sisältää myös kritiikkiä ihmisoikeuksiin liittyen. Kritiikki kohdistuu muun muassa siihen, että on olemassa ihmisoikeuksien ideaali ja ihmisoikeuksien käytäntö. Ideaalissa kaikki maailman ihmiset nauttivat kiistattomista ihmisoikeuksista, kun taas käytännössä osa ihmisistä jätetään näiden oikeuksien ulkopuolelle. Yhden tulkinnan mukaan tämä johtuu siitä, että ideaalia ei ole vielä pystytty toteuttamaan sellaisenaan käytännössä, kun taas ihmisoikeuksien ideaalissa itsessään ei ole vikaa. Toinen tulkinta esittää, että käytäntö ei edes voi yltää ideaalin tasolle, mikä tekee koko käsitteestä viallisen. Nämä voidaan nimetä ihmisoikeuksien käytännölliseksi ja konseptuaaliseksi kritiikiksi. Käytännöllisen kritiikin mukaan teorian ja käytännön välillä oleva kuilu on suljettavissa, konseptuaalisen kritiikin mukaan ihmisoikeuksien käsitettä on muutettava, jotta se voitaisiin saada vastaamaan todellisuutta. (Dembour 2006, s. 4–5.)

Dembour on jakanut ihmisoikeuskeskustelun eri koulukunnat neljään eri luokkaan sen mukaan, millainen käsitys ihmisoikeuksista niissä vallitsee. Luonnollisen koulukunnan edustajat näkevät ihmisoikeudet itsestäänselvinä, luonnollisina. Neuvotteleva koulukunta katsoo, että ihmisoikeudet ovat keskustelujen ja sopimusten tulos. Protestikoulukunta pitää ihmisoikeuksia taisteltuina, saavutettuina. Neljäs koulukunta, diskurssikoulukunta katsoo, että ihmisoikeudet ovat ja rakentuvat keskusteluissa. Dembour huomauttaa, että koulukuntiin kuuluvat eivät luultavasti itse ajattele edustavansa tiettyä suuntausta, mutta suuntaukset ovat selkeästi nähtävissä eri tutkijoiden tarkastellessa ihmisoikeuskysymyksiä. (Dembour 2006, s. 232.)

Lasten oikeuksista säädetään YK:n Lapsen oikeuksien yleissopimuksessa vuodelta 1989, joka on Suomessa ratifioitu vuonna 1991. (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.) Lapsen oikeuksien sopimus on ihmisoikeussopimus, joka velvoittaa sen ratifioineet maat toteuttamaan sopimuksessa luetellut lapsen oikeudet. Sopimuksen tavoitteet tiivistetään yleensä kolmeen ydinkäsitteeseen, jotka velvoittavat turvaamaan kaikille lapsille ja nuorille: 1) osuuden yhteiskunnan voimavaroista (provision), 2) oikeuden suojeluun ja huolenpitoon (protection) ja 3) oikeuden osallistua itseään koskevaan päätöksentekoon ja yhteiskuntaelämään (participation).

(Lundqvist ym. 2018, s. 14.) Yleissopimuksessa on neljä yleistä periaatetta, joiden avulla edellä mainitut pyritään turvaamaan: 1. Syrjimättömyys (artikla 2) 2. Lapsen edun huomioiminen (artikla 3) 3. Oikeus elämään ja kehittymiseen ja 4. Lapsen näkemysten kunnioittaminen. Tässä tutkielmassa keskityn erityisesti artiklassa 3. velvoitettuun lapsen edun huomioimiseen. Itse artiklassa lapsen etu mainitaan hyvin lyhyesti sitä enempää avaamatta: “1. Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.” (Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.)

Lapsen oikeuksien sopimuksen noudattamista valvoo YK:n lapsen oikeuksien komitea. Maat raportoivat komitealle lapsen oikeuksien tilanteesta viiden vuoden välein, ja komitea antaa maille raporttien perusteella huomautuksia tai suosituksia. Myös järjestöt, kuten Unicef, valvovat lapsen oikeuksien toteutumista. YK:n lapsen oikeuksien komitea on antanut yleiskommentin nro 6 (2005) Lapsen oikeuksien yleissopimukseen liittyen ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohteluun kotimaansa ulkopuolella. Komitean yleiskommentti on annettu vuonna 2005 ja käännetty suomeksi vuonna 2015. Kommentti tehtiin, koska komiteassa oli kiinnitetty huomiota pitkään jatkuneisiin epäkohtiin lasten oikeuksien toteutumisessa erityisesti ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohdalla sekä tällaisten lasten määrän lisääntymiseen. Kommentissa huomioitiin kyseisten lasten suurempi riski joutua erilaisen hyväksikäytön ja väkivallan kohteeksi, värvätyksi asevoimiin ja lapsityöhön tai joutua pidätetyiksi. Tyttöillä on erityinen riski joutua sukupuoleen perustuvan väkivallan ja perheväkivallan kohteeksi. Ilman huoltajaa olevia ja perheestään eroon joutuneita voidaan syrjiä, eivätkä he aina pääse sopiviin ja asianmukaisiin tunnistamis-, rekisteröinti-, iänarviointi-, dokumentointi-, perheenjäljittämisen- ja holhousjärjestelmiin tai oikeudelliseen neuvontaan. Useissa maissa ilman huoltajaa olevilta ja perheestään eroon joutuneilta lapsilta jopa evätään rutiininomaisesti maahanpääsy tai raja- tai maahanmuuttoviranomaiset pidättävät heidät rajalla. Joissain tilanteissa lapset päästetään maahan, mutta heiltä evätään pääsy turvapaikkamenettelyihin tai heidän turvapaikkahakemuksiaan ei käsitellä heidän ikänsä ja sukupuolensa huomioon ottavalla tavalla. Jotkut maat estävät lapsia hakemasta perheen jälleenyhdistämistä, kun taas toiset sallivat sen, mutta ovat asettaneet niin rajoittavia ehtoja, että käytännössä jälleenyhdistäminen on lähes mahdotonta. Monille tällaisille lapsille myönnetään ainoastaan tilapäinen oleskelulupa, joka päättyy heidän täyttäessään 18 vuotta. (YK:n lapsen oikeuksien komitea 2005, s. 4–5.)

YKn lapsen oikeuksien yleissopimuksen 3 artiklan mukaan lapsen etu tulee huomioida etsittäessä niin lyhyen kuin pitkän aikavälin ratkaisuja. Etu tulee huomioida kaikissa sosiaalihuollon, hallintoviranomaisten ja lainsäädäntöelinten lapsia koskevissa toimissa. Sopimuksessa korostetaan, että lapsen edun huomioimisen tulee olla ensisijaista, ja lapsen edun määrittely on myös dokumentoitava kaikissa lapsen elämään vaikuttavan päätöksenteon vaiheissa. (YK:n Lapsen oikeuksien komitea 2005, s. 8–9.)

Luonnonkatastrofien ja poliittisten päätösten vuoksi ihmisoikeudet ovat aikaisempaa suuremmassa vaarassa (Wilson 2015, s. XIII). Turvapaikanhakijalasten ja -nuorten oikeudet ovat paitsi poliittinen, myös vahvasti taloudellinen kysymys. Tomas ja Dias (2013) kirjoittavat, että maailmalla on yleisesti tapahtunut muutos, jossa aatteelliset ja ylevät periaatteet ovat pikemminkin muuttuneet lainsäädännöksi, jonka vaikuttimina taas ovat lasten oikeuksien sijaan markkinatalous, resurssien hallinta ja taloudelliset intressit. Taloudelliset näkökulmat ja talouspolitiikka eivät aina vastaa tai priorisoi lasten oikeuksia. Vaikka turvapaikanhakijalasten oikeudet on alettu virallisesti tunnustaa viime aikoina paremmin, esimerkiksi lainsäädännön kautta, on niiden toteutuminen edelleen kaukana ideaalista. Lapsen oikeuksista on päästy konsensukseen, mutta aktiivinen työskentely niiden ajamiseksi on vielä heikkoa. (Mt. s. 81–84.)

Pidän tärkeänä, että ihmisoikeudet kytketään ja tehdään näkyväksi myös sosiaalityön tutkimuksessa. Omassa tutkielmassani ihmisoikeudet, lasten oikeudet ja niiden universaalisuus, ovat olleet lähtökohtana aiheen muotoutumiselle ja tutkimusprosessille. Sosiaalityöntekijät ovat myös mukana, tai heidän tulisi olla mukana, lapsia koskevassa turvapaikkaprosessissa. Merkille pantavaa on, että Suomen kansallinen lainsäädäntö on suppeampi, kuin kansainväliset velvoitteet, joita noudattamaan Suomi kuitenkin on sitoutunut kansainvälisissä sopimuksissa. Lainsäädäntö on suppeampi lapsen oikeuksia ja lapsen edun periaatetta arvioitaessa kuin YK:n yleissopimus velvoittaa. Kuitenkin kansallisella lainsäädännöllä on turvattu lapsille useita oikeuksia, kuten yhdenvertaisuus, oikeus elämään ja henkilökohtaiseen vapauteen ja koskemattomuuteen. Suomessa ei kuitenkaan pääsääntöisesti arvioida päätösten, lainsäädännön tai budjettipäätösten vaikutuksia lapsiin, kuten kansainväliset velvoitteet ehdottomasti vaatisivat. Suomessa lainsäädäntöä on muutettu tai säädetty poliittisten ja taloudellisten intressien perusteella ilman lapsivaikutusten arviointia. (Parsons 2010, s. 31.)

Suomen perustuslain 22 § säättää, että julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen. (Suomen perustuslaki 11.6.1999/731 22 §.) Sosiaalityöntekijät

käyttävät työssään julkista valtaa. Sosiaalityöntekijöiden maailmanjärjestö IFSW (International Federation of Social Workers) linjasi vuonna 1988 kansainvälisesti, että sosiaalityö on ja on aina ollut ihmisoikeusperustainen ammatti. (Global Definition of Social Work, 2012.) Sosiaalityöntekijöiden maailmanjärjestö IFSW:n ja sosiaalityön koulutusorganisaatioiden maailmanjärjestö IASSW:n sosiaalityön kansainvälisen määritelmän mukaan ihmisoikeudet ovat sosiaalityön keskeinen arvolähtökohta ja oikeutus eli mandaatti. Vasta ihmisoikeuksien jälkeen tulevat palveluntarve, lainsäädäntö sekä muu yhteiskunnallinen konteksti ja sosiaalityön teoria-perusta. (‘Human Rights’, in International Policy Papers, 2014.)

Sosiaalityön luonne Suomessa perus- ja ihmisoikeuksia toimeenpanevana ja puolustavana ammattina on jäänyt viimeisten kahdenkymmenen vuoden aikana melko vähälle huomiolle. (Turtiainen, Jäppinen & Stamm, julkaisematon käsikirjoitus, s. 1.) Teen tätä tutkielmaa sosiaalityön pääaineopiskelijana, sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Olen huomannut yksittäisten, erityisesti turvapaikanhakijoiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden nostavan hakijoiden oikeuksia esiin, mutta sosiaalityöntekijät ammattikuntana eivät ole aktiivisesti nousseet puolustamaan esimerkiksi juuri lasten oikeuksia turvapaikka-asioissa. Edelleen monet ihmiset, myös sosiaalityöntekijät, kuvittelevat ihmisoikeusloukkauksien olevan jotakin, joka tapahtuu jossain muualla, taloudellisesti ja demokratialtaan heikoissa maissa. Tämä estää ongelmien tunnistamista ja niihin puuttumista. (Turtiainen, Jäppinen & Stamm, julkaisematon käsikirjoitus, s. 4–5.) Kun tällaista puuttumattomuutta ja ongelmien tunnistamisen vaikeutta esiintyy jopa siinä ammatissa, jonka erityisesti tulisi puolustaa ihmisoikeuksia, ei ole ihme, ettei ihmisoikeusloukkauksia tunnisteta laajemminkaan yhteiskunnassamme.

Elämme aikana, jolloin sosiaaliset ristiriidat, epäsuhdut ja epätasa-arvo ovat yhä näkyvämpiä ja akuutimpia. Vaikka virtuaalinen todellisuus on laajentunut valtioiden rajat ylittäväksi globaalin kansalaisuuden valtakunnaksi, pysyvät raja-aidat kansallisvaltioiden välillä. Jokapäiväisessä elämässä osoitettu suvaitsemattomuus toisia ihmisiä kohtaan ei ole ainakaan vähentynyt. Samalla yhteisiä globaaleja arvoja etsitään ja määritellään uudelleen jatkuvasti. Globaalien ihmisoikeuksien ja arvojen toteutuminen ovat kansalaisliikkeiden ja järjestöjen, kuten lasten oikeuksia ajavien tahojen tavoitteena. Eri tahojen työskentelyn vaikutukset ovat kuitenkin vielä riittämättömiä sosiaalisen epätasa-arvon vähentämisessä. (Tomas & Dias 2013, s. 81.) Samalla kun määrittelemme työntekijöinä sitä, kuka pääsee palveluiden piiriin, otamme samalla kantaa osallisuuden ja valta-asetelmien kysymyksiin yhteiskunnassa ja harjoitamme hallintaa. (Ahonen & Kallius 2019, s. 101.)

3. Tutkimuksen lähtökohdat

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni lähtökohtia. Esittelen ensin tutkimuskysymykseni ja käyn tämän jälkeen läpi tutkielmani kannalta olennaisimmat käsitteet. Sitten esittelen käyttämäni tutkimusaineiston eli turvapaikkapäätökset. Luvun lopussa kuvaan analyysiprosessin sekä tarkastelen tutkielmaani liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä.

3.1 Tutkimuskysymys

Tutkimuskysymykseni on:

- Millaisia eettisesti ongelmallisia ilmiöitä on havaittavissa yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten turvapaikkapäätöksissä?

Julkisesta keskustelusta olemme saaneet lukea turvapaikanhakijoihin liittyvistä ongelmista ja uhkakuvista, mutta myös inhimillisesti raskaista kohtaloista. Lähtökohtana tutkimuksessani oli ajatus, että lasten ja nuorten turvapaikanhakijoiden tilanne on erityinen ja tarvitsee tarkkaa eettistä ja ammatillista harkintaa. Halusin selvittää, onko tällaista harkintaa tehty ja käytetty yksin maahan tulleiden lasten ja nuorten turvapaikkapäätöksissä. Aineistosta löytyi monia eettisesti ongelmallisia teemoja, joita peilaan tutkimuskirjallisuuteen. Tutkielmani tavoitteena on myös tuottaa uutta tietoa alaikäisten ja nuorten turvapaikanhakijoiden tilanteesta Suomessa ja kiinnittää huomiota turvapaikkapäätösten ja -prosessin ongelmakohtiin.

3.2 Lähtökohtana etiikka

Tutkielmani lähtökohtana on etiikka ja eettinen päätöksenteko. Nykyisin normatiivisen etiikan parissa tavallinen suuntaus on seurausetiikka. Seurausetiikassa ajatellaan, että eettisen toiminnan pyrkimys on tehdä tekoja, jotka tuottavat hyvää. (Rydenfelt 2014.) Eettisen työn periaatteena on ihmisen hyvän elämän edistäminen. (Talentia 2005, s. 7.) Sosiaalityön ytimessä ovat etiikka ja eettiset periaatteet, ja vaikka oma tutkielmani paikantuu selkeimmin maahanmuuttopolitiikan kentälle, ovat turvapaikanhakijoihin sekä maahanmuuttopolitiikkaan liittyvät kysymykset myös osa sosiaalityön arkea. Sosiaalityöntekijät kohtaavat työssään paitsi maahanmuuttajia ja turvapaikanhakijoita yksilöinä, myös todistavat usein maahanmuuttopolitiikan seurauksia. Usein seuraukset ovat olleet yksilön kannalta epäedullisia, ja sosiaalityöntekijä voi kokea voimattomuutta yrittäessään paikata järjestelmän aiheuttamia puutteita ja negatiivisia seurauksia yksilöiden elämässä. Sosiaalityöntekijän eettisiin velvollisuuksiin kuuluu vahvasti vastustaa epäoikeudenmukaista politiikkaa ja käytäntöjä (Talentia 2005, s. 28). Paikannan tutkielmani myös osaksi globaalin etiikan tutkimusala.

Etiikalla viitataan tässä tutkielmassa ennen kaikkea normatiiviseen etiikkaan; teorioihin siitä, mikä on oikein tai väärin, hyvää tai pahaa. Normatiivinen etiikka tutkii ihmisten käyttäytymistä ja käytösmalleja. Joskus normatiivisesta etiikasta käytetään termiä moraalifilosofia, jolla pyritään analysoimaan mikä on ”hyvää” ja ”oikeaa”. Etiikka -käsitettä käytetään usein yhdessä moraali -käsitteen kanssa, jolloin tarkastellaan käyttäytymiseen liittyviä, oikeana ja vääränä katsottuja sääntöjä ja normeja. (Banks 1995, s. 3-4.) Sosiaalityön etiikka on pohjautunut erilaisiin suuntauksiin, jotka ovat vaihdelleet vuosikymmenten aikana kantilaisesta moraaliteoriasta utilitarianismiin ja hoivan etiikkaan. Pitkään sosiaalityön arvoja ja etiikkaa pohdittiin suhteessa yksilöön. Vallalla oli individualistinen näkemys ihmisestä, joka itse määrää omaa toimintaansa ja määrittää itse itsensä. Näkemykseen kuuluu vahvana myös yksilön vapaus valita ja päättää. Nämä arvot juontavat juurensa Immanuel Kantin kategoriseen imperatiiviin, universaaliin moraalilakiin, jossa kaikki kietoutuu yksilöön. Vasta 1900-luvun loppupuolelle tultaessa eettiseen keskusteluun nousi ajatus sosiaalityöntekijän vastuusta myös yhteisöille sekä hyvän levittämisestä mahdollisimman tasaisesti ja laajalle. 1970- ja 1980-luvulla alkoi nousta tietoisuus rakenteellisista ongelmista ja niiden vaikutuksista yksilöön. Tuolloin alettiin ymmärtää laajemmin, etteivät esimerkiksi köyhyys ja mielenterveyden ongelmat johdu

yksilöstä itsestään. Esiin nousi radikaali sosiaalityö, jossa työntekijöiden roolina oli rohkaista asiakkaita kollektiivisiin toimiin sortoa vastaan. Ajattelusta on löydettävissä marxilaisia perspektiivejä. Toisaalta 1900-luvun lopulla nousivat myös lisääntynyt yksityistäminen, hyvinvointivaltion roolin heikentäminen sekä ajatus sosiaalityön asiakkaasta kuluttajana, mikä itsessään on taas paluuta individualismiin. (Banks 1995, s. 25–41.)

Eettinen harkinta on erottamaton osa sosiaalityötä. Sosiaalityöntekijät ovat sitoutuneet edistämään asiakkaidensa yksityisyyttä, elämänhallintaa ja osallisuutta, ehkäisemään syrjäytymistä, sekä vastustamaan syrjintää ja väkivaltaa. (Ylinen 2008 s. 112, Talentia 2005 s. 3–8, 16, IFSW 2005.) Sosiaalityöntekijät työskentelevät usein erityisen haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten kanssa, ja heillä on tämän vuoksi erityisen suuri vastuu varmistua siitä, että he ovat toteuttamassa asiakkaan etua eivätkä heikentämässä tämän tilannetta. Tähän vastuuseen ja toisaalta rooliin yhteiskunnan edustajana liittyy perustavanlaatuisia eettisiä ristiriitoja: usein heikossa asemassa olevien asiakkaiden täytyy voida luottaa työntekijään ja siihen, että työntekijä ajaa heidän etuaan, kun taas toisaalta työntekijä edustaa hyvinvointivaltiota ja sen jo itsessään ristiriitaisia puolia. Tätä eettistä ristiriitaa tuovat esimerkiksi huolenpidon ja kontrolloinnin välinen suhde tai tasapainoilu yksilön oikeuksien ja yleisen hyvinvoinnin välillä. (Banks 1995, s. 16–23.)

Talentian eettisissä ohjeissa korostetaan, miten eettinen työote vaatii jatkuvaa tekemisen ja ajattelun arviointia ja punnitsemista, eikä eettinen työ ole koskaan valmis tai itsestäänselvänä pidettävä. Työntekijöiden on tarkasteltava jatkuvasti niin omiin työtapoihin ja käytäntöihin kuin organisaation kulttuuriin ja ohjeistukseen liittyviä käytäntöjä ja arvioitava niiden eettisyyttä. On hyvä muistaa, että laillinen ei ole aina sama kuin eettinen, eikä eettisyys toteudu pelkästään sillä, että noudatetaan tarkasti lain kirjainta. (Talentia 2005, s. 22–24.) Laki ei määrittele mitä sosiaalityöntekijän tai viranhaltijan tulee tehdä vaan sen, mikä on lain puitteissa tarpeen vaatiessa mahdollista. Lait itsessään kertovat meille yhteiskunnan arvoista ja normeista joista jotkut, kuten maahanmuuttolait, saattavat olla osin jopa moraalittomiksi katsottavia. Eettinen sosiaalityö vaatii lähes aina moniulotteista harkintaa, jossa huomioidaan niin eettiset, poliittiset, tekniset kuin laillisetkin ulottuvuudet. (Banks 1995, s. 11.) Nykyinen sosiaalihuoltolaki tosin pyrkii aikaisempaa eettisempään lähestymistapaan edellyttämällä työn arviointia, omavalvontaa ja paikallisten sekä rakenteellisten epäkohtien esille tuomista. Sosiaalityöntekijä kohtaa työssään usein tilanteita jotka eivät ole eettisesti ja moraalisesti mitenkään itsestäänselviä. Usein ristiriidassa ovat asiakkaan etu ja organisaation tai järjestelmän asettamat

reunaehdot, kuten resurssit. Eettinen neuvottelukunta on ottanut kantaa, että sosiaalityöntekijän ei tule koskaan allekirjoittaa päätöksiä, jotka ovat lain tai asiakkaan edun vastaisia, vaikka työnantaja niin edellyttäisi. Tämä sen vuoksi, että viranhaltija on aina myös henkilökohtaisesti vastuussa tekemistään päätöksistä. On siis työntekijän oman ja asiakkaan edun kannalta erittäin tärkeää punnita päätösten vaikutuksia ja oikeutusta. (Talentia 2005 s. 22–28.) Eettiseen päätöksentekoon ei ole olemassa valmiita vastauksia, vaan eettisyys vaatii päätöksentekijältä kriittistä ajattelua ja reflektointia. Sosiaalityön kysymykset ovat luonteeltaan kompleksisia ja alati muuttuvia, joten jokaiseen mahdolliseen tilanteeseen ei voi olla olemassa ennalta mietittyä ratkaisua. Tilanteissa on usein punnittava kaikkien osapuolten etua, oikeuksia ja lain velvoitteita, ja silti lopputulos voi joiltain osin tai jonkun osapuolen osalta olla epätoivottu. (Banks 2005, s. 67.)

Eettisesti ongelmallisena ilmiönä voidaan ajatella pidettävän sellaista toimintatapaa tai käytäntöä, joka tuottaa asiakkaalle negatiivisia seurauksia. Tällaisena voidaan pitää puutteellisen, tai puutteellisten tietojen tai osaamisen perusteella tehtyä arviointia ja päätöstä, joka vaikuttaa heikentävästi asiakkaan asemaan. Eettisesti ongelmallinen ilmiö on sellainen, jossa tekojen seurauksia ei punnita, vaan nojataan kenties pelkästään teon laillisuuteen ilman vaikutusten arviointia. (Kts. Banks 2005 & Talentia 2005.)

3.3 Keskeiset käsitteet

Tutkimukseni paikantuu yleisesti maahanmuuttoon liittyvän tutkimuksen alueelle. Maahanmuutto on hyvin tarkasti säädeltyä niin kansallisilla kuin kansainvälisilläkin laeilla ja sopimuksilla. Maahanmuutto käsitteenä sisältää kaikki sen muodot työperäisestä maahanmuutosta pakolaisuuteen. Siirtolaisuus käsitteenä tarkoittaa vapaaehtoisesti toiseen maahan muuttamista, josta pakolaisuus erottuu pakottavasta syystä, vasten tahtoa lähtemisestä. (UNHRC 2016, ulkomaalaislaki 30.4.2004/301.)

Turvapaikanhakija

Turvapaikanhakijan käsite tulee YK:n ihmisoikeuksien sopimuksen periaatteesta, jonka mukaan ihmisillä on oikeus hakea kansainvälistä suojelua toisen valtion alueelta. Turvapaikanhakija on siis henkilö, joka hakee turvaa vieraasta valtiosta, ja jolla ei vielä ole oleskelulupaa. Henkilö voi saada joko pysyvän pakolaistasuksen henkilökohtaisen vainon perusteella, tai oleskeluluvan kotimaassa uhkaavan epäinhimillisen kohtelun perusteella. Oleskelulupa voi olla määräaikainen tai pysyvä. (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301 luku 6, 87–88 §, Castaneda, Mäki-Opas, Jokela, Kivi, Lähteenmäki, Miettinen, Nieminen & Santalahti 2018, s. 30.) Pakolainen on henkilö, jolle myönnetään turvapaikka Suomesta, tai tämä on pakolaiskiintiön kautta saanut oleskeluluvan pakolaisuuden perusteella. Lisäksi pakolaisaseman saa perhesiteen perusteella oleskeluluvan saaneen pakolaiseksi katsottavan perheenjäsen. (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301, luku 6, 106 §.)

Alaikäiset ja nuoret turvapaikanhakijat

Alaikäinen turvapaikanhakija on alle 18-vuotias lapsi tai nuori, joka hakee turvapaikkaa. Alaikäinen turvapaikanhakija on myös lainsäädännöllinen käsite, johon liittyy tiettyjä erityispiirteitä. Ulkomaalais- ja vastaanottolaissa (30.4.2004/301 ja 746/2011) on erikseen säädetty alaikäiseen turvapaikanhakijaan sovellettavia kohtia alkaen tämän vastaanotosta ja majoittamisesta edustajan määräämiseen ja asian käsittelyyn prosessin eri vaiheissa. Alaikäisyyden perusteella voidaan myös myöntää muualla asuvalle Suomeen turvapaikka perhesiteiden perusteella, tai yksin maahan tullut alaikäinen henkilö voi hakea perheen yhdistämistä. Laki edellyttää, että hakija on alaikäinen sillä hetkellä, kun päätös tehdään. (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301 luku 6, 37–38 §.) Turvapaikanhakijalapsi on käsite, jolla tässä tutkielmassa tarkoitan kaikkia alaikäisiä turvapaikanhakijoita, sekä yksin että perheensä kanssa maahan tulleita. Yksin maahan tulleiden alaikäisten lisäksi puhutaan myös perheestään eroon joutuneista alaikäisistä turvapaikanhakijoista.

Tutkielmassani käsittelem erityisesti yksin maahan tulleita alaikäisiä sekä nuoria, juuri täysikäistyneitä turvapaikanhakijoita erotuksena huoltajan tai perheensä kanssa saapuneista turvapaikanhakijoista. Rajasin aiheen yksin saapuneisiin, koska heidän voidaan katsoa olevan erityisen haavoittuvassa asemassa, ja tämän vuoksi lainsäädännön erityissuojelun piirissä. Ilman perheen ja läheisten tukea maahan saapuneen lapsen tai nuoren tilanne on erilainen kuin niiden,

joilla on perheensä tuki. Prosessi on erilainen myös lain ja turvapaikkahakemuksen käsittelyn kannalta. Osa aineistoni turvapaikanhakijoista oli tullut yksin Suomeen alaikäisinä, mutta täysi-ikäistynyt prosessin aikana, osa taas katsottiin täysi-ikäisiksi iänselvityksen perusteella. Tutkielmani tulosluvussa käsittelen näihin luokitteluihin liittyviä ongelmia. Aineiston perusteella oli pääteltävissä, että yhtä lukuun ottamatta kaikki turvapaikanhakijat ovat lähteneet tai heidät on lähetetty turvapaikanhakumatkalle alaikäisinä, osa hyvin nuorena. Toiset olivat matkanneet ainakin osan matkaa perheensä kanssa mutta joutuneet jossain kohtaa heistä eroon, osa oli tehnyt koko matkan yksin. Suurimmasta osasta hakijoita tätä ei voinut päätellä päätöstekstin perusteella.

Tutkielmassani käytän myös käsitettä *nuori turvapaikanhakija*. Tällä tarkoitan niitä aineistosani olleita hakijoita, jotka olivat lähtökohtaisesti alaikäisiä, mutta täysi-ikäistyivät tai katsottiin täysi-ikäisiksi päätösprosessin aikana. Vastanottolaki (746/2011) tai ulkomaalaislaki (30.4.2004/310) ei erottele nuoria turvapaikanhakijoita aikuisista. Valitsin sanan nuori kuvaamaan näitä hakijoita, koska on mahdotonta tietää heidän tarkkaa ikäänsä. Prosessin aikana täysi-ikäistyneet hakijat olivat vastikään täyttäneet 18 vuotta, täysi-ikäisiksi määritellyissä hajonta voi olla suurempi, koska iänmäärittelyn tarkkuus vaihtelee useilla vuosilla. Nuorella viitataan Suomessa usein määrittelijästä ja tahosta riippuen esimerkiksi 15–23- tai 18–25-vuotiaisiin, ja jotku nuorten palvelut ovat tarjolla vielä 29-vuotiaille. Esimerkiksi nuorisolaki (1285/2016 1 luku 3§) määrittelee nuoriksi kaikki alle 29-vuotiaat. YK on määritellyt vuodesta 1981 alkaen nuoriksi 15–24-vuotiaat (YK 2013). Nuoruuden määrittely on pitkälti kulttuuri- ja kontekstisidonnaista, mutta uskon sen tässä yhteydessä käsitteenä kuvaavan aineistoni hakijoiden ikä- ja kehitysvaihetta hyvin.

Tarkastelen tutkielmassani *eettisesti ongelmallisia* ilmiöitä. Eettisesti ongelmallisena ilmiönä voidaan pitää sellaista toimintatapaa tai käytäntöä, joka tuottaa asiakkaalle negatiivisia seurauksia. Eettisesti kestävä päätöksenteko vaatii jatkuvaa eettistä punnitsemista ja arviointia, eettisesti ongelmallisessa tällaista ei tehdä. Eettisesti ongelmallista on päätöksenteko, joka on ihmisen edun vastaista. (Kts. Talentia 2005 & Banks 2005.) Turvapaikkapäätöksissä ei voine ajatella, että kielteinen päätös olisi automaattisesti hakijan edun vastainen eli epäeettinen. Eettinen tarkastelu kuitenkin vaatisi eettistä harkintaa ja kaikkien näkökulmien huomioon ottamista sekä päätöksen vaikutusten ja seurausten arviointia.

3.4 Tutkimusaineiston kuvaus

Tutkimusaineistoni koostuu alaikäisinä yksin maahan tulleiden turvapaikanhakijoiden turvapaikkapäätöksistä. Osa hakijoista täysi-ikäistyi turvapaikkaprosessin aikana, ja osa katsottiin iänselvityksen perusteella täysi-ikäisiksi. Lisäksi aineistooni kuuluivat päätösten mukaan liitetty lausunnot lapsen edusta. Päätin rajata aineistoni yksin maahan tulleisiin, koska heitä koskevien päätösten tulisi olla kattavampia kuin perheensä kanssa tulleilla, usein nuoremmilla lapsilla, joiden päätös on yhdistetty huoltajan päätökseen. Turvapaikkaprosessi on erilainen yksin ja perheensä kanssa tulleilla lapsilla. Toisin kuin yksin tulleilla, perheensä kanssa tulleita lapsia ei pääsääntöisesti tavata prosessin aikana, eikä heidän tilanteestaan pyydetä lausuntoa lapsen edusta. Yksin tulleet alaikäiset taas haastatellaan aina, jolloin myös päätöksen tulee olla kattavampi. (Parsons 2010, s. 54–57.)

Turvapaikkahakemukset Suomessa käsittelee ja tutkii Maahanmuuttovirasto Migri (Parsons 2010, s. 54–57). Lähetin aineistoa koskevan sähköpostin Migrin ylitarkastajalle, jonka osoitteen löysin Maahanmuuttoviraston nettisivuilta. Sain vastauksen sähköpostitse. Vastauksessa kerrottiin, että Migriltä voi pyytää tutkimuslupaa mutta että siellä ei yleensä pidetä ”opinnäytetöisiä tutkielmia viranomaisten toiminnan julkisuudesta annetun lain 28 §:n mukaisina tieteellisinä tutkimuksina, jolloin salassa pidettäviä asiakirjoja ei luovuteta opinnäytetyön tekemiseksi” (Sähköposti Maahanmuuttovirasto 5.4.2018.). Samassa sähköpostiviestissä todettiin, että ”Vaikka tutkimuslupaa ei myönnettäisikään, on sinun mahdollista tehdä asiakirjapyyntö, jolloin salassa pidettäviä asiakirjoja luovutettaisiin sinulle anonymisoituina tai muutoin vailla salassa pidettäviä tietoja. Asiakirjapyyntöjen käsittelystä on tietyissä tapauksissa mahdollista periä maksu.” Tein aineistopyynnön sähköpostilla, ja sain myöhemmin yliopiston sähköpostiini anonymisoidun aineiston, joka käsitti 15 turvapaikkapäätöstä ja viiteen niistä liitetty lausunnot lapse edusta. Anonymisointi oli toteutettu piilottamalla kaikki tunnistetiedot (nimet, henkilötunnukset ja päätösnumerot) mustalla tussilla yli viivaamalla. Kaikkien päätösten liitteenä ei ollut toivomiani lausuntoja lapsen edusta, johon syynä voi olla esimerkiksi se, että lausunto-pyyntöä ei ole esitetty tai lausuntoa ei jostain syystä ole liitetty sähköiseen ulkomaalaisasioiden rekisteriin (Sähköposti Maahanmuuttovirasto, 20.9.2018). Minulle kerrottiin, että päätökset ”haettiin satunnaisotannalla”, mutta en saanut tarkennusta mitä tämä menetelmä tarkoittaa. Oletan, että arkiston työntekijä on poiminut päätökset satunnaisesti käsin arkistosta pyytämältäni

vuodelta 2017. Pyysin yksin tulleiden alaikäisten päätöksiä, mutta en tarkentanut, että olin oletanut heidän olevan alaikäisiä vielä päätösvaiheessa. Niinpä toivomani aineisto erosi jonkin verran saamastani aineistosta. Lisäksi päädyin rajaamaan aineistosta pois kaksi päätöstä, koska niiden hakijat eivät olleet tulleet yksin vaan perheensä kanssa Suomeen. Lopullinen aineistoni käsittää siis 13 päätöstä. Saamani lopullinen aineisto vaikutti ratkaisevasti myös tutkimuskysymyksen muotoiluun ja analyysiin niin, että laajensin aihetta pelkistä alaikäisistä myös nuoruusikäisiin. Aineisto käsittää noin 170 sivua päätöstekstejä ja muutoksenhakuohjeita. Itse päätös- ja lausuntotekstiä oli 93 sivua, loppu sovellettuja oikeusohjeita ja muuta yleistä tietoa, kuten yhteystietoja ja tiedoksiantoja.

Pyysin alaikäisten, yksin maahan tulleiden turvapaikanhakijoiden vuonna 2017 tehtyjä päätöksiä. Minua kiinnosti tutkia vuoden 2015 jälkeen tehtyjä päätöksiä, joista saattaisi olla löydettävissä myös uusimpien maahanmuuttopoliittisten päätösten vaikutuksia. Vuonna 2015 Suomeen saapui tähän mennessä suurin määrä turvapaikanhakijoita, joten päätöksen ajoittuvat aikaan, jolloin hakemusten määrä on jo laskenut mutta järjestelmän kuormittuminen suurten hakemuserien johdosta voi edelleen olla mahdollista. Aineiston määrään olen päätenyt sen mukaan, että aineistosta olisi mahdollista löytää joitakin toistuvia teemoja, mutta aineisto olisi mahdollista analysoida kohtuullisessa ajassa. Aineiston määrään vaikutti myös sen maksullisuus.

Lopullinen aineistoni käsittää 13 päätöstä, joista viiteen on liitetty turvapaikanhakijan kanssa työskentelevän sosiaalityöntekijän tai -ohjaajan lausunto lapsen edusta. Ainakin yhdestä päätöksestä lausunto puuttuu, vaikka se mainitaan päätöstekstissä pyydetyn ja saadun. 13 päätöksestä kaikki olivat kielteisiä turvapaikkapäätöksen osalta. Kaksi hakijaa saivat neljäksi vuodeksi oleskeluluvan, turvapaikan osalta päätökset olivat kielteisiä. Keskimäärin Suomessa vuonna 2017 myönteisen turvapaikkapäätöksen sai 22% hakijoista, omassa aineistossani vastaava luku oli siis todellista paljon pienempi. Myönteisen oleskeluluvan toissijaisen suojelun perusteella sai Suomessa vuonna 2017 hakijoista 7%, kun taas aineistossani oli kaksi myönteisen päätöksen saanutta, eli 15%. (Maahanmuuttovirasto 2017.) Näin pienessä aineistossa ei ole yllättävää, että jakaumat eivät ole samankaltaisia kuin kaikkien tehtyjen päätösten kohdalla. Numeroin päätökseni sattumanvaraisesti numeroin 1–13. Käytän numerointia päätöksistä lainatuissa tekstiteksteissä.

Eniten kansainvälisen suojelun hakemuksia Suomeen vuonna 2017 tuli Afganistanin, Irakin ja Somaliain kansalaisilta, mikä näkyy myös omassa aineistossani, jossa kaikki hakemukset yhtä lukuun ottamatta olivat kyseisistä maista saapuneilta turvapaikanhakijoilta. Prosessin aikana

täysi-ikäisiksi tulleita oli kolme, joista kaikki käännytettiin lähtömaihinsa. Neljä hakijaa katsottiin iänmäärittäytymisen perusteella täysi-ikäisiksi, ja kaksi hakijaa joko myönsivät tai olivat kiistatta täysi-ikäisiä muiden tietojen perusteella. Kaikki nämä hakijat käännytettiin yhtä lukuun ottamatta lähtömaihinsa. Tämä yksi hakija käännytettiin maahan, jossa hänen turvapaikkahakemuksensa oli ensimmäisen kerran rekisteröity. Kaksi yksin saapunutta alaikäistä hakijaa käännytettiin kotimaihinsa. Kaksi vielä alaikäistä hakijaa saivat määräaikaisen oleskeluluvan toissijaisen suojelun perusteella. Kaikki aineiston turvapaikanhakijat olivat miehiä tai poikia.

Maahanmuuttoviraston päätökset on luotu viranomaistoimintaa varten ja ne noudattavat varsin jäykkää kaavaa. Kirjoittajan viranomaispositio kuuluu vahvasti lausunnoista, ja ne kirjoittanut ihminen on etäännytetty. Sanamuodot: “Maahanmuuttovirasto katsoo” ja “maahanmuuttovirasto toteaa” toistuivat kaikissa päätöksissä, ja tekevät vaikutelmasta persoonattoman. Turvapaikkapäätösten teksti on hämmentävän samanlaista, eikä niistä erotu minkäänlaista persoonallista, yksilöitävää kirjoittajan ääntä. Tämä oli minusta jokseenkin hämmentävää, koska ajattelin etukäteen, että päätösteksteissä erottuisi erilaisia kirjoittamisen tyylejä. Tämä ei kuitenkaan pitänyt lainkaan paikkaansa, vaan päätökset oli kirjoitettu identtisin rakentein ja sanamuodoin. Käytännössä ainoat erot päätöksissä syntyivät turvapaikanhakijoiden erilaisista kertomuksista. Olin odottanut jonkinlaista vaihtelua päätösten “laadussa”, joka syntyisi eroista kirjoittajien välillä. Tässä ajattelin laadulla ehkä kirjallista muotoilua, ymmärrettävyyttä, selkeyttä, perustelujen tarkkuutta ja muita muotoseikkoja, jotka olisivat vaikuttaneet siihen, että toisista päätöksistä syntyisi jollakin tapaa uskottavampi tai luotettavampi vaikutelma kuin toisista. Tällaisia vaikutelmia ei kuitenkaan päätöstekstien samankaltaisuuden vuoksi syntynyt.

Tutkielmassani analysoin turvapaikkapäätöksiä. Tarkastelin ensin aineistoani siitä näkökulmasta, miten päätökset rakentuvat. Maahanmuuttoviraston tekemät turvapaikkapäätökset pitävät sisällään hakijan diaaritiedot, turvapaikka-asiaa koskevan viranomaispäätöksen, turvapaikanhakijan ilmoittamat perusteet hakemukselle ja niihin mahdolliset liittyvät lisäselvitykset sekä turvapaikkapäätöksen perustelut. Perusteluosio pitää sisällään Maahanmuuttoviraston tekemän arvion hakemuksen tosiseikoista sekä niiden oikeudellisen arvion. Turvapaikkapäätöksen mukana tulevat myös muutoksenhakuohjeet, tiedoksianto sekä päätöksessä sovelletut lainkohdat ja sellaiset tietolähteet, jotka koskevat lähtömaan olosuhdekuvauksia ja niitä seikkoja, joihin turvapaikanhakija on hakemuksessaan vedonnut. (Saarikkomäki ym. 2018, s. 10.) Kaikki saamani päätöstekstit noudattivat samaa kaavaa. 15 saamastani päätöksestä viisi sisälsi lisäksi

sosiaalityöntekijän tai -ohjaajan toimittaman lausunnon lapsen edusta. Turvapaikkapäätösten tapaan myös lausunnot lapsen edusta olivat rakenteeltaan samanlaisia sisältäen seuraavat kohdat: esittely, perhetausta, asuinympäristö ja ero perheestä, hyvinvointi, kehitys- ja identiteettitarpeet, lapsen mielipiteet ja näkemykset tulevaisuudesta sekä johtopäätökset.

Kaikissa päätöksissä oli samanlainen rakenne. Lähtömaan, eli yleensä turvapaikanhakijan kotimaan tilannetta käsiteltiin suurimmassa osassa päätöksiä monen sivun mittaisesti. Maatietoon perustuvaa osuutta lukiessani mietin, miltä päätöksen saajasta tuntuu lukea kotimaataan koskevaa, toisen maan viranomaisen tuottamaa tekstiä, jossa faktanomaisesti todetaan, millainen tilanne henkilön kotimaassa on. Turvapaikanhakijoilla voi olla monenlaisia yhteyksiä lähtömaihinsa, ja internetin aikakaudella ajantasaista tietoa on jokaisen saatavilla älypuhelisten välityksellä. Monella on lähtömaassa joitakin kontakteja, joilta saa tietoa kulloisistakin tapahtumista. Jos on juuri lukenut kotimaasta uutisia pommituksista, en osaa kuvitella millaisia tunteita herättää lukea maatiedosta, että maa katsotaan suhteellisen turvalliseksi ja paluu sinne ei vaaranna turvapaikanhakijaa. Maatiedolla asetetaan päätöksissä suuri painoarvo. Erna Bodström (2020) kuvaa artikkelissaan, että maatiedon painoarvo perustuu olettamukselle, että maatieto on objektiivisesti ja absoluuttisesti totta, jolloin sitä voidaan käsitellä kuin lakia. Maatiedon tarkoitus on kuvata kyseisen maan senhetkistä tilannetta mahdollisimman totuudenmukaisesti ja riippumattomasti. Tosiasiassa maatieto tarjoaa kuitenkin aina rajatun ja paikkaan sidotun version maan tilanteesta, joka on luonnollisesti jatkuvasti muutoksessa ja riippuvainen tiedon tuottajasta. Maatieto koostuu useista lähteistä, joita eri tahot kokoavat ja jakavat. Maatieto voi olla peräisin monista lähteistä, jotka nekin ovat peräisin monista lähteistä. Maiden maahanmuuttovirastot tai järjestöt kuten Pakolaisapu keräävät tietoa esimerkiksi uutisten ja reportaasien perusteella, jotka taas muotoillaan uusiksi raporteiksi ja niistä edelleen turvapaikkapäätösten sisällöiksi ja perusteiksi. Tällöin jokainen maatieto on intertekstuaalinen dokumentti, jonka sisältö on muotoutunut monta kertaa, ja jossa joitain aineksia on tietoisesti tai tiedostamatta jätetty pois tai lisätty. Silti näitä tietoja käytetään sekä hakijan kertomusten todentamiseen tai perusteeksi sille, että kyseinen maa on tarpeeksi turvallinen käännyttää hakija. (Bodström 2020, s. 12–13.)

Pohdin tutkielmaa tehdessäni, kuka on turvapaikkapäätösten tekstien vastaanottaja. Vastaanottaja ja lukija on turvapaikanhakija, joka päätöksen saa. Mietin myös, onko päätöksillä muuta

yleisöä. Todennäköisesti useimmat päätökset lukee hakijan lisäksi tämän oikeudellinen avustaja. Alaikäisten kohdalla lukijoita voivat olla pienryhmäkotien työntekijät ja muut lapsen kanssa työskentelevät tai vapaaehtoiset tukijat. Lisäksi päätöksiä saattavat lukea eri tilanteissa tutkijat, sekä järjestöjen, kuten Suomen pakolaisavun työntekijät. Päätöksiä lukiessa ei saa sellaista vaikutelmaa, että niillä ainakaan yritettäisiin saada taivuteltua turvapaikanhakijaa päätöksen puolelle vaikuttamalla lukijaan tunteisiin vetoavilla keinoilla. Argumentointi päätöksissä on hyvin toteavaa, ja tapahtumat luettelomaisia. Samoin kuin Aino Kääriäisen (2003) tutkimat lastensuojelun dokumentit, sisältyvät turvapaikkapäätökset ja niiden perustelu lainsäädäntöön. Kääriäisen mukaan hyvin argumentoitu päätös tekee viranomaisten työn oikeutetuksi. Selkeä argumentointi hyödyttää asiakasta, koska silloin viranomaisen tekemät päätelmät tulevat näkyviksi. Argumentaatioissa liikutaan todennäköisyyksien maailmassa, jossa pyritään lisäämään tai vähentämään jonkin väitteen uskottavuutta. Tilanteet ja lähtökohdat voivat olla kiistanalaisia. (Kääriäinen 2003, s. 58.) Jos argumentin esittäjän arvellaan edistävän edustamansa tahon etua, on argumentin hyväksyminen vaikeampaa (Jokinen 1999, s. 133).

3.5 Institutionaaliset tekstit, asiakirja-aineisto

Käsittelen tässä alaluvussa tutkimusaineistoani institutionaalisina teksteinä ja asiakirja-aineistona. Aino Kääriäinen on tutkinut väitöskirjassaan (2003) lastensuojelun asiakirjoja. Väitöskirjassaan hän tuo esiin, että dokumentit ovat aina sidoksissa ympäristöönsä, ja niillä on tietty ennalta määrätty muoto, ja nämä on otettava huomioon aineistoa analysoitaessa. Asiakirjat muodostavat kuvauksia erilaisista sosiaalisista tapahtumista ja näin ollen myös mahdollistavat niissä näyttäytyvien tarkoituksien, tavoitteiden ja sosiaalisten suhteiden tarkastelun. Asiakirjojen käyttämistä tieteellisen tutkimuksen aineistona on kritisoitu metodologisesti ongelmalliseksi, koska niitä luodaan arkityössä, joka on ristiriidassa tutkimustyön kanssa. Kääriäinen vastaa tähän kritiikkiin pohtimalla dokumenttien luonnetta. Dokumentit koostuvat niiden laatijoiden tulkinnoista, joten ne sisältävät luonnollisesti myös virhetulkintoja. Kääriäinen esittää, että koska kirjoittaminen on aina tulkinnan tekemistä, virhetulkinnan tekee kirjoittaja eikä dokumentti itsessään. Vaikka virheettömiä dokumentteja ei edes ole mahdollista käyttää, on dokumenttien käyttö tutkimusaineistona silti mahdollista. Tutkittavana olevat asiakirjat asettuvat

dialogiin niiden tutkijan kanssa. Kääriäinen kertoo tutkineensa asiakirjoja nimenomaan aiheina, eikä lähteinä. Muistiinpanot, tämän tutkimuksen tapauksessa päätöstekstit ja lausunnot, ovat kuitenkin ainakin osa asiakkaan todellisuutta. (Kääriäinen 2003, s. 14–17.) Dokumentit koskevat aina ihmisten elämää, ja turvapaikkapäätökset vaikuttavat hyvin konkreettisesti ja lopullisesti ihmisten elämänsä elämään.

Sosiaalityön tutkimuksessa näkyy myös intertekstuaalisuuden käsite. Käsitteen taustalla on ajatus siitä, etteivät tekstit synny tyhjästä tai ilman vuorovaikutteista suhdetta ympäröivään todellisuuteen, vaan tekstit rakentuvat aiempien kielenkäyttötilanteiden ja tekstien varaan. Raitakarin ja Güntherin (2012) mukaan sosiaalitieteissä pääpainon tulisi olla yhteiskunnallisten ilmiöiden tavoittamisessa. Jotta tässä onnistuttaisiin, he näkevät tervetulleena rajanylitykset kielitieteiden puolelle, jolloin analyyseissä olisi mahdollista tulla yhä herkemmäksi merkitysten yhteiskunnalle. Aineiston kategorisointi voidaan nähdä luokittelun ja nimeämisen prosessina, jossa kohteesta tuotetaan tietty kuva, eli konstruktio. (Raitakari & Günther 2012, s. 657–661.) On huomioitava, että ihmiset, jotka tuottavat tietoa ovat erehtyväisiä, ja ideologisesti värityneet elementit selityksissä ja käytetyissä metodeissa vaikuttavat lopputulokseen. Tiedon tuottaminen itsessään on sosiaalinen prosessi, johon kieli syvälle kietoutuu. Vaikka totuus on suhteellista, on silti olemassa tosia ja virheitä, jopa valheita. Tieto on aina kulttuurisesti ja historiallisesti paikantunutta. (López ja Potter 2005, s. 7–9.) Norman Fairclough (2006) esittää, että emme voi riittävästi ymmärtää tai analysoida globalisaatiota todellisuutena ottamatta huomioon kieltä. Jos ajattelemme globalisoitunutta maailmaa, siihen kuuluvat diskurssit, sekä kuvatus maailman sosiaalisten prosessien ulottuvuuksien esittäminen, konstruointi sekä kuvittelu. Sosiaalisten toimintojen muutos vuorovaikutuksessa sisältää uusia kommunikoinnin muotoja tai alalajeja. Sekä globalisaation sisältöjen, että muotojen voidaan ajatella olevan luonteeltaan osittain diskursiivisia. (Mt., s. 143.) Tutkimusaiheeni kytkeytyy erottamattomasti globalisaation kysymyksiin, ja ajattelenkin, ettei aiheeni voi käsitellä ottamatta huomioon globaalia kontekstia, jossa ihmisten tarve lähteä kotimaastaan ja hakea kansainvälistä suojelua syntyy.

Asiakirja-, viranomais-, ja lakitekstit luovat samalla tavalla todellisuutta kuin muutkin tekstilajit. Niiden äärelle pysähtyvä tutkija pyrkii selvittämään, millainen on se sosiokulttuurinen todellisuus, johon teksti on tuotettu, ja jota se muokkaa tai tuottaa uudelleen. Tähän päästäkseen on tutkijan kuvattava, tulkittava ja selitettävä kieltä merkityksinä ja valittuina muotoina. (Heikkinen, Hiidenmaa ja Tiililä 2000, s. 116.) Kääriäinen (2003) toteaa, että dokumenttiaineistoja

on pidetty epäluotettavina niiden yhteiskunnallisen sidonnaisuuden takia. Omassa tutkimuksessaan hän kertoi aineiston merkityksellisyyden ja kiinnostavuuden syntyneen juuri siitä syystä. Tekstit ovat osa lainsäädännöllä ohjattua, arkista viranomaistyötä. (Kääriäinen 2003, s. 20.) Näen, että tämä sama mielenkiinto koskee myös omaa aineistoani ja tekee sen tutkimisesta mielenkiintoista.

Heikkinen, Hiidenmaa ja Tiililä (2000) kirjoittavat kielen tutkimuksessa olevan korostuneena instituutioiden rooli. Kieltä ja tekstejä on tulkittava kontekstissaan, ei yksittäistapauksina. Yksittäisen kirjoittajan ominaispiirteet erotetaan hänen asemastaan ja tehtävästään yhteisössä. Viranomaiskielen tai hallinnon kielen tutkimusta kutsutaan yhä useammin institutionaalisen kielen tutkimukseksi. Kieltä kuvaa se, missä roolissa ja millaisten tehtävien täyttämiseksi tekstejä laaditaan, ei niinkään kielenkäytön julkisuus. Kirjoittajat käsittävät kielen vuorovaikutukseksi, jolloin merkityksiä ei ole ilman tulkintaa. Kirjoittajat tekevät tulkintoja aiemmista teksteistä ja merkityksistä, ja samalla uusintavat aiempia kirjoituksia ja luovat uutta. Yhteisöjen toiminta muuttuu ja sitä muutetaan esimerkiksi kielenkäytön kautta. Kielenkäyttö on jatkuvaa valintaa ja neuvottelua yhteisön sisällä, jossa kieltä uusinnetaan ja tulkitaan jatkuvasti. Kaikkia kielenpiirteitä ei valita joka kerta erikseen ja yksitellen, vaan tekstit ovat myös samankaltaisia ja toisiaan muistuttavia. Professionaalista kielenkäyttöä voidaan tutkia esimerkiksi siitä näkökulmasta, miten maailmaa tulkitaan ja tuotetaan kielellä. Kielenkäyttöön liittyy samalla tavalla, kuin ihmisten toimintaan ylipäätään, normeja, asenteita ja konventioita. (Mt., s. 24–28.) Heikkinen, Hiidenmaa ja Tiililä näkevät institutionaalisten tekstien näennäisen järjestyksen pinnan alla tekstien ja diskurssien vyyhdin, jonka selvittämiseksi tulee olla byrokratiaan vihkiytynyt. Institutionin osalliset, kuten yksittäiset virkahenkilöt, eivät välttämättä huomaa luonnollistuneita valtasuhteita, joiden mukaan toimivat. Nämä merkityksen tapoja ja tuottamista hallitsevat henkilöt eivät usein huomaa omaa diskursiivista valtaansa, ja virallisen ideologian uudelleen tuottamista ja toisintamistaan. (Mt., s. 114.) Mielestäni oman tutkimukseni kenttään, maahanmuuttoviraston toimintaan, valta ja sen toisintaminen viranomaispositiosta liittyvät olennaisesti. Onkin mielenkiintoinen kysymys, tunnistavatko viranomaiset tätä valta-asetelmaa ja sen käyttöä osana luonnollista päätöstekstien tuottamista.

Sosiaalityön tutkimukseen valikoituvat tekstit ovat usein institutionaalisen toiminnan tulosta ja tuotettu ammatillisiin tarpeisiin. Tutkimusaineistona käytetään muun muassa erilaisissa orga-

nisaatioissa asiakastyössä syntyneitä kirjoitettuja tekstejä, kuten rekistereitä, asiakassuunnitelmia ja päätösasiakirjoja. (Raitakari & Günther 2012, s. 657–658.) Turvapaikkapäätökset ovat vahvasti institutionaalisen toiminnan tulosta, mutta eivät niinkään ammatillisiin tarpeisiin tuotettuja. Tai ainakaan niiden ei pitäisi olla työntekijöitä, vaan asiakasta, eli turvapaikanhakijaa varten tuotettuja. Kielellisen virkatyön näkyvimpänä tuotoksena voidaan pitää virkatekstiä, kuten päätöstekstejä. (Heikkinen, Hiidenmaa & Tiililä 2000, s.117.) Hallinto, jota tehdään yhteiskunnassa merkitykselliseksi tekstein, on yksi vaikuttava ulottuvuus ihmisten arjessa. Me kaikki olemme kansalaisia, hallittuja, ja toimimme lakien ja pykälien ohjauksessa jokapäiväisissä, arkisissa tilanteissa. Todellisuutemme on erilaisten valtasuhteiden ja vastakkainasettelujen kylästä. Arjessamme virkatekstit ovat jokapäiväisiä tuttavuuksia. Tekstien voidaan nähdä sekä kumpuavan todellisuuksista, että vaikuttavan niihin. Tekstit myös tulevat tosiksi muina, kuin pelkästään kielellisinä tekoina. Vallitseva ympäristömme vaikuttaa paitsi siihen, millaisia tekstejä tuotamme, myös siihen, miten muiden tekstejä tulkitsemme. (Mt., s. 117.)

Suvi Raitakari ja Kirsi Günther (2012) esittävät kysymyksen, onko tutkimuksen tekijä sosiaalityön tutkija, sosiaalityöntekijä vai tekstilajitutkija, kun tutkimusaineistona on sosiaalityön käytännöissä syntyneitä tekstejä. Heidän mielestään on osittain kysymys siitä, millaisiin tutkimuskeskusteluihin tutkija haluaa identifioitua. Ulkopuolisen tarkastelussa tutkimukset sijoittuvat laajemmille kentille, jolloin sama tutkimus voi tulla sijoitetuksi eri kontekstiin. Sosiaalityöntekijöillä tulee ajoittain tarve hyödyntää kielitieteen näkökulmia ja välineistöä. Kirjoittavat pitävät rajojen ylittämistä hyödyllisenä, koska silloin voidaan tuottaa uudenlaisia ja hedelmällisiä tapoja tehdä tutkimusta. (Mt., s. 657) Ajattelen oman tutkimukseni asettuvan näiden kaikkien rajamaastoon; sosiaalityöntekijöihin kuuluvat ihmisoikeusnäkökulma ja kansalaisuuden sekä rasmin kysymykset, viranomaispäätökset maahanmuuttovirastossa taas sosiaalityön tutkimuksen kenttään sopivaksi, ja retorinen analyysitapa kielitieteistä lainaavaksi. Näin aloittavana tutkimuksen tekijänä ei onneksi osaa ottaa paineita tiettyyn tutkimustraditioon kuulumisesta.

3.6 Analyysiprosessin kuvaus

Tutkielmani aineisto koostuu turvapaikkapäätöksistä ja niitä varten laadituista lausunnoista lapsen edusta, eli kyseessä on laadullinen asiakirja- tai dokumenttianalyysi. Halusin tutkia turvapaikkapäätöksiä siitä näkökulmasta, millaisia eettisesti ongelmallisia kysymyksiä niistä on löydettävissä. Analyysimenetelmäni ei ole suoranaisesti minkään selkeän menetelmän edustaja, vaan se muotoutui tutkimuskirjallisuuden ja aineiston vuoropuhelusta. Lukiessani aineistooni liittyvää kirjallisuutta ja aineistoa rinnakkain, nousi päätösteksteistä esiin samoja teemoja kuin kriittisessä maahanmuuttopolitiikkaa ja turvapaikanhakijoihin liittyviä teemoja käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa. Lisäksi teemoittelemalla aineistoa sieltä nousi toistuvia ilmaisuja, joiden tarkoitusta ja merkitystä halusin tarkastella. Tällaisia ilmaisuja olivat esimerkiksi “maahanmuuttovirasto katsoo...”, “olet täysi-ikäinen, työkykyinen nuori mies...” ja “pelkosi ei ole perusteltua...” Analyysimenetelmässäni on myös retorisen ja asiakirja-analyysin piirteitä. Uuden retoriikan keskeinen kehittäjä Chaim Perelman on laajentanut puhetta koskevan argumentaatioteorian koskemaan kaikenlaisia yleisölle tarkoitettuja esityksiä (Perelman 1996). Myös asiakirjat ja dokumentit, kuten turvapaikkapäätökset, voidaan tässä luokittelussa nähdä yleisölle tarkoitettuna esityksenä. Retoriikan analyysissa tekstejä tarkastellaan tarkoituksellisina tuotteina, tekoina, joiden aikaansaamiseksi on täytynyt tehdä valintoja. Tästä näkökulmasta lähestyin aineistoani. Huomasin lukevani aineistoa myös siitä näkökulmasta, millaista todellisuutta turvapaikkapäätösteksteillä luodaan. Analyysimenetelmäni voisi kutsua aineiston vuoropuheluksi tutkimuskirjallisuuden kanssa. Käyttämässäni metodissa on varmasti puutteensa, mutta koen saaneeni menetelmän avulla nostettua esiin aineistostani monenlaisia eettisiä ongelmia ja kysymyksiä.

Ensimmäisessä analyysivaiheessa kysyin aineistoltani, miten maahanmuuttoviraston päätöstekstejä kirjoitetaan. Aloitin aineiston analyysin lukemalla kaikki päätökset ja niihin liitetyt lausunnot lapsen edusta kertaalleen läpi. Jo ensimmäisellä lukukerralla kiinnitin huomioni tiettyihin toistuviin ilmauksiin, jotka päätöksistä nousivat. Seuraavalla lukukerralla aloin tehdä alleviivauksia teksteihin. Värikoodasin nämä alleviivaukset niin, että tietty väri edusti tiettyä lausetta tai ilmaisun muotoa tekstissä. Merkitsin reunamarginaaliin myös muita sanoja ja lauseita, jotka tuntuivat nousevan päätösteksteistä. Tällaisia aineistosta “nousseita” lauseita olivat toistuvat rakenteet ja ilmaisut, joita erittelen jäljempänä tuloksissa. Teemoittelin löytämäni nostot eri

otsikoiden alle, joita täydensin tutkimuskirjallisuudesta löytyneillä havainnoilla, jotka myös löytyivät omasta aineistostani. Jo tässä kohtaa oli selvää, että selkeitä perusteluita kielteisille päätöksille teksteistä oli vaikea löytää. Hallintolain (6.6.2003/434) 45§ mukaan päätösten tulee sisältää perustelut päätökselle. Lisäksi päätöksestä täytyy ilmetä, mitkä seikat ovat vaikuttaneet ratkaisuun. (Hallintolaki 6.6.2003/434 § 45.) Aineistoni päätösteksteissä ei käytetty selkeää argumentointia puolesta tai vastaan, vaan teksteistä oli erityisesti yritettävä etsiä perusteluita päätöksille. Myöskään etsimiäni viittauksia lapsen etuun aineistosta ei juurikaan löytynyt. Tutkimuskirjallisuus kulki koko analyysivaiheen mukana tutkielmassani. Kirjallisuudesta löytyi selityksiä ja nostoja myös aineistosta nousseille eettisesti huolestuttaville teemoille. Näistä teemoista ja niihin liittyvästä tutkimuskirjallisuudesta olen koostanut tulosluvun.

3.7 Tutkimuseettiset kysymykset

Tutkimukseni kohteena on ihmisiä, joiden voidaan katsoa olevan hyvin haavoittuvassa asemassa. Vaikka tutkisin turvapaikanhakijalapsia ja -nuoria vain välillisesti esimerkiksi heitä koskevien asiakirjojen kautta, on erityisen tärkeää, että tutkimus ei aiheuta heille haittaa. Tutkimuksen julkaisemisella voi joskus olla myös vahingollisia seurauksia, ja näitä mahdollisia seurauksia pitää miettiä mahdollisimman laajasti jo alkuvaiheessa. Erityisesti haluan välttää arvostelevaa tai asenteellista asetelmaa tutkimuksessani. Tutkimusaineiston ollessa pieni, kuten tässä tutkimuksessa todennäköisesti tulee olemaan, on erityisesti kyettävä välttämään liian yleistävien oletusten tekemistä koko tutkimuskohteesta. (Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käyttäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi 2009, s. 7.) Olen pyrkinyt poistamaan kaikki tunnistetiedot aineistosta nostamistani esimerkeistä, jotta yksittäiset turvapaikanhakijat eivät olisi tunnistettavissa aineistosta. Turvapaikanhakijat kertovat turvapaikkapuhutteluissa hyvin henkilökohtaisia ja arkaluontoisia asioita omasta menneisyydestään ja persoonastaan, joten olen halunnut olla mahdollisimman sensitiivinen käsitellessäni aineistoa ja nostaessani siitä esiin asioita.

Saamaani anonymisoitua tutkimusaineistoa olen säilyttänyt koko tutkimuksen ajan niin, ettei siihen ole ollut pääsyä ulkopuolisilla henkilöillä. Olen säilyttänyt aineistoa kotonani lukitussa

kaapissa niin, etteivät muut perheenjäsenet pääse käsittelemään aineistoa. Aineiston ollessa mukana esimerkiksi kirjastolla, en ole jättänyt sitä esille niin, että kukaan ulkopuolinen olisi päässyt siihen käsiksi. Aion toimittaa aineiston analysoinnin jälkeen lukolliseen tietosuoja-astiaan hävitettäväksi. Vaikka kyseessä on ollut valmiiksi anonymisoitu aineisto, on kyseessä kuitenkin asiakirja-aineisto, jonka ei ole ollut tarkoitus päätyä julkiseksi.

Minun on tutkijana pyrittävä refleктоimaan omia ennakkokäsityksiäni aiheesta ja mietittävä, miten ne saattavat vaikuttaa tutkimukseen. Minulla ei ole turvapaikanhakijoihin tai turvapaikkaprosessiin liittyen valmiiksi kovin paljon tietoa, joten kovin laajoja ennakkokäsityksiä minulle ei ollut päässyt syntymään. Minulla oli kuitenkin jonkinlainen ajatus aiheesta julkisen keskustelun sekä turvapaikanhakijoiden kanssa työskennelleiden sosiaalityöntekijöiden kanssa käymieni keskusteluiden perusteella, ja tuohon ennakkokäsitykseen on liittynyt negatiivisia turvapaikanhakuprosessia koskevia oletuksia. Olin ennalta siinä käsityksessä, että turvapaikkaprosessi on hidas, eikä siinä välttämättä huomioida yksittäisten lasten tai nuorten hakijoiden etua kovin hyvin. Pyrin huomioimaan tämän aineiston käsittelyssä ja tutkimuksen kirjoittamisessa niin, etten etsisi negatiivisia sisältöjä sieltä, missä niitä ei ole, vaan annan aineiston puhua. En halua myöskään, että turvapaikkaprosessin eri vaiheissa mukana olevat työntekijät joutuisivat epäoikeudenmukaisesti kohdelluksi, vaan pyrin ennemmin arvioimaan prosesseja institutionaalisesta näkökulmasta. Minulla ei ole tietoa siitä, millä tavalla maahanmuuttovirasto ohjaa työntekijöitään päätöksenteossa tai miten paljon yksittäiset työntekijät voivat vaikuttaa työnsä toteuttamiseen. Itse en ole työskennellyt turvapaikanhakijoiden kanssa kuin lyhyesti, yksittäisinä asiakaskohtaamisina sosiaalityöntekijän työtehtävissäni. Minulla on kuitenkin näkemys siitä, että turvapaikanhakijoiden oikeudet ja niihin liittyvät laajemmat kysymykset ovat aikamme suuria haasteita. Ja tähän haasteeseen länsimaat pyrkivät vastaamaan ennemminkin itseään hyödyttävällä tavalla, kuin eettisyys, ihmisoikeudet ja maailman tilanne huomioiden.

4 Turvapaikkapäätösten eettisesti ongelmalliset sisällöt

4.1 Maahanmuuttovirasto katsoo ja perusteeton pelko

“Koska pelkosi ei ole perusteltua[...].”

Tässä alaluvussa käsittelen turvapaikkapuhutteluissa ja niistä koostetuista päätösteksteistä nousseita kysymyksiä. Mietin aineistoa läpikäydessäni alaikäistä tai nuorta turvapaikanhakijaa ja sitä, millaiseen tilanteeseen hän on joutunut ollessaan vastuussa omasta tulevaisuudestaan näin konkreettisesti. Tuosta haastattelutilanteesta on koostettu turvapaikkapäätös, jossa siteerataan turvapaikanhakijan omia sanoja ja kerrotaan niiden perusteella tehtyjä johtopäätöksiä. Aikaisemmin esittämäni tulkinnan varassa, jonka mukaan Maahanmuuttovirasto on keskittynyt turvapaikanhakijamäärän ja oleskelulupien vähentämiseen, on asetelma Maahanmuuttoviraston ja turvapaikanhakijan välillä hankala. Jos lähtökohtaisesti argumentaation tarkoitus on torjua hakija ja tämän esittämät argumentit turvapaikan tarpeesta yksi toisensa jälkeen, voi lähtökohtaa tosiaan kutsua kiistanalaiseksi. Lisäksi tässä asetelmassa on päätöksen tekijän ja vastaanottajan välillä kiistaton valta-asetelma, jossa päätöksen tekijä eli virasto edustaa valtiota ja virastoa tukee luonnollisesti virka- ja valtiovalta. Lisäksi moni turvapaikanhakija kokee ymmärrettävästi epäluottamusta ja jopa pelkoa viranomaisia kohtaan johtuen ikävistä ja jopa traumaattisista kokemuksista kotimaan epävarmoissa olosuhteissa tai turvapaikanhakumatkan ajalta (esim. Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2016).

Aino Kääriäinen (2003) tutki väitöskirjassaan lastensuojeludokumenttien rakentumista. Hän käytti nimitystä *kahden totuuden strategia* sellaisista kuvauksista, joissa työntekijä ensin kirjaa asiakkaan tarinan sellaisena kuin asiakas sen kertoo, jonka jälkeen työntekijä kirjoittaa oman, tai muun työntekijän tai asiantuntijan kuvauksen samasta tilanteesta. Tällöin tekstistä tulee ikään kuin kaksinapainen ja vastuu päätelmien tekemisestä jää lukijalle. Tämänkaltaista tekstin rakentamista tarinaksi, jota lukija täydentää mielessään, kutsutaan narratiiveilla vaikuttamiseksi. Kirjoitustavasta jää vaikutelma, että lukija voi ymmärtää enemmän kuin tekstiin on

kirjoitettu, vaikka kirjoittaja sinänsä pitäytyy faktoissa. (Mt. 68.) Tämänäyttelistä kerrontatapaa omassa aineistossani esiintyi jokaisessa päätöksessä useaan kertaan. Ensin kerrotaan, mitä turvapaikanhakija on hakemuksessaan tuonut esille. Lauseet alkavat yleensä näin: *Olet kertonut, että... Olet esittänyt, että...* Sen jälkeen päätöstekstissä ovat hakijan esittämät asiat, kuten mitä kotimaassa on tapahtunut (esimerkiksi, että hän on joutunut pakenemaan), ja sen jälkeen päätöstekstissä otetaan tähän kantaa. Kannanotto tapahtuu seuraavalla tavalla: *Maahanmuuttovirasto katsoo, että...* Maahanmuuttovirasto katsoo -sanapari toistuu kautta päätöstekstien kaikissa päätösteksteissä monta kertaa.

“Maahanmuuttovirasto katsoo, ettet ole minkään tietyn tahon mielenkiinnon kohteena aieman räjähdeiskun takia.” Päätös 4.

Teksteissä kiinnittää huomiota ilmaisutavan “*maahanmuuttovirasto katsoo*” käyttö. Kuka näiden katsantojen takana on? Voiko virasto, instituutio esittää näkemyksensä yksittäisen ihmisen tapaan? Lausumasta tulee etäännyttävä ja epäinhimillinen vaikutelma. Vaikutelma etäisestä, monumentaalisesta virastosta lausumassa jotakin merkittävää yksittäisten ihmisten tilanteisiin on erikoinen ja epätyypillinen tapa esittää asioita muussa, ainakaan jokapäiväisessä ympäristössä. Päätöksen tekee ja sen tekstit kirjoittaa kuitenkin joku olemassa oleva ihminen. Tämä ihminen, päätöksen tekijä, on häivytetty teksteistä täysin. Missään kohtaa päätöstekstejä ei ole käytetty yksikön ensimmäiseen persoonaan viittaavia sanamuotoja. Näissä teksteissä puhuja ikään kuin vetoaa asiantuntijapositionsa, josta käsin puhumisella on suurempi arvo kuin jostain muusta positiosta kantaa ottamisella. Asioiden lausumisella *Maahanmuuttovirastona* sen sijaan, että kantaa ottaisi yksittäinen ihminen, virkamies, on oletettavasti jokin ajateltu painoarvo. Maahanmuuttovirastona kannanotto on virallinen, ja viraston voidaan katsoa olevan ulkomaalaisasioissa päättävässä asemassa.

“Olet kertonut, että pelkäätkö kotimaassasi isäsi ilmiannon perusteella pidätetyn miehen suvun taholta tulevaa uhkaa. Maahanmuuttovirasto ei ole edellä esitetysti hyväksynyt uhkaa tosiseikkana, eikä pelkosi ole tältä osin objektiivisesti perusteltua. Maahanmuuttovirasto on kuitenkin hyväksynyt tosiseikkana sinuun ja perheeseesi äitisi kertoman perusteella kohdistuvan uhan. Pelkosi on tältä osin objektiivisesti perusteltua.” (Päätös 3.)

Edellisessä lainauksessa näkyy päätöksissä usein toistunut esimerkki ilmaisutavasta *objektiivisesti perusteltu*, jota päätöksissä käytettiin nimenomaan ottamaan kantaa siihen, katsottiinko jokin hakijan esittämä seikka todeksi vai ei. Objektiivinen tarkoittaa puolueetonta, yleispätevää

ja asiallista. Pelko taas on ihmisen kokema tunne, jonka objektiivinen arvioiminen tuntuu mahdollottomalta. Asioiden esittäminen faktana ei todennäköisesti auta poistamaan ihmisen kokemaa tunnetta, varsinkaan jos sen pohjana on ihmisen oma, eletty todellisuus ja traumaattiset kokemukset.

Päätösteksteissä otetaan usein kantaa myös siihen, onko hakijan pelko ylipäättään perusteltua vai ei. Voiko oikeastaan edes lausua, että jonkin ihmisen pelko ei ole perusteltua? Pelko on tunne, jonka voisi nähdä olevan varsin tosi ja huomionarvoinen siitä huolimatta, ovatko pelon syyt aktuaalisia vai eivät. Jos maahanmuuttovirasto katsoo, että hakijaan ei enää kohdistu uhkaa tämän lähtömaassa, poistaako tämän toteaminen pelon. Tai jos hakija on esimerkiksi traumatisoitunut kotimaassa tapahtuneiden pommitusten tai väkivallan vuoksi, onko pelon toteaminen perusteettomaksi tapahtumista kuluneen ajan perusteella merkityksellistä hakijan pelon kannalta? Päätöksissä maahanmuuttovirasto voi todeta, että hakijan on turvallista palata kotimaahansa, mutta pelkoa tämän toteaminen ei välttämättä poista. Eettisestä näkökulmasta tarkasteltuna tällaiset toteamukset ovat kyseenalaisia. Päätöksessä on saatettu todeta, että hakijalle on tämän lapsuudessa tapahtunut hyvin traumaattisia asioita, kuten vanhemman väkivaltainen kuolema tai katoaminen, mutta näiden tapahtumien merkitys kehittyvälle mielelle pyritään vähentämään toteamalla niiden vaikutukset perusteettomiksi.

4. 2 Iänselvitys – häilyvä raja alaikäisen ja täysi-ikäisen välillä

“Sinut on todettu turvapaikkaprosessin aikana täysi-ikäiseksi oikeuslääketieteellisen iänmäärityksen perusteella...” (Päätös 10.)

Alaikäisiin ja nuoriin turvapaikanhakijoihin liittyy usein keskustelu iänselvityksestä tai samaa tarkoittavasta iänmäärityksestä. Jos turvapaikanhakijan iästä on epäselvyyttä, voidaan hänelle tehdä ulkomaalaislaissa (30.4.2010/301) määritelty oikeustieteellinen tutkimus iän selvittämiseksi. Tutkimus voidaan tehdä, jos on olemassa “ilmeisiä perusteita epäillä hänen iästään antamiensa tietojen luotettavuutta”. Tutkimuksen tekeminen edellyttää tutkittavan kirjallisen suostumuksen, samoin huoltajan tai muun laillisen edustajan kirjallisen suostumuksen. Kieltäytymistä seuraa, että asianomaista kohdellaan täysi-ikäisenä, jollei kieltäytymiselle ole hyväksyttävää syytä. Tutkimuksen tekee Terveiden ja hyvinvoinnin laitos Maahanmuuttoviraston

pyynnöstä. Tutkimuksesta on laadittava kahden asiantuntijan yhteinen lausunto. Asiantuntijoina tutkimuksessa voivat toimia laillistettu lääkäri tai hammaslääkäri, joilla on tutkimuksen edellyttämä pätevyys. (Ulkomaalaislaki 30.4.2010/301, 1 luku 6a–b §.)

Aineistossani oli viisi turvapaikanhakijaa, jotka katsottiin turvapaikkaprosessin aikana täysikäisiksi. Kaikki nämä hakijat saivat kielteisen päätöksen turvapaikkahakemukseensa. Näistä viidestä turvapaikanhakijasta yksi myönsi iänselvityksen tuloksen oikeaksi, muut kiistivät tuloksen. Asiantuntijoiden mukaan iänselvitykseen liittyy paljon ongelmia, joista suurin on sen luotettavuus. Yleensä iänselvitys tehdään luuston kasvuun perustuvan analyysin perusteella, vaikka useat lääkärit ovat sitä mieltä, että menetelmä on aivan liian epäluotettava. Luuston kasvun analyysin perusteella saatava ikä voi vaihdella 4–8 vuodella. (Sauer, Nicholson & Neubauer 2016, Hjern, Ascher & Vervliet 2018.) Tästä huolimatta aineistossani oli määritetty tarkka ikä yhden vuoden tarkkuudella kyseisen menetelmän perusteella, esimerkiksi ”hakija on 18-vuotias”. Osa lääkäreistä haluaisi kokonaan irtisanoutua turvapaikanhakijoiden iänmäärittämisestä, koska menetelmä on niin epätarkka ja sen merkitys hakijan kohtelulle niin suuri. Iänmäärittäminen määrittää usein käytännössä sen, saako hakija kansainvälistä suojelua vai ei. (Sauer, Nicholson & Neubauer 2016, Hjern, Ascher & Vervliet 2018; Martiskainen 2017.)

Menetelmän epäluotettavuuden lisäksi on myös tärkeä kysyä, miksi yksittäinen tieto ihmisestä, kuten tarkka ikä, määrittää tämän palveluntarvetta enemmän kuin henkilökohtainen palveluntarve. Palveluntarve nähdään toissijaisena keinotekoiseen rajaan, eli ikään nähden. Ongelmallista on, että lain ja asetusten vaatima vanhemmistaan erilleen joutuneiden pakolaislasten erityinen suoja ja hoiva poistuvat totaalaisesti tämän ylitettyä tietyn asetetun ikärajan. Tämä on erityisen huomionarvoista suhteutettuna muun palvelujärjestelmän tarvekeskeisyyteen. Vaikka muissakin palveluissa, kuten vammais- ja nuorisopalveluissa 18-vuoden ikäraja on olemassa, on yleensä mahdollista jatkaa palveluiden myöntämistä tuon iän jälkeenkin tarveharkinnan perusteella. Turvapaikanhakijoiden kohdalla kyseinen tiukka määrittely vaikuttaa suuresti heidän hyvinvointiinsa ja tulevaisuuteensa, koska iänmäärittäminen perusteella ihmiseltä voidaan yhtäkkiä esimerkiksi katkaista opiskelu oppilaitoksessa ja muuttaa asuinpaikka nuorten asumisyksiköistä aikuisten keskuksiin. Miksi traumatisoitunut 19-vuotias tarvitsisi vähemmän tukea kuin lähes 18-vuotias? Tällainen jäykkä, muista peruspalveluista poikkeava määrittely viittaa myös siihen, että turvapaikanhakijaa kohdellaan ensisijaisesti ei-toivottuna, ”vieraana”, kuin palvelun tarpeessa olevana henkilönä, ja turvapaikanhakijalasta ensisijaisesti turvapaikanhakijana, eikä

lapsena (Hjern, Ascher & Vervliet 2018, s. 289). Maahanmuuttopoliittiseen ohjelmaan on kirjattu erityisiä toimenpiteitä esimerkiksi turvapaikanhakijoina yksin tulleiden lasten jälkihuollon turvaamiseen sekä mielenterveyspalveluiden saatavuuden parantamiseen. Lisäksi tavoitteena on perusopetuksen lainsäädännöllisen pohjan selvittäminen tavoitteena maahanmuuttajien oikeuksien täsmentäminen. (Parsons 2010, s. 31.) Käytännössä nämä toimenpiteet eivät ole vielä toteutuneet. Mahdollisena edistysaskeleena voidaan pitää hallituksen esitystä 79/2020, jossa ilman huoltajaa oleva lapsi tai nuori, jolle on myönnetty oleskelulupa, voi olla tukitoimenpiteiden piirissä nykyisen 21 vuoden yläikärajan sijasta 25-vuotiaaksi saakka. Tuki ei tosin edelleenkaan olisi subjektiivista vaan harkinnanvaraista. Tuen saamisesta päättää asuinkunta. (Hallituksen esitys 79/2020.) Tämänkaltaisissa tuissa harkinnanvaraisuus voi asettaa hakijoita eriarvoiseen asemaan riippuen asuinkunnasta. Eri kunnissa maahanmuuttajille ja jälkihuoltoon suunnatut palvelut vaihtelevat, ja paljon on hakijan itsensä osaamisen ja aktiivisuuden varassa.

Alaikäisiin ja nuoriin turvapaikanhakijoihin liitetään usein keskustelu “ankkurilapsista”. Lapsi nähdään perheenkokoajana eli ajatuksella, että hänet on lähetetty etsimään turvapaikkaa saadakseen tuotua perheensä perässään uuteen maahan. Tätä käsitettä käyttämällä kyseenalaistetaan näiden turvapaikanhakijoiden turvapaikkaperusteet ja samalla tarve koko suojelulle. Nuoria ja lapsia stigmatisoiva puhe on vahingollista myös turvapaikanhakijoille. Sen sijaan, että heistä puhutaan halventavasti, olisi syytä pohtia, miten ehkäistään lasten joutumista vaarallisille matkoille mannerten halki turvapaikkaa hakemaan. Lapsi ei pääsääntöisesti itse tee päätöstä matkalle lähtemisestä tai kohdemaasta, vaan päätöksen hänen puolestaan tekevät yleensä vanhemmat ja salakuljettajat. (Parsons 2010, s. 81.) Omassa aineistossani ei suoraan viitattu mahdollisuuteen, että lapsi tai nuori hakisi turvapaikkaa saadakseen koottua perheensä Suomeen myöhemmin. Yhdessä päätöksessä oli mainittu YK:n lapsen oikeuksien 10 artikla, ja sen kohta: “Myönnettäessä oleskelulupia ehdotetun säännöksen perusteella on otettava huomioon, että lapsia ei käytetä hyväksi maahantulotarkoituksessa.” (Päätös 13.) Tämän voidaan tulkita epäsuorasti viittaavan mahdollisuuteen, että lapsi olisi lähetetty hakemaan turvapaikkaa saadakseen perheensä Suomeen. Tähän kohtaan ei kuitenkaan viitattu enää myöhemmin päätöstekstissä. Turvapaikanhakija oli täysi-ikäistynyt turvapaikkaprosessin aikana, ja hänet käännytettiin kotimaahansa, jossa hän on asunut viimeksi lapsena ja jossa hänellä ei ole jäljellä perhettä.

Osalla aineistoni turvapaikanhakijoista ei ollut tietoa jäljellä olevien perheenjäsentensä kohtalosta tai olinpaikasta. Suomen viranomaisten tehtävä olisi alaikäisen ollessa kyseessä pyrkiä

selvittämään perheenjäsenten olinpaikka ja palauttamaan hakijan yhteys perheeseensä (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301, 6 luku 105b §). Mihinkään tällaisiin prosesseihin ryhtymiseen ei päätöksissä viitattu, eikä myöskään, että hakijan perhettä olisi viranomaistoiminnan tai muun tuloksena hakuprosessin aikana löytynyt. Eettiseltä kannalta tarkasteltuna tässä rikotaan hyvin perustavanlaatuisia lapsen oikeutta, jonka toteutumiseen viranomaisilla olisi velvollisuus myötävaikuttaa. Suomi on sitoutunut tähän niin oman lainsäädäntönsä kuin kansainvälisten ihmis-oikeussopimusten kautta.

Miten länsimaat voisivat ehkäistä tarvetta lähettää lapsia matkaan jo heidän lähtömaissaan? Vaikuttaa siltä, ettei tällaiseen toimintaan ole poliittisia intressejä vaan keskustelu on keskittynyt enemmän siihen, miten rajoja saataisiin suljettua tehokkaammin ja millä lainsäädännöllä tulijoiden tilannetta voitaisiin entisestään kiristää. Ylipäättään julkisessa keskustelussa tulisi enemmän kiinnittää huomiota nuoriin ja alaikäisiin turvapaikanhakijoihin liittyvään kielenkäyttöön. Heihin kohdistuvaa stigmatisointia tulisi välttää. Julkisen keskustelun tulisi ennemmin keskittyä siihen, miten lapsia voidaan suojella ja ehkäistä heihin kohdistuvaa kaltoinkohtelua. Lapsen ikää ei tule kyseenalaistaa vain sen vuoksi, että tämä hakee turvapaikkaa. (Parsons 2010, s. 81.) Oman aineistoni päätöksissä ei annettu mitään perusteluita sille, miksi hakijan ikä oli kyseenalaistettu ja miksi hänet päätettiin lähettää iän selvitykseen. Mielestäni on erittäin kyseenalaista, että näin merkittävää asiaa ei päätöksissä avattu. Perusteluiden puuttuminen myös vaikeuttaa päätöksestä valittamista, koska ei ole konkretiaa, mihin tarttua. Päätöksissä todettiin vain seuraavien esimerkkien kaltaisesti: ”Sinulle on tehty oikeuslääketieteellinen iänselvitystutkimus.” ”Maahanmuuttovirasto on pyytänyt Helsingin yliopiston oikeuslääketieteen osastoa tekemään sinulle oikeuslääketieteellinen iän arvioinnin.”

Fingerroos, Tapaninen ja Tiilikainen (2015) kertovat kirjassaan Maahanmuuttoviraston todenneen vuonna 2015 aikovansa tehostaa kaikkien yksintulleiden alaikäisten iänmäärittystä niin, että ”heidät ohjataan välittömästi testaukseen” (Fingerroos ym. 2015, s. 204). Jos näin on toimittu tai toimitaan, se on selkeästi lainvastaista, koska ulkomaalaislain mukaan iänselvitys voidaan tehdä, jos on olemassa ”ilmeisiä perusteita” epäillä hakijan ikää. (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301, 1 luku 6a–b §.) Pelkkä turvapaikan hakeminen ei voi olla laissa tarkoitettu ilmeinen peruste, ja sen vuoksi iänmäärittäminen kaikille alaikäisille ja nuorille on eettisesti hyvin kyseenalaista.

Iänmäärittämisen ongelmista on näyttöä Suomessakin. Eduskunnan oikeusasiamies on antanut vuonna 2017 huomautuksen maahanmuuttovirastolle tapauksessa, jossa iänmäärittämisen perusteella täysi-ikäiseksi katsottu turvapaikanhakija olikin alaikäinen. Hakija siirrettiin aikuisten yksikköön, hänen koulutuksensa keskeytettiin ja hänelle määrätty edustajan palvelu lakkautettiin kuulematta hakijaa. Iänmäärittäminen tehtiin hampaiden perusteella, vaikka määrittämisessä todettiin, ettei sitä varten ole ollut saatavilla hakijan kotimaasta vertailukelpoisia hammastietoja. Maahanmuuttovirasto rekisteröi hakijan täysi-ikäiseksi kuulematta tätä oikeuslääketieteellisen tutkimuksen tuloksista. Hakija todettiin myöhemmin alaikäiseksi aidoksi todetun henkilöllisyydestodistuksen perusteella. (Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 1487/2017-6.) Maahanmuuttovirasto on saanut myös muita huomautuksia liittyen iänmäärittämisen aiheuttamaan viivästykseen hakemusten käsittelyssä, ja tästä hakijalle aiheutuneeseen haittaan. Lisäksi oikeusasiamies toteaa hakijoiden lähettämisen iänmäärittämiseen perustuvan subjektiiviseen näkemykseen hakijan iästä liittyen esimerkiksi tämän ulkonäköön ja käytökseen. Perusteiden iänmäärittämiseen lähettämiseksi tulisi kuitenkin olla ilmeisiä tilanteita, jossa on perusteita epäillä ulkomaalaisen antamien tietojen luotettavuutta. Tilanteen ollessa epäselvä viranomaisten tulisi lapsen edun mukaisesti kohdella hakijaa alaikäisenä. (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301 6§; EOAK/63/2017; EOAK/1487/2017-6; EOAK 3683/2015.) Lapsen ikää ei saisi kyseenalaistaa vain siitä syystä, että lapsi hakee turvapaikkaa. (Parsons 2010, s. 82.)

Aineistossani oli hakija, joka oli toimittanut synnyinmaansa virallisen syntymätodistuksen, josta päätöksessä todetaan, että ”asiakirjassa ei havaita väärennökseen viittaavaa”. Todistuksen mukaan hakija oli alle 18-vuotias hakiessaan turvapaikkaa, mutta hänet lähetettiin tästä huolimatta iänmäärittämiseen, jonka tulos oli, että hakija on 18-vuotias tai yli. Hakijan lähettämistä iänmäärittämiseen ei perustella millään tavalla päätöstekstissä. Päätöksessä todetaan näin: ”Maahanmuuttovirasto on todennut, ettei tazkera (afganistanilainen henkilöllisyysasiakirja, kirjoittajan huom.) sisällä väärennökseen viittaavia tekijöitä. Sinulle on myös teetetty oikeuslääketieteellinen ikätutkimus, jonka lausunnon mukaan olet todennäköisesti kuitenkin täysi-ikäinen.” (Päätös 9.) Tämän jälkeen päätöksessä todetaan, että Afganistanin viranomaisten myöntämät asiakirjat voivat sisältää vääriä tietoja ja että hakija on kiistänyt ikätutkimuksen tuloksen. Tämä on yksittäinen päätös, mutta herättää kysymyksen siitä, millä tavalla nuori turvapaikanhakija voi todistaa ikänsä, jos lähtömaan viranomaisen myöntämä henkilöllisyysasiakirja ei kelpaa todisteena iästä, vaikka sitä ei epäillä väärennökseksi. Lisäksi oikeustieteellinen ikätutkimus totesi hakijasta, että tämä on ”todennäköisesti” täysi-ikäinen, ei siis kiistatta tai varmasti. Silti

todennäköisyys-lausuma ikätutkimuksessa katsottiin painavammaksi perusteeksi kuin laillinen henkilöllisyysasiakirja ja hakijan oma todistus asiassa.

4.3. Pitkät prosessit

“Olet täysi-ikäistynyt prosessin aikana...”

Vuonna 2017 Suomessa virisi keskustelua alaikäisten turvapaikanhakijoiden kyseenalaisesta lyhyiden oleskelulupapäätösten “ketjuttamisesta”. Pakolaisneuvonnassa oli huomattu, että alaikäisille turvapaikanhakijoille annettiin aikaisempaa enemmän lyhyitä, vuoden kestäviä oleskelulupia. Ennen vuotta 2015 oleskelulupien kesto on Pakolaisneuvonnan mukaan ollut 3–4 vuotta. Pakolaisneuvonta epäilee, että tarkoituksena on karkottaa hakija maasta tämän täysi-ikäistyttyä. Pakolaisneuvonnan tiedossa on hakijoita, joille on käynyt näin. Maahanmuuttoviraston turvapaikkayksikön johtaja Mikko Repo kiisti linjamuutoksen ja sanoi, että mitään uutta ohjeistusta oleskelulupien kestosta ei ole. Repo kertoo vuoden oleskelulupien suuren määrän johtuvan siitä, että jos alaikäisen turvallista paluuta ei pystytä varmistamaan, hänelle myönnetään Ulkomaalaislain 52§ mukaan yksilöllisen inhimillisen syyn perusteella oleskelulupa. Lupien lyhenemisen syyhyn Repo ei ota kantaa. (Helsingin Sanomat 2017.) Nykypolitiikan maahanmuuttoa vähentämään pyrkivän linjan valossa kansalaisjärjestöjen huoli vaikuttaa perustellulta. Täysi-ikäinen hakija on lainsäädännön mukaan helpompi käännättää kotimaahansa kuin alaikäinen, jonka turvallisen paluun varmistamiseksi tulee käyttää erityistä harkintaa. (Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301, 6 luku 146 §.) Olen tavannut ryhmäkodeissa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä, ja he jakavat edelleen vuonna 2020 huomion ja huolen alaikäisten päätösten ketjuttamisesta. Tästä aiheesta olisi hyvä tehdä jatkotutkimusta ja selvittää, miten paljon lyhyet päätökset ovat lisääntyneet ja mitä hakijoille tapahtuu heidän täysi-ikäistyessään. Seuraako täysi-ikäistymistä useimmiten käännytys? Alaikäisen odotuttaminen Suomessa sen vuoksi, että heidät “saadaan” täysi-ikäisiksi ja käännytettyä, on paitsi eettisesti kyseenalaista, myös vastoin turvapaikan hakemisen ja saamisen tarkoitusta. Kansainvälisen suojelun tarpeen ajattelisi joko olevan olemassa ja perusteltua tai sitten ei. Miten suojelun peruste muuttuu esimerkiksi nyt 16-

vuotiaan kohdalla, kun hän täyttää 18 vuotta? Kahdessa aineistoni ainoassa myönteisessä päätöksessä hakijoille myönnettiin määräaikainen oleskelulupa mutta ei turvapaikkaa.

Toisessa oleskeluluvan osalta myönteisessä päätöksessä asia käsiteltiin seuraavasti: Ensin eriteltiin perusteet, minkä vuoksi hakijalle ei myönnetä turvapaikkaa. Näitä olivat hakijan esittämät perusteet, joita “Maahanmuuttovirasto ei ole hyväksynyt tosiseikkana”. Sitten päätöksessä kerrottiin, että Maahanmuuttovirasto on kuitenkin edellä katsonut, että olisit vaarassa joutua vainoksi katsottavien tekojen kohteeksi tulevaisuudessa .... teihin kohdistuvan uhan vuoksi.” Sitten päätöstekstissä käydään läpi, miten “Kaikkien laissa säädettyjen edellytysten tulisi täytyä, jotta sinulle voitaisiin myöntää turvapaikka” ja mainitaan lainkohdat, joissa määritellään turvapaikan ja toissijaisen suojelun perusteet. (Päätös 3.) Päätöstä on vaikea tulkita siten, että siitä löytäisi selkeät syy-seuraussuhteet, tai esimerkiksi sen, miksi konkreettisesti hakijalle on myönnetty toissijaisen suojelun perusteella suojelua mutta ei turvapaikkaa. Asiat esitetään hyvin luettelomaisesti tuomatta selkeästi esille, mistä johtopäätökset on tehty ja millä perusteella. Toinen oleskeluluvan osalta myönteinen hakemus on Helsingin hallinto-oikeudesta uudelleen käsittelyyn palautettu hakemus, joka on hyvin lyhyt. Alkuperäisessä hakemuksessa oleskelulupa on myönnetty vuodeksi, nyt uudelleen käsittelyssä oleskelulupa myönnetään neljäksi vuodeksi. Perustelut –kohta kuuluu kokonaisuudessaan: “Helsingin hallinto-oikeuden päätöksen mukaan asiassasi on esitetty merkittäviä perusteita uskoa, että olisit kotimaassasi vaarassa kärsiä ulkomaalaislain 88 § 1 momentin 3 kohdassa tarkoitettua vakavaa haittaa. Sinulla ei hallinto-oikeuden päätöksen mukaan ole mahdollisuutta ulkomaalaislain 88 e §:ssä tarkoitettuun sisäiseen pakoon. Olet näin ollen toissijaisen suojelun tarpeessa.” Tarkemmat perustelut päätökselle löytyisivät luultavasti alkuperäisestä hakemuksesta.

Lapsen oikeuksien sopimuksen 10 artiklan myötä myös Suomi on sitoutunut seuraavaan määräykseen: “(...) on lapsen tai hänen vanhempiensa hakemukset, jotka koskevat sopimusvaltioon saapumista tai sieltä lähtemistä perheen jälleenyhdistämiseksi käsiteltävä myönteisesti, humanisti ja kiireellisesti.” (YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista 1989, 10 artikla.) Tämä ei nykytilanteen valossa näytä toteutuvan, vaan päinvastoin päätösten käsittelyajat ovat pitkiä ja usein lapsi ehtii täysi-ikäistyä prosessin aikana, kuten oman aineistoni kolmelle hakijalle kävi. Heidän hakemuksensa käsiteltiin aikuisina ja kaikki käännytettiin kotimaihinsa. Yksi käännytetyistä ei ole koskaan asunut kotimaaksi katsotussa maassa, eikä hänellä ole siellä minkäänlaista verkostoa. Sen vuoksi hänet käännytettiin maan pääkaupunkiin. Maahanmuuttovirasto perustelee

käännytystä seuraavasti: “Maahanmuuttovirasto hyväksyy tosiseikkana, että olet asunut kansalaisuusvaltiosi X ulkopuolella koko elämäsi. (...) Koska olet maan X kansalainen, on sinulla laillinen pääsy maahan X. Edellä esitetyn maatiedon perusteella Maahanmuuttovirasto katsoo, ettei maan X turvallisuustilanne ole kaikissa maan osissa yhtä heikko. Maahanmuuttovirasto katsoo, että pääkaupunki Y on sellainen alue, jonne voisit maassa X asettua asumaan.” Hakijalla oli taustallaan turvapaikanhakumatkan aikainen seksuaalisen hyväksikäytön kokemus, jolla Maahanmuuttovirasto ei nähnyt olevan vaikutusta käännättämiseen. (Päätös 15.) Eettisesti tarkasteltuna Maahanmuuttoviraston olisi tämän hakijan kohdalla ollut hyvä arvioida turvapaikanhakijan riskiä joutua uudelleen seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi käännätyksen johdosta. Juuri 18 vuotta täyttänyt nuori on edelleen haavoittuvassa asemassa maassa, jossa hän ei ole koskaan asunut, jossa hänellä ei ole tukiverkostoja ja jonka infrastruktuuri on vuosikymmeniä kestäneiden aseellisten selkkausten ja sotien jäljiltä hyvin epävakaa. Lisäksi aiemman, mahdollisesti käsittelemättömän hyväksikäyttökokemuksen vaikutus turvalliseen paluuseen olisi tullut arvioida.

Osa 18 vuotta täyttävistä saattaa vielä olla alaikäisiä, jos heidän ikänsä on määritetty virheellisesti. Virheellinen määrittely voi heikentää kyseisen hakijan asemaa, koska alle 18-vuotias on haavoittuvammassa asemassa kuin tosiasiaassa täysi-ikäinen heidän kohdatessaan samat lain määrittämät muutokset. Muutos täysi-ikäiseksi tarkoittaa turvapaikanhakijalle konkreettisia muutoksia, kuten muuttaminen pois ryhmäkodista itsenäiseen asumiseen. Myös hänen oikeutensa edustajaan ja perheen yhdistämiseen lakkaa, jos prosessi on vielä kesken. (Björklund 2015, s. 53–54.) Tämä ajatus on huolestuttava, kun miettii turvapaikkahakemusten pitkiä käsittelyaikoja ja puheita lyhyiden oleskelulupapäätösten ketjuttamisesta hakijan täysi-ikäistymiseen saakka. Muutokset ovat merkittäviä ja jos aikaisemmin esille tuodun mukaan suomalainenkin turvapaikkapolitiikka tähtää pääsääntöisesti maahanmuuton vähentämiseen, on ihmisten oikeus perhe-elämään ja sen edistäminen viranomaisten taholta vähintään vaakalaudalla. YK:n Ihmisoikeuksien julistuksen 16. Artiklan 3. luvun mukaan “Perhe on yhteiskunnan luonnollinen ja perustava ydinosa ja sillä on oikeus yhteiskunnan ja valtion suojaan.” Perheen yhdistämistä tutkineet Fingerroos ja muut (2016) toteavatkin oikeuden perheeseen näyttäytyvän nykytilanteen valossa ennemmin suvereenin valtion oikeutena rajoittaa perheiden yhdistämistä (Fingerroos ym. 2016, s. 202).

Perheen yhdistämistä on maahanmuuttopolitiikalla vaikeutettu erityisesti 2010-luvulla. Julkisessa keskustelussa väitetty perheen yhdistämisen helppous on tullut osaksi uutta totuutta,

vaikka tilastojen valossa se ei pidä paikkaansa. Perheen yhdistämistä on vaikeuttanut erityisesti lakimuutos, joka velvoittaa perheen yhdistämistä hakevien matkustavan lähimpään Suomen konsulaattiin tekemään hakemuksen sen sijaan, että Suomeen tullut perheenkokoaja tekee hakemuksen kuten aikaisemmin. Käytännössä tämä tarkoittaa vaarallista, pitkää ja usein täysin mahdotonta matkaa valtiorajojen yli. Esimerkiksi somalien täytyy päästä Keniaan tai Etiopiaan ja irakilaisien Turkkiin. Hallinto myös jakaa perheet kahteen kategoriaan sen perusteella, onko perhe EU:n alueelta vai sen ulkopuolelta, jolloin EU:n ulkopuoliset perheet katsotaan suppeammiksi, käytännössä vain vanhemmat ja biologiset lapset eli rajatun ydinperheen kattavaksi. (Fingerroos 2016, s. 84–87.) Vaikuttaa erikoiselta, että näin suorastaan rasistisesta käytännöstä ei ole käyty julkista keskustelua. Miten voidaan eettisesti perustella se, että EU:n ulkopuolelta tulevia perheitä kohdellaan näin eri tavalla? Hyväksymmekö hiljaa ja jopa tyytyväisinä sen, ettei meille vieraammista kulttuureista tule yhtään enempää ihmisiä kuin on minimimääräinen pakko? Anna Fingerroos (2016) puhuukin perheettömiksi suojelluista lapsista viitaten perheen yhdistämisen vaikeutumiseen 2000-luvulla. Kielteinen perheen yhdistämispäätös annetaan alaikäisille ulkomaalaislain 36. pykälän eli maahantulosaännösten kiertämisen vuoksi. Tähän riittää se, että lapsi on lähetetty turvaan kriisialueelta salakuljettajien avulla, jolloin Maahanmuuttovirasto katsoo perheen toimineen vasten lapsen etua ja katkaisee vapaaehtoisesti ne perheiteet, joiden perusteella perheen yhdistämispäätös voitaisiin myöntää. Salakuljettajiin turvautuminen on kuitenkin käytännössä yleensä ainoa keino saada lapsi kriisialueelta pois. (Fingerroos 2016, s. 89–95.) Sosiaalityön etiikan valossa rasististen käytäntöjen toteuttaminen ja lapsen rankaiseminen perheensä toimista ovat vähintäänkin kyseenalaisia asioita, joita soisi enemmän tarkasteltavan juuri etiikan ja yksilön näkökulmasta.

4.4 Traumasensitiivisyys ja -ymmärrys, kielen kääntämisen haasteet

“Kertomuksesi on jäsentymätön ja epäuskottava, pintapuolinen...” (Päätös 9.)

Yksin maahan tullut turvapaikanhakijalapsi joutuu kertomaan taustansa ja historiansa ilman tutun aikuisen tukea, mikä on alaikäiselle vaikeaa. Toisaalta turvapaikkaprosessissa oletetaan, että hakija osaa kertoa turvapaikan hakemiseen johtaneet tapahtumat ja kehityskulut loogisesti

ja uskottavasti. Turvapaikanhakijalapsen ovat lähes poikkeuksetta jollakin tavalla traumatisoituneet, ja heillä voi olla isoja muistiaukkoja koskien menneitä tapahtumia. Lisäksi heitä on aiemmin voitu painostaa tai neuvoa olemaan kertomatta tietyistä tapahtumista, ja viranomaisiin luottaminen ylipäättään voi olla hyvin vaikeaa. Lapsi voi aktiivisesti vältellä tapahtumista puhumista, hän saattaa elää uudelleen traumaattiset tapahtumat niistä kertoessaan, tai hän voi mennä täysin lukkoon, jolloin on mahdotonta tuottaa koherenttia kertomusta tapahtuneista asioista. Traumatisoituneiden lasten haastattelu vaatii haastattelijalta taitoa havainnoida lapsen viestintää ja reaktioita, sekä kykyä ottaa huomioon traumatisoitumisen vaikutukset, kuten kykenemättömyys kertoa tapahtumista. (Alanko ym., 2011, s. 20–21.)

Aineistossani usein toistunut lauseyhdistelmä *“kertomuksesi on epäjohdonmukaista”* asettuu kyseenalaiseksi sen valossa, miten alaikäisiä ja nuoria hakijoita haastatellaan ja miten heidän oletetaan osaavan asioista kertoa. Aineistossani oli esimerkiksi yksi viisivuotiaana kotimaastaan pakoon lähtenyt lapsi, jonka kertomuksia kotimaan tapahtumista luonnehdittiin *“yleisluontoisiksi, vähäisiksi ja täsmentymättömiksi”*. Päätöstekstissä tosin todetaan, että *“Maahanmuuttovirasto on ottanut huomioon, että olet ollut hyvin nuori talonne polton aikana, mutta tästä huolimatta...”* (Päätös 8.) Päätöksessä ei tarkenneta, millä tavalla nuori ikä on otettu huomioon. Herää kysymys, millä tarkkuudella kenenkään voidaan olettaa osaavan kuvata tapahtumia, joiden tapahtuessa on ollut viisivuotias. Outi Fingerroos (2016) kirjoittaa haastatteluihin liittyvistä riskeistä, kun haastattelemalla haetaan ihmisiltä mahdollisimman luotettavaa ja tarkkaa tietoa heidän vuosien takaisista kokemuksistaan haastattelemassa. Kokemusperäinen, haastateltavien muistiin perustuva tieto sisältää lähtökohtaisesti virheitä ja vaihtelua. Joskus hakijat ovat luku- ja kirjoitustaidottomia, jolloin heidän kykynsä kertoa elämästään johdonmukaisesti voi vaihdella paljonkin. Maahanmuuttovirasto kuitenkin käyttää kokemusperustaista tietoa päätöstensä pohjana. (Fingerroos 2016 s. 84–86, Fingerroos ym. 2016, s. 200.) Viidessä aineistoni kielteisessä päätöksessä käytettiin vähintään kahta tai useampaa seuraavista käsitteistä kuvaamaan kertojan kertomuksen epäuskottavuutta: pintapuolinen, jäsentymätön, suppea, yleisluontoinen, vailla omakohtaisuutta. Myönteisen oleskelulupapäätöksen saaneen kertomusta taas kuvattiin sanoilla yhteneväinen ja johdonmukainen.

Tuoreen Suomessa tehdyn selvityksen mukaan noin puolella turvapaikanhakijoista on trauma-oireita ja 40 %:lla merkittäviä ahdistus- tai masennusoireita, eli kyseessä on huomattava määrä tuen tarpeessa olevia. (Castaneda ym. 2018.) Trauman kokeneiden selviytymiseen tai sairastu-

miseen vaikuttaa se, mitä trauman jälkeen tapahtuu. Traumatisoidaanko kovia kokenutta turvapaikanhakijalasta uudelleen virallisissa prosesseissa? Vastaanottajamaassa kohdatut asenteet ja ennakkoluulot vaikuttavat siihen, miten elämä muotoutuu. (Quarshie 2018, s. 61–62.) Tämän vuoksi turvapaikkaa hakevien kanssa työskenteleviä, erityisesti turvapaikkapuhuttelujen pitäjiä, tulisi kouluttaa traumatisoituneiden ihmisten kohtaamiseen.

Myös kielen kääntämisen prosessiin liittyy monia vaiheita, joissa sisällön muoto voi muuttua (Fingerroos 2016 s. 84–86). Tätä asiaa ei ainakaan oman aineistoni päätöksissä tuotu millään tavalla esille, eikä tulkin käyttöä mainittu teksteissä, joten jäi epäselväksi, millä tavalla hakijoiden kertomat asiat on saatu selville. Oletan kuitenkin, että turvapaikkapuhutteluun on pyydetty hakijan äidinkielenaitoinen tulkki. Kokemukseni omasta työstäni sosiaalityöntekijänä ovat opettaneet, että tulkin käyttö harvoin on kovin yksinkertaista. Tulkkien osaaminen vaihtelee valtavasti, ja välillä yksinkertaistenkin sisältöjen kääntäminen on vaikeaa. Tulkin kumman tahansa käännettävän kielen osaaminen voi olla yllättävän heikkoa, ja usein työntekijänä minulle on jäänyt kysymys, ymmärsiköhän tulkattava edes pääpiirteittäin sen, mitä hänelle haluttiin kertoa. Tulkit voivat myös olla asenteellisia ja lisätä tulkkaamiseen puhetta, jota viranomainen ei ole tuottanut. Tulkin läsnäolo oli kuitenkin häivytetty päätösteksteissä olemattomiin, vaikka todellisuudessa tulkillä on ainakin jonkinlainen osuus lopullisessa tuloksessa. Erityisesti turvapaikkapäätöksissä, joissa annetaan niin paljon painoarvoa yksittäisille sanoille, on tulkin osuus tärkeä.

4.5 Sukupuoleen liittyvät oletukset

“Olet terve, työkykyinen nuori mies...”

Turvapaikanhakijan sukupuoli ei ole merkityksetön tekijä. Miehet saatetaan jo hyvin nuorina kategorisoida vaarallisiksi ja ei-toivotuiksi, samalla kun “oikea”, turvapaikan “ansaitseva” on uhrikategoriaan sopiva nainen. Miehiä toisaalta sekä infantilisoidaan että demonisoidaan turvapaikanhakijoihin liittyvässä keskustelussa. Sukupuolen voidaan nähdä olevan vaiettu mutta kriittinen osa turvapaikkaprosessia. Turvapaikanhakijat voidaan jakaa kahteen kategoriaan: ensimmäinen ryhmä on “aidot pakolaiset” ja toinen “epäonnistuneet turvapaikanhakijat”.

Sukupuoli vaikuttaa turvapaikanhakijoiden kokemuksiin sekä sen kautta, miten he itse näkevät itsensä miehinä, että siihen liittyen, millaisia odotuksia ja leimoja heihin miehinä liittävät turvapaikkaprosessin viranomaiset ja työntekijät. Miehet saattavat kokea epäonnistuneensa tehtävässään hankkia perheelle turvaa ja vakautta. (Griffiths, Wray & Charsley 2015, s. 469-470.) Miehiin liitettävät odotukset saattavat jopa lisätä heidän haavoittuvuuttaan, koska normatiiviset oletukset tekevät miesten turvapaikka-asioista vähemmän tärkeitä ja kiireellisiä. Samalla miesten odotetaan kestävän äärimmäisiä olosuhteita, kuten köyhyyttä, pidätyskeskuksia, karkottamista ja eroa perheestä paremmin kuin naisten. Miehet ikään kuin putoavat kapeaan tilaan, jossa sukupuoli, rotu ja turvapaikanhakijan status luovat merkittäviä jännitteitä ja ristiriitoja. (Griffiths ym. 2015, s. 484.) Turvapaikanhakijoihin liittyvää keskustelua on leimannut usein sukupuoli ilman, että sitä olisi käsitelty muuten kuin uhan, resursoinnin ja tarpeiden näkökulmasta. Sukupuolen merkityksen käsittely siitä näkökulmasta, millaisia usein paineita odotuksia se luo, olisi hyödyllisempää yksilöiden kannalta. Suomalaiseenkin yhteiskuntaan on juurtunut vahvasti sukupuolittuneita, kulttuurisia ja jopa rodullistettuja ennakkoluuloja, joita ulkomaalaislaki ei tunnusta, mutta jotka tulevat näkyviin päätöksenteossa (Fingerroos ym. 2016, s. 199). Näitä ennakkoluuloja olisi hyvä tuoda enemmän esiin ja käsitellä kriittisesti tunnustaen myös työntekijöiden rooli niiden luomisessa, ylläpitämisessä ja toisintamisessa.

Jessica Jönsson (2018) kirjoittaa artikkelissaan ruotsalaisten sosiaalityöntekijöiden ja kolmannen sektorin työntekijöiden positioita suhteessa paperittomiin ihmisiin sosiaalipalveluissa. Tutkimuksessa selvisi, että työntekijöiden suhtautuminen hakijaan vaihteli tämän sukupuolen mukaan. Naisista ja lapsista puhuessa käytettiin uhrin käsitteitä, ja nähtiin hakijat apua tarvitsevinä. Naisilla nähtiin olevan enemmän ongelmia ja enemmän avun tarvetta kuin miehillä. Miehiin liitettiin ajatuksia siitä, että he ovat itse vastuussa tilanteestaan, ja aiheuttaneet omat ja mahdollisen perheensä ongelmat. (Jönsson 2018, s. 142.) Tämä lähestymistapa asettaa aineistoni turvapaikanhakijat erikoiseen asemaan lapsen ja aikuisen (miehen) välimaastoon. Missä vaiheessa uhriksi nähty lapsi muuttuu kykeneväksi, vastuulliseksi mieheksi? Nähdäkseni tämä on hyvin oleellinen kysymys, joka tuo näkyväksi edistyksekkään yhteiskuntana itseään pitävien ja mainostavien länsimaisten demokratioiden kipupisteitä. Annika Parsons (2010) tuo selvityksessään esille, miten julkinen ja poliittinen keskustelu on osittain lasta syyllistävää ja syyllistäminen kohdistuu erityisesti nuoriin poikiin. Keskustelussa toistuu oletus, että alaikäinen poika selviytyy itsenäisesti, vain koska hän on poika ja lähellä täysi-ikäisyyttä. Viranomaiset kommentoivat erityisesti poikien osalta aika ajoin sitä, että 16–17-vuotiaita ”nuoria miehiä” ei tulisi kohdella

enää lapsina. Suomen lainsäädännön mukaan alle 18-vuotias on kuitenkin alaikäinen, eikä lainmukaista alaikäisyyden rajaa voida määrittää mielivaltaisesti tai alentaa tiettyjen ryhmien, kuten turvapaikanhakijoiden, tai toisen sukupuolen kohdalla. Näin meneteltäessä kyseessä saattaa olla syrjintä ja perusoikeuksien loukkaus. (Parsons 2010, s. 81.)

Haavoittuvien naisten ja vaarallisten, aggressiivisten ja uhkaavien miesten välillä vallitsee dikotomia, joka on läsnä erityisesti turvapaikanhakijoihin liitettävissä seksualisoivissa kategorioinneissa. Niissä turvapaikanhakija on takaperoinen barbaari, vastassaan liberaali ja suvaitsevinainen Eurooppa. Toiseen on kautta aikojen lähes pakonomaisesti liitetty seksuaalisuus. Naispuoliset turvapaikanhakijat nähdään seksuaalisen väkivallan uhreina, ja erityisesti Euroopassa esiin nostettujen turvapaikanhakijoiden tekemien seksuaalirikosten jälkeen kaikki miehet vaarallisina seksuaalirikollisina. Turvapaikanhakijan positio muuttuu ja sukupuolittuu matkan varrella: ensin hänet nähdään poliittisena toimijana, jonka tulee hakea turvaa toisesta maasta. Pakomatkan aikana hänen tulee muuttua passiivisemmaksi, heikommaksi, eli saada feminiinisenä pidettyjä ominaisuuksia saadakseen suojaa ja tullakseen nähdyksi turvan ansaitsijana. (Timmerman, Fonseca, Van Praag & Pereira 2018, s. 204–205.) Tämä position muutos maskuliinista feminiiniseen ei kenties ole onnistunut riittävästi niillä hakijoilla, joiden hakemus hylätään. Tämä näkyy oman aineistoni päätöksissä, joissa todetaan hakijan kyllä pärjäävän suunnitteen missä olosuhteissa tahansa. Syntyy myös vaikutelma, että turvapaikanhakijoiden psyykkisen tuen tarve ohitettiin tai kyseenalaistettiin joissain päätöksissä, vaikka hakija oli suoraan tuonut sellaista esiin. Yksi hakija toi esiin tullessa seksuaalisesti hyväksikäytetyksi. Kyseisten hakijoiden turvapaikkapäätöksissä sivuutettiin hakijan esiin tuoma tuen tarve, psyykkisen voimien heikkeneminen ja turvapaikanhakumatalla tapahtunut hyväksikäyttökokemus täysin. Olisiko näihin hakijoihin suhtauduttu eri tavalla, jos hakijan sukupuoli olisi ollut toinen? Sitä on mahdotonta sanoa ilman vertailevaa tutkimusta. En kuitenkaan voi olla ajattelematta, että sukupuolella on todennäköisesti jonkinlainen merkitys siinä, nähdäänkö ihmisellä oikeus psyykkiseen tukeen ja traumaista toipumiseen, vai ajatellaanko, että kaikki on vain kestävä ja jatkettava eteenpäin.

Aineistoni turvapaikanhakijat ovat vasta miehuuden kynnyksellä, suurin osa alle 20-vuotiaita, osa alaikäisiä. Päätöksistä ei ole luettavissa heidän kokemuksiaan mieheksi kasvamisesta tai heihin liitettyjä oletuksia miehuudesta, mutta Maahanmuuttoviraston päätöksissä toistuu toteamus: ”Olet terve, työkykyinen nuori mies...” Ja tällä toteamuksella nuori hakija, riippumatta hänen yksilöllisistä kyvyistään, taustastaan ja kokemuksistaan, voidaan tulkita täysin

kykeneväksi aloittamaan elämä tyhjästä maassa, jonka infrastruktuuri kenties on täysin hajalla, ja missä hänellä ei ole minkäänlaisia verkostoja. En voi olla ajattelematta, että tässä suhtautumistavassa näkyy suuri ristiriita siihen, millä tavalla Suomessa puhutaan ja kategorisoidaan juuri täysikäisyyden kynnyksellä olevia nuoria miehiä. Jos tämä Maahanmuuttoviraston toteamus käännettäisiin koskemaan syntyperältään suomalaista, valkoihoista, juuri 18-vuotta täytännyttä nuorta miestä, kuulostaako vaatimus erilaiselta? Vaatimus muuttaa ehkä jo kielenkin unohtaneena maahan, jossa on oleskellut viimeksi lapsena, maahan jossa ei asu ketään sukulaisia tai läheisiä, vailla koulutusta ja työtä, taustalla nuoruus ja kasvaminen erillään perheestään sijaishuoltolaitoksessa. Vaatimus kuulostaa näin esitettynä kovalta, mutta lukemieni päätösten perusteella juuri tällaista nuorilta turvapaikanhakijoilta vaaditaan. Turvapaikanhakijoista puhuttaessa ei voida ohittaa myöskään rodun käsitettä, joka muiden tekijöiden lisäksi vaikuttaa suhtautumiseemme. Rodun vaikutus päätöksiin voi olla vaikeasti todennettavissa, koska luultavasti päätöksiä tekevät itsekään eivät usein tiedosta tai myönnä taustalla olevia ennakkoluuloja ja rodullistamiseen liittyviä elementtejä. Siitä huolimatta niitä on olemassa, ja kaikkien maahanmuuttajien kanssa töitä tekevien olisi tärkeää kohdata ja tunnistaa ne itsessään, sekä tarkastella niiden vaikutuksia työhönsä. Suomalaisen sosiaalityön kentällä on hyvin vähän puhuttua antirasistisesta työotteesta, joka kuitenkin oman näkemykseni mukaan olisi avainasemassa kohti eettistä ja yhdenvertaista työskentelyn tapaa.

4.6 Ristiriitainen asiantuntija

“Lapsen edun ja oikeuksien näkökulmasta turvallisen kasvuympäristön takaaminen ja asianmukaisen terveydenhoidon saaminen on A:n kohdalla ensisijaista.” (Päätöksen 3 liite, lausunto lapsen edusta.)

Paikansin aineistostani kaksi asiantuntijaryhmää, joiden lausuntoja oli mainittu päätösteksteissä: lääkärit ja sosiaalityöntekijät. Yleisesti ottaen argumentin vahvistaminen eri tahojen ja asiantuntijoiden lausumia käyttämällä on yleinen ja tehokaskin keino. Erityisen tehokasta on, jos tahoa voidaan yleisesti pitää arvovaltaisena, kuten tutkimusten tuloksia tai (riippumattomien) asiantuntijoiden lausumia. Me-lausuman käyttö on yleistä instituutioiden edustajilla, jolloin lausumalle saadaan instituution tuki. (Jokinen 1999, 138–139.) Asiantuntijalausuntojen

käytössä päätösten perusteena aineistossani oli selvä ristiriita: välillä turvapaikkapäätöksen tuksi pyydettyä asiantuntijaa oli kyseenalaistamatta uskottu, ja välillä asiantuntija taas sivuutettiin asiantuntija huomioimatta tämän lausuntoa. Lääkäriä asiantuntijana uskottiin iänmääritysasioissa poikkeuksetta; kaikissa neljässä iänmääritykseen lähetetyssä tapauksessa asiantuntijan lausunto hyväksyttiin ehdottomasti. Kun kyseessä oli psyykkisen tuen tarve, muuttui lääkärin asiantuntijapositio, eikä lääkärinlausunto psyykkisen tuen tarpeesta ollutkaan aukoton ja kiistaton. Hakijalla, joka toimitti psyykkisen tuen tarpeestaan lääkärinlausunnon, ei asiantuntijaseama enää tuonutkaan automaattista päätöstä hakijan puolesta. Myöskään lääkärilausuntoja fyysisistä vammoista, kuten selkäkivusta, ei pidetty perusteltuina päätöksen kannalta. Asiantuntijalausuntojen käyttämisestä päätösteksteissä tuli vaikutelma, että asiantuntijaan vedottiin sen mukaan, oliko tämän lausunto linjassa päätöksen lopputuloksen kanssa. Jos ei ollut, lausunto sivuutettiin.

Kokonaan oman kokonaisuutensa muodostavat päätösten liitteenä toimitetut sosiaalityöntekijöiden tai -ohjaajien tekemät lausunnot lapsen edusta. Lausunto lapsen edusta on turvapaikkapäätöstä tekevän viranomaisen pyytämä kirjallinen lausunto turvapaikanhakijalapsen kanssa työskentelevältä taholta. Useimmiten lausunnon laatii vastaanottokeskuksen tai muun asuinyksikön työntekijä, yleensä sosiaalityöntekijä. Lapsen tuntevalla työntekijällä on ajankohtaisin tieto lapsen tilanteesta, ja hänen tulisi pystyä parhaiten arvioimaan kyseisen lapsen kannalta oleellisia ratkaisuja. Lausunnoissa oli aikaisemmin suurta vaihtelua, eivätkä kaikki ole tienneet kuinka lapsen etua lausunnossa tulisi arvioida niin, että turvapaikkapäätöksen tekijän olisi mahdollista arvioida lapsen tilannetta tämän edun mukaisesti. (Parsons 2010, 60–61.) Alun perin aineistoni mukana tuli liitteeksi viiteen turvapaikkapäätöksen liittyvät lausunnot. Niistä kaksi jäi alkurajauksessa pois, mutta kaikki viisi olivat rakenteeltaan täysin samanlaisia, vaikka kaikki ne viisi olivat peräisin eri yksiköistä ja eri työntekijöiltä. Ilmeisesti lausunnon ohjeistuksia on sittemmin yhtenäistetty, ja löysinkin Yhteiset Lapsemme ry:n ja Erityishuoltojärjestöjen liitto EHJÄ ry:n Yksintulleet projektin, jonka avulla on pyritty kehittämään lapsen edun arvioimista ja huomioimista turvapaikkaprosessissa. Projektissa tehtiin muun muassa ohjeistus lausunnon laatimiseksi. (Alanko ym. 2011, s. 32.) Kaikki aineistoni lausunnot noudattivat suunnilleen tätä pohjaa ja sisälsivät seuraavat kohdat:

- Vastaanottoyksikkö, lausunnon kirjoittaja, päivämäärä, lapsen tiedot.
- Tapaamiset ja tiedot, joihin lausunto perustuu.

-Perhetausta, asuinympäristö ja ero perheestä.

-Hyvinvointi, kehitys- ja identiteettitarpeet.

-Lapsen mielipiteet ja näkemykset tulevaisuudesta, muuta ja johtopäätökset.

Johtopäätöksinään työntekijät suosittivat poikkeuksetta, että lapsi tai nuori saisi jäädä nykyisiin olosuhteisiin niiden tukiessa tämän kasvua ja kehitystä. Kolmen alaikäisen päätöksessä ei ole ollenkaan mainintaa, että niitä varten olisi pyydetty lausuntoa lapsen edusta, eikä päätöksiä myöskään siis ole liitteenä. Toisessa myönteisistä oleskelulupapäätöksistä on maininta pyydetystä lausunnosta ja siitä seuraava yhteenveto: “Sosiaalityöntekijä on todennut xx.xx.xxxx antamassaan lausunnossa, että sinun tulisi saada elää olosuhteissa, jotka tukevat kasvuasi ja kehitystäsi.” (Päätös 2.) Päätöksessä ei oteta siihen kantaa, onko lausunto vaikuttanut päätökseen jollain tavalla, vaan asia jää yksittäiseksi toteamukseksi. Tämä sosiaalityöntekijöiden asiantuntijuuden hyödyntämättä jättäminen on harmillista myös siitä näkökulmasta, että vastaanottoyksiköissä ja ryhmäkodeissa on panostettu lapsen edun huomioimiseen luomalla haastattelumalli yhtenäisten käytäntöjen luomiseksi, sekä koulutettu työntekijät mallin toteuttamiseen. Tätä osaamista ei ilmeisesti edelleenkään hyödynnetä turvapaikkaprosessin päätöksenteossa. Kolmen edelleen alaikäisen hakijan päätöksestä lausunto lapsen edusta puuttui kokonaan, mikä on kyseenalaista lapsen edun selvittämisen näkökulmasta. On tosin mahdollista, että lausuntoa ei ole liitetty päätöksiin, mutta missään kohtaa päätöksiä ei mainita, että lausuntoa olisi edes pyydetty. Näen tässä asiantuntijan ristiriitaisessa roolissa erityisen ikävänä sen, että sosiaalialan asiantuntemus asiakkaan asiassa sivuutetaan. Sosiaalityöntekijä on juuri se ammattilainen, jonka voi olettaa olevan perehtynyt lapsen edun määrittelyyn ja arvioimiseen, ja tämä asiantuntijuus jätetään huomiotta päätöksenteossa.

4.7 Lapsen edun käsittely

“.....”

Edellisessä alaluvussa kävin läpi aineistooni liitettyjä lausuntoja lapsen edusta, jossa lapsen asioista vastaava sosiaalityöntekijä oli kirjoittanut lausunnon ja arvioinut lapsen etua eri näkökulmista. Tässä alaluvussa käsittelen turvapaikkapäätösten kirjoittajien, eli päätösten tekijöiden käsittelemää lapsen etua, tai käsittelyn puutetta.

Aineistossani oli päätöksentekohetkellä neljä edelleen alaikäistä, yksin maahan tullutta turvapaikanhakijaa. Lisäksi kolme oli täyttänyt 18 vuotta prosessin aikana, ja viisi hakijaa määriteltiin länselvityksellä täysi-ikäisiksi. Heistä joku saattoi olla alaikäinen edellä tuotujen iänmäärittelyn ongelmien valossa. Unicef on julkaisemassaan raportissa ottanut kantaa Pohjoismaiden tilanteeseen turvapaikanhakijalasten kohtelun osalta. Raportissa todetaan, että maiden tulisi kohdella turvapaikanhakijalapsia ensisijaisesti lapsina, eikä turvapaikanhakijoina. Nyt lapsen tarpeita ja etua arvioidaan maahanmuuttoprosessista ja hänen laillisesta asemastaan käsin, eikä lapsen yksilöllisten tarpeiden pohjalta. Nykyinen käytäntö on maahanmuuttolähtöinen, eikä lapsilähtöinen. (Unicef 2018, s. 99.) Lasten oikeuksien komitea CRC on antanut vuonna 2005 yleiskommentin, jonka mukaan lapsen etu tulee dokumentoida kaikkeen päätösvalmisteluun, joka koskee yksin olevia lapsia ja joilla on vaikutusta lapsen elämään. (CRC 2005, s. 8.)

Lapsen etu on käsite, joka tulee YK:n lapsen oikeuksien yleissopimuksesta (1989). Sopimuksen 3 artikla määrittelee, että "Kaikissa julkisen tai yksityisen sosiaalihuollon, tuomioistuinten, hallintoviranomaisten tai lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu. Sopimusvaltiot sitoutuvat takaamaan lapselle hänen hyvinvoinnilleen välttämättömän suojelun ja huolenpidon ottaen huomioon hänen vanhempiansa, laillisten huoltajiensa tai muiden hänestä oikeudellisessa vastuussa olevien henkilöiden oikeudet ja velvollisuudet." Myös sosiaalihuoltolaki ja lastensuojelulaki velvoittavat huomioimaan lapsen edun ensisijaisesti. (Sosiaalihuoltolaki 2014/1301 § 5, lastensuojelulaki 2007/417 § 4.) Koska sitä, mitä lapsen etu käytännössä tarkoittaa ei ole määriteltä sopimuksessa ja laeissa tarkasti, jättää termi paljon tulkinnanvaraa. Lapsen etu voidaan katsoa olevan esimerkiksi se, että lapsille yleisesti taatut oikeudet toteutuvat myös yksittäisten turvapaikanhakijalasten osalta, jolloin mikä tahansa lapsen asiassa tehtävä, tämän elämään vaikuttava hallinnollinen- tai viranomaispäättös edesauttaa näiden oikeuksien toteutumisessa. Kaikessa lapseen kohdistuvassa turvapaikkaprosessin päätöksenteossa tulisi lapsen edun ja sen toteutumisen olla keskeinen arviointiperuste. Lapsen edun arviointi, joka tällä hetkellä turvapaikkapäätöksistä usein puuttuu, tulisi aina antaa vastauksia siitä, miten kyseinen päätös vaikuttaa lapsille taattujen oikeuksien toteutumiseen juuri kyseessä olevan lapsen osalta. (Parsons 2010, s. 75; Alanko, Marttinen & Mustonen 2011, s. 20.) Yleinen lapsen etuun viittaaminen ei sisällä arviointia ja on sinällään puutteellista. Turvapaikanhakijalapsia koskee luonnollisesti sama lainsäädäntö kuin kaikkia muitakin valtion rajojen sisällä oleskelevia tai asuvia lapsia. Käytännössä on huomattu, että vaikka lapsen etu

käsitteenä ja sen tärkeys voidaan tunnustaa, on edun määrittely hankalaa. Yksin maahan tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden kohdalla lapsen edun määrittely on erityisen hankalaa, koska lapsi joutuu yksin, ilman aikuisen tukea kertomaan kaikki turvapaikkaprosessin kannalta oleelliset asiat, vieläpä luotettavasti ja mahdollisimman uskottavasti. (Alanko ym., 2011, s. 20–21.)

“Tämän lain nojalla tapahtuvassa päätöksenteossa, joka koskee kahdeksaatoista vuotta nuorempaa lasta, on erityistä huomiota kiinnitettävä lapsen etuun sekä hänen kehitykseensä ja terveyteensä liittyviin seikkoihin.” Ulkomaalaislaki luku 1, 6§.

Sosiaalihuoltolaki (1301/2014) 5§ ja vastaanottolaki (746/2011) 5§ edellyttävät, että lapsen edun arviointi tulee olla nimenomaista, yksilöllistä ja laaja-alaista. Mikään näistä kohdista ei suoranaisesti toteudu aineistoni päätösteksteissä. Lapsen etua ei ole arvioitu nimenomaan siitä näkökulmasta, mikä olisi kyseiselle alaikäiselle tämän historia ja kehitysvaihe huomioiden eduksi. Päätösteksteissä keskitytään enemmän arvioimaan sitä, mikä on Suomen viranomaisen mielestä hakijan lähtömaan tilanne. Jos lähtömaan tilanne katsotaan riittävän turvalliseksi, voidaan hakija palauttaa sinne siitä huolimatta, että tällä ei ole kyseisessä maassa enää kontakteja tai verkostoa hänestä huolehtimassa. Yksittäiseen lapseen tai lapsiin ja lapsuuteen yleisesti liittyviä seikkoja ei arvioitu päätöksissä. Päätöksissä ei esimerkiksi arvioitu sitä, miten menneisyydessä koetut traumaattiset tapahtumat, ero vanhemmista tai turvaton lapsuus sotatoimialueella voivat vaikuttaa hakijaan. Lapsuuden ja siihen liittyvien erityisyyksien käsittely puuttui päätösteksteistä kokonaan.

Arvioitaessa lapsen etua vastaanottolain mukaisissa tilanteissa on vastaanottolain mukaan otettava huomioon lastensuojelulain 1 luvun 4 § säädökset lapsen edusta. Lastensuojelulain (417/2007) 4 § mukaan lapsen etua arvioitaessa on kiinnitettävä huomiota siihen, miten eri toimenpidevaihtoehdot ja ratkaisut turvaavat lapselle:

- 1) tasapainoisen kehityksen ja hyvinvoinnin sekä läheiset ja jatkuvat ihmissuhteet,
- 2) mahdollisuuden saada ymmärtämystä ja hellyyttä sekä iän ja kehitystason mukaisen valvonnan ja huolenpidon;
- 3) taipumuksia ja toivomuksia vastaavan koulutuksen;
- 4) turvallisen kasvuympäristön ja ruumiillisen sekä henkisen koskemattomuuden;
- 5) itsenäistymisen ja kasvamisen vastuullisuuteen;

6) mahdollisuuden osallistumiseen ja vaikuttamiseen omista asioistaan; sekä

7) kielellisen, kulttuurisen ja uskonnollisen taustan huomioimisen.

Lastensuojelulakia koskevan hallituksen esityksen mukaan lapsen edun arviointi edellyttää, että eri toimenpidevaihtoehtoja arvioidaan rinnakkain 4 § 2 momentin valossa. Arvioinnissa on annettava merkitystä kaikille pykälässä mainituille seikoille (HE 252/2006 vp., s. 117). Lapsen edun arvioinnin monipuolisuutta ja laaja-alaisuutta korostavat myös YK:n lapsen oikeuksien sopimusta valvova lapsen oikeuksien komitea (Yleiskommentti No. 14, kohta 32). Suomessa on tehty politiikkalinjaus lapsen edun periaatteen huomioon ottamisesta läpileikkaavana periaatteena koko turvapaikka- ja pakolaispolitiikassa. Myös maahanmuuttopoliittisen ohjelman yhtenä arvona on lapsen etu. (Parsons 2010, s. 31) Aineistoni perusteella nämä periaatepäätökset ja linjaukset eivät näytä toteutuvan.

Turvapaikanhakijalasten kohdalla on kyse kotiseudultaan siirtymään joutuneista lapsista, joiden etu on huomioitava kaikissa siirtymäprosessin vaiheissa. Määrittely edellyttää selkeää ja kattavaa arviointia, jossa huomioidaan lapsen kansalaisuus, etnisyys, kielelliset ja kulttuuriset seikat, sekä haavoittuvuus ja erityiset suojelutarpeet. Lapsen päästäminen valtion alueelle on perusedellytys sille, että lapsen tilannetta ja etua päästään arvioimaan. Arvioinnissa olisi tärkeää, että sen suorittavat ammattilaiset, jotka ovat perehtyneet iän ja sukupuolen huomioon ottaviin haastattelumenetelmiin. Lapsen edun toteutumiseksi turvapaikanhakijalle on nimitettävä mahdollisimman nopeasti pätevä huoltaja sekä oikeudellinen edustaja. (YK:n Lapsen oikeuksien komitea 2005, 8–9). Lapsen oikeuksien komitean yleiskommentissa 14 (2013) tuodaan esille, että yleissopimuksen sanamuoto ”on otettava huomioon” on valtioita vahvasti velvoittava. Muotoilu tarkoittaa, etteivät valtiot voi käyttää harkintaa sen suhteen, arvioidaanko lapsen etu ja annetaanko sille asianmukainen painoarvo ensisijaisesti huomioitavana seikkana kaikissa toteutettavissa toimissa. (YK:n Lapsen oikeuksien komitea 2013, 10.)

Vähemmistövaltuutettu tutki kaikki vuonna 2006 huoltajiensa kanssa tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden turvapaikkapäätökset. Pääsääntöisesti lapsen etua ei arvioitu millään tavalla, tai edes mainittu päätöksissä. Yksittäisissä päätöksissä oli mainittu, että lapsen etu on otettu päätöksenteossa huomioon, mutta ei kerrottu miten asia on otettu huomioon tai arvioitu. Päätöksiä tutkittaessa selvisi, että lapsen etua on vaikea arvioida, tai että arviointi on puutteellista ja hyvin suppeaa. (Parsons 2010, s. 60–61, 72.) Tutkimus ei ole enää aivan tuore, mutta

nostin sen esille tähän tutkielmaan, koska omat havaintoni lapsen edun arvioinnista ovat valittavasti edelleen samansuuntaisia, eikä muutosta ole asiaan saatu. Myöskään oman aineistoni päätöksissä lapsen etua ei arvioitu eritelty tai määritelty millään tavalla. Vain kolmessa päätöksessä ylipäättään mainitaan sanapari “lapsen etu”, mutta kahdessa näistä päätöksistä sillä viitataan pyydettyyn lausuntoon lapsen edusta, ja yhdessä on tekstin keskellä seuraava katkelma, johon ei palata: “Lapsen oikeuksia koskevan yleissopimuksen 3 artiklan mukaan lapsia koskevissa toimissa on ensisijaisesti otettava huomioon lapsen etu.” (Päätös 13.) Myöhemmin kyseisen hakijan todetaan täysi-ikäistyneen prosessin aikana. Yhdessä päätöksessä referoidaan pyydetty lausunto yhdellä lauseella, mutta päätöksentekijän omaa arviointia lapsen edusta tai kommentointia sosiaalityöntekijän lausunnosta kappale ei sisällä. Lapsen edun käsite loisti poissaolollaan kautta aineiston. Omassa aineistossani asiaan vaikutti todennäköisesti myös se, että suuri osa päätöksistä oli tehty alaikäisen hakijan täysi-ikäistyttyä prosessin aikana, jolloin lapsen etua ei käsitellä millään tavalla. Sama koski aineistossani olleita iänmäärittelyksellä täysi-ikäiseksi määriteltyjä päätöksiä. Toisaalta myöskään niissä päätöksissä, joissa hakijan alaikäisyyttä ei kiistetty tai se esitettiin totena, ei lapsen etua käsitelty ainakaan suoraan käsitteeseen viittaamalla millään tapaa.

5 Johtopäätökset ja pohdinta

5.1 Lapsen ja aikuisen välimaastossa

Tutkielmani perusteella lasten ja nuorten yksin maahan tulleiden turvapaikanhakijoiden päätöksissä on eettisesti ongelmallisia ilmiöitä. Päätöksistä puuttuu yksilöity, kunkin hakijan henkilökohtaiseen tilanteeseen ja historiaan liittyvä arviointi. Päätöksistä on vaikea löytää perusteita, joiksi yleisesti ottaen oli katsottava päätöksen tekijän tulkinta siitä, oliko hakijan kertomus uskottavaa vai ei. Turvapaikkapäätöksissä oli puutteita niin lapsen edun kuin nuoruusiän huomioimisessa. Samoin aineiston perusteella päätösten tekijöiltä puuttuu ymmärrystä siitä, miten traumamenneisyys vaikuttaa ihmisen muistiin ja sitä kautta tapahtumista kertomiseen turvapaikkapuhuttelussa. Pitkät prosessit vaikuttavat heikentävästi turvapaikanhakijoiden asemaan:

he ehtivät täysi-ikäistyä prosessin aikana, mikä taas heikentää heidän asemaansa monin eri tavoin. Länselvitykseen liittyy epäluotettavuutta ja kyseenalaisuuksia niin selvitykseen ohjaamisessa kuin tuloksissa. Lisäksi turvapaikanhakijan sukupuoleen liittyy vahingollisia oletuksia. Asiantuntijoiden käyttö päätösten tukena on vaihtelevaa ja heidän panoksensa huomioiminen vaikuttaa riippuvan turvapaikkapäätöksen lopputuloksesta. Tulosten perusteella turvapaikanhakijoiden oikeuksien toteutumisessa ja päätösten eettisyydessä on puutteita.

Yksi aineistostani esiin noussut huomio oli se, että lapsuuteen ja lapseen suhtaudutaan eri tavalla riippuen siitä, mistä lapsi on kotoisin. Suomessa kasvanut 18-vuotias ja pitkin maailmaa matkustanut, usein traumatisoitunut, ilman perheensä turvaa jo paljon nuorempana jäänyt 18-vuotias turvapaikanhakija nähdään hyvin eri tavoin. Suomalainen 18-vuotias voidaan nähdä vielä haavoittuvana, apua tarvitsevana, tuskin täysivaltaisena, kun taas turvapaikanhakija nähdään täysivaltaisena, kaikkeen kykenevänä aikuisena (aineistosta: hakee työpaikan, asunnon, verkostot ja toimeentulon maassa, jossa ei ole vuosiin asunut). Lapsuus on kiistatta hyvin erilaista riippuen siitä, mihin sattuu syntymään. Rikkaat länsimaat voivat pitää lapsensa lapsina pitkään, kun taas köyhissä maissa perheen toimeentulo riippuu usein lapsista, joiden lapsuus loppuu aikaisemmin. Allison James ja Adrian James (2005) argumentoivatkin, että lapsuuden sijaan pitäisikin oikeastaan puhua lapsuuksista monikossa, koska lasten kokemukset erilaisissa sosiaalisissa konteksteissa ja historiallisesti vaihtelevat huomattavasti. Vaikka kaikilla lapsilla on lapsuus (välimatka syntymästä aikuisuuteen), eletään lapsuus hyvin eri tavoin, ja siihen kuuluu hyvin erilaisia kokemuksia. Voidaan ajatella, ettei universaalia tai jaettua lapsuutta oikeastaan ole. Eri lapsuuksia erottelevat luokka, sukupuoli ja etnisyys kuten myös köyhyys, lapsen perhe, perheen ja kodin kokoonpano, sekä ajatus siitä mitä lapset ovat, mitä he tarvitsevat, mitä he edustavat ja mitä heistä tulee. (James & James 2005, s. 4–5.) Olisi myös naiivia olla tiedostamatta lapsuuden kokemusten ja taustojen vaikutusta lapsen kasvuun ja elämään. James ja James huomauttavat, että edellä mainituista syistä on erittäin merkittävää, että on saatu tehtyä lähes kaikkien maailman maiden ratifioima YK:n lapsen oikeuksien sopimus. Sopimuksen synty on rohkea, poliittinen tapahtuma, joka julistaa oikeuksia, jotka koskevat kaikkia lapsia, riippumatta heidän asuinpaikastaan. Sopimuksen saama lähes globaali kannatus on merkittävä poliittinen ilmiö. (James & James 2005, s. 4–5.)”

Turvapaikanhakijoita, kuten muitakin siirtolaisia, koskee usein turvallisuus- ja uhkapuhe. Uhka- ja turvallisuusarviot voivat olla osa laillista puhetta, selvityksiä ja selontekoja, joissa mahdollisia uhkia arvioidaan. Siirtolaisia lähestytään siitä näkökulmasta, millaista uhkaa he

voivat potentiaalisesti edustaa tulomaassa. Turvallisuusriskien korostamisella voidaan nähdä oikeutettavan kiristystä turvapaikkapolitiikassa, kuten Suomessa vuonna 2015 Valtioneuvoston antama turvapaikkapoliittinen toimenpideohjelma. Talvikki Ahonen ja Anna-Stina Kallius ovat analysoineet tätä hallituksen toimenpideohjelmaa (2019), ja huomanneet miten ohjelmassa luetellaan keinoja, miten “vaarallisten” ja epäaitojen turvapaikanhakijoiden maasta poistaminen toteutetaan mahdollisimman tehokkaasti, turvapaikan saamisen kriteerejä kiristetään, ja Suomen vetovoimaa turvapaikanhakijoiden silmissä heikennetään. Ahosen ja Kalliuksen mukaan ohjelma tähtää kuitenkin lähinnä ei-toivottujen, eli käytännössä varattomien, maahanmuuttajien poistamiseen. Taloudellinen intressi turvapaikanhakijoita koskevissa toimenpiteissä ja linjauksissa on kiistaton ja yleinen nyky-Euroopassa. Ahonen ja Kallius huomaavat, miten uhrin käsite on muuttunut viimeisen 20 vuoden aikana heikossa asemassa olevasta siirtolaisesta valtaväestöön, eli laajemmin nähtynä valtioon. Toimenpideohjelmassa laittoman maassaolokelun ehkäisy priorisoitiin rikokseksi, johon on suunnattava lisää resursseja. Inhimillisen turvallisuuden perspektiivi taas keskittyy enemmän siihen, millaisia uhkia turvapaikanhakijat itse voivat kohdata. Tätä perspektiiviä toteuttavat lähinnä järjestöt ja tieteellisen tutkimuksen kenttä. Sisäministeriön tavoitteena on myös aiempaa laajempi viranomaisyhteistyö, jossa myös sosiaaliviranomaisilta odotetaan entistä enemmän tietoja paperittomista. (Ahonen & Kallius 2019, s. 98–100.) Tämä vaatimus asettaa sosiaalityöntekijät ihmisoikeusperustaista työtä tekevinä hankalaan asemaan, kun ihmisoikeussopimus edellyttää vaikeassa asemassa olevan ihmisen auttamista, ja laki taas tämän “ilmiantamista” karkotettavaksi epävarmoihin tai suorastaan hengenvaarallisiin olosuhteisiin. Sosiaalityöntekijöiltä vaaditaan entistä enemmän eettistä pohdintaa työn lähtökohdista, ja siitä, onko laillinen aina myös eettistä ja ihmisoikeuksia kunnioittavaa.

Tutkimusta tehdessäni törmäsin jatkuvasti kansalaisuuden käsitteeseen. Tutkimusten mukaan tällä hetkellä näyttää siltä, että ihmisoikeudet toteutuvat parhaiten niiden ihmisten kohdalla, joilla on jo kansalaisuus siinä maassa, jossa he asuvat. Lisääntyvässä määrin niin taloudellisen, kuin sosiaalisen hyvinvoinnin, terveyden ja suojelun oikeuksia kielletään ’ei-kansalaisilta’ (non-citizen). (Arnot, Pinson & Candappa 2013, s. 25) Aikaisemmin kansalaisuuskeskusteluissa ei huomioitu lapsia, vaan kansalaisuuden kysymysten nähtiin koskevan enemmän täysi-ikäisiä. Lapset on alettu huomioda vasta viime vuosikymmeninä, kun lasten sosiaalinen kansalaisuus ja lasten oikeudet levisivät keskusteluun 1980- ja 1990-luvuilla. Oikeusperustainen,

lapsen osallisuuden ja kansalaisuuden huomioiva keskustelu on käyty lähinnä tutkimus- ja kansalaisjärjestöpiireissä. Lapsille kansalaisoikeuksien antaminen haastaa perinteistä kansalaisuuskäsitystä, johon on liittynyt äänioikeus, demokraattinen osallistuminen ja autonomia. Nykyiseen keskusteluun on nousemassa uusia perspektiivejä, miten lasten kansalaisuutta ja siihen perustuvia oikeuksia voidaan toteuttaa. Lasten oikeus määrittää itseään koskevia asioita ja esittää mielipiteensä on nostanut myös lapset kansalaisuuskeskusteluun. (Kjorholt 2008, s. 18–19.) Kansalaisuuden kysymykset ovat tässä maailmanajassa myös hyvin globaaleja. Muun muassa ilmastokysymykset ja niiden seuraukset koskevat globaalisti meitä kaikkia valtioiden rajoista riippumatta.

Mietin prosessin aikana paljon “meidän ja heidän lapsia”, jossa lapsuus näyttäytyy ja kategorisoidaan hyvin erilaisena siitä riippuen, mistä lapsi on kotoisin. Prosessin aikana mediassa ja kansaa puhuttivat Syyriasta Al-Holin leiriltä Suomeen palaavat Isis-terroristijärjestöön oletettavasti kuuluneet suomalaiset naiset ja näiden lapset. Pienet, alle 10-vuotiaat lapset nähtiin uhkana kansalliselle turvallisuudelle. Tallensin seuraavan lehtiotsikon itselleni muistiin, niin kuvaava se omaankin tutkimukseeni oli: “hallitus haluaa tuoda leirin lapset nopeasti Suomeen, Supon mielestä lapset ovat uhka.” (Helsingin Sanomat, 2.4.2020.) Mietin, millaisessa yhteiskunnassa pääosin 5–6-vuotiaat lapset ovat jopa suojelupoliisin näkökulmasta kansallinen uhka. En halua vähätellä Isis-järjestön tekoja tai radikalisoitumisen vaaroja, mutta lasten näkeminen todennäköisesti yhteiskunnan apua tarvitsevan yksilön sijasta vaarallisina terroristeina kertoo karua kieltä siitä, mitä toiseus ja yhteiskunnallisten tahojen aktiivisesti harjoittama toiseuttaminen jo hyvin pientenkin lasten kohdalla tarkoittaa. Millaiset mahdollisuudet kasvaa osaksi yhteiskuntaa saa lapsi, joka pienestä saakka demonisoidaan ja kategorisoidaan vaaralliseksi. Kasvavaa lasta tuskin voidaan kokonaan suojella näiltä häneen liitetyiltä määritelmiltä ja leimoilta. Aikuisten harjoittama kielenkäyttö valitettavasti leviää myös lasten maailmaan, ja jo hyvin pienet lapset altistuvat arjessa rasistisille stereotyypioille.

Länsimaisen lapsuuskäsityksen mukaan lapsilla ei ajatella olevan vahvaa toimijuutta, vaan sosiaalityöntekijät näkevät turvapaikkaa hakevat lapset usein uhrikategorian kautta. Tunnistetaan, että heillä voi olla taustalla traumoja ja perheestä ja verkostoista eroaminen, mutta saatetaan unohtaa lapsille kehittynyt vahva toimijuus ja kyky selviytyä monenlaisista tilanteista. Länsimaissa odotetaan lasten mukautuvan tarvitsijan ja avun vastaanottajan muottiin, ja vahvaa toimijuutta voidaan pitää merkinä aikuisuudesta, jolloin koko lapsuus kyseenalaistetaan. (Björklund 2015, s. 18.) En halua omaa tutkimusta tehdessäni vähätellä lasten ja nuorten kykyä ja

toimijuutta, vaikka nostankin esiin järjestelmään liittyviä heikkouksia ja kyseenalaistan liiallista pärjäämisen ja yksin selviytymisen eetosta. Ajattelen, että nuorten ja alaikäisten turvapaikanhakijoiden voimavarojen ja toimijuuden tunnistamisen, esiin nostamisen ja lisäämisen tutkimukselle on olemassa oma tarpeensa, mutta tässä tutkimuksessa en erittele niitä.

Nykyinen järjestelmämme perustuu olettamalle, että turvapaikkapäätökset on tehty oikein ja lainmukaisesti. Laillisuusolettama näyttelee suurta osaa koko rajapolitiikassa ja sen hallinnoinnissa samalla, kun lait, asetukset ja käytännöt muuttuvat. Jos ajattelemme, että valtioiden väliset rajat ja niiden valvominen ovat välttämättömiä, mutta turvan takaaminen sitä tarvitseville on osa toimivaa ja oikeudenmukaista rajajärjestelmää, on oletettava turvaa hakijoilla todella olevan mahdollisuus sitä saada. Näin ollen rajajärjestelmämme nojaa virheettömien ja paikkansapitävien päätösten varaan. (Bodström 2020, s. 6.) Tämä on luonnollisesti ideaalitilanne, johon tällä hetkellä vaikuttaa olevan mahdotonta päästä. Askel lähemmäs tätä tavoitetta ja eettisyyttä päätöksenteossa olisi päätösten perusteluiden tarkempi avaaminen, läpikäyminen ja läpinäkyvyyden lisääminen sen sijaan, että päätöksiä perustellaan laillisuudella ja näkemyksillä uskotavasya ja epäuskottavasta.

Suomalaisen yhteiskunnan rakenteissa on ulkomaalaisia, erityisesti EU:n ulkopuolelta, kaukaa tulevia kohtaan pesiytynyttä epä- ja ennakkoluuloa, jotka näkyvät epäluulon ilmapiirinä ja paikkansapitämättöminä käsityksinä muualta tulleita kohtaan. Näitä pyritään käsittelemään tukeutumalla mittaamiseen perustuvilla keinoilla, joiden ajatellaan tuovan objektiivisen käsityksen oikeasta ja laillisesta. Mittaamalla pyritään todistamaan esimerkiksi henkilön ikä, DNA:n kautta perheenjäsenten perhesiteet tai kielianalyysillä todentamaan hakijan kertoma kotiseutu oikeaksi. Tutkimuksen tuloksia kuitenkin tulkitaan päätöksenteossa ja lainsäädännössä vaihtelevasti, joten herää kysymys näiden menetelmien käytön oikeutuksesta. (Fingerroos ym. 2016, s. 13–14.)

Suomen linja on ollut Euroopan keskiarvoa huomattavasti tiukempi myönnettäessä kansainvälistä suojelua. Vuonna 2016 Suomessa kansainvälistä suojelua sai 23% irakilaisista hakijoista, kun Euroopassa vastaava luku oli keskimäärin 61% (Maahanmuuttovirasto 2017). Tiukentunut linjaa on myös kritisoitu, ja se on nähty hallituksen ja maahanmuuttoviraston tavoitteena venyttää lainsäädäntöä ja sen tulkintaa mahdollisimman epäsuotuisaksi tänne tulevien kannalta. Tulkinta ei välttämättä ole kaukaa haettu, koska tämä tavoite mainitaan eksplisiittisesti vuonna 2016 tehdyssä lakiesityksessä liittyen humanitääriin suojeluun. (Ahonen ja Kallius 2019, s. 97.)

Annika Parsonsin vuonna 2006 tehtyjä alaikäisten hakijoiden turvapaikkapäätöksiä koskevan tutkimuksen perusteella (Parsons 2010) näyttää siltä, että Maahanmuuttovirasto ei arvioi riittävästi turvapaikanhakijalasten ihmiskaupan uhriutumista tai uhriutumisen uhkaa. Yksin tulleiden alaikäisten turvapaikanhakijoiden joukossa oli matkansa aikana väkivallan tai seksuaalisen hyväksikäytön uhriksi joutuneita. Osaa hakijoista oli yritetty värvätä sotilaaksi. Osaa oli uhkaillut mafia, tai he olivat joutuneet kerjäämään. Nämä hakemukset jätettiin käsittelemättä Suomessa Dublin-asetuksen nojalla, vaikka palauttaminen alkuperäiseen käsittelijämaahan asettaa kyseiset lapset uudelleen riskiin joutua ihmiskaupan uhriksi. Yksin matkustavien lasten uhriutumisen riskiä palautusten yhteydessä ei myöskään arvioitu. Maahanmuuttoviraston kanta näihin tapauksiin on ollut, että ottavat asian käsittelyyn, jos lapsi itse vetoaa ihmiskaupan uhriksi joutumiseensa tai oikeuksiinsa. Maahanmuuttovirasto katsoo, että lapsella on mahdollisuus haakeutua ihmiskaupan uhrien auttamisjärjestelmään myös siinä EU-valtiossa, johon häntä ollaan palauttamassa hakemuksen käsittelyä varten. Uhri ei usein itse tunnista olevansa uhri, tai osaa vedota omiin oikeuksiinsa. (Mt., s. 93–94.) Edellä kuvatun toimijuuden vaatiminen alaikäiseltä lapselta vieraassa maassa, täysin vieraissa järjestelmissä usein vieraalla kielellä vaikuttaa lähes käsittämättömältä. Parsons toteaaakin, että jos lapsen turvapaikka-asiassa tulee esille minkäänlaisia viitteitä ihmiskauppaan, on hakemus otettava käsittelyyn Suomessa. (Mt., s. 94.) Lasten suojaamisessa ihmiskaupalta ja heihin kohdistuvilta rikoksilta tulisi olla viranomaisten tehtävä riippumatta kyseisen lapsen kyvykkyydestä perätä oikeuksiaan itse. Aineistoni 13 hakijasta 11 käännytettiin, näistä 9 niin sanottuun lähtömaahansa, ja kaksi hakijaa käännytettiin Dublin-asetuksen mukaisesti siihen Euroopan maahan, jossa ensimmäinen turvapaikkahakemus oli tehty. Myöskään tämän tutkimuksen aineiston päätöksissä ei arvioitu tai käsitelty millään tavalla hakijoiden riskiä joutua jatkossa ihmiskaupan tai muun hyväksikäytön uhriksi. Myöskään hakijoiden turvapaikanhakumatkan aikaisia tapahtumia ei huomioitu tai käsitelty päätöksissä.

Tämän tutkimuksen äärellä tunsin usein olevani sen äärellä, mitä teksteissä ei sanota, tai mitä niistä puuttuu. Niistä tuntui puuttuvan paljon oleellista, kuten lapsuuden näkyminen ja olemassaolo. Kuin lapsuus olisi puuttunut päätöksistä, vaikka lapsuus, nuoruus ja alaikäisyys ovat monella tapaa määrittäviä tekijöitä ihmisen elämässä. Tuntuu hankalalta, että näin suuri tekijä sivuutettiin kokonaan päätöksissä, joilla on valtavan suuri vaikutus hakijoiden elämässä. Eettinen käsittely vaatisi paljon laajempaa taustojen ja vaikutusten arviointia, kuin päätöstekstien mukaan hakijoiden tilanteessa on tehty.

5.2 Tulevaisuusnäkymiä

Tulevaisuudennäkömät turvapaikanhakijalasten tilanteessa ovat kahtalaisia. Toisaalta nykyinen politiikka, jolla pyritään lähinnä rajoittamaan maahanmuuttoa, suhteessa lisääntyviin luonnonkatastrofeihin ja muihin pakolaisuutta aiheuttaviin mekanismeihin, ei turvapaikkaa hakevien lasten tilanne näytä helpottuvan. Uusilla lainsäädännöllisillä toimilla, kuten EU:lle esitetyllä yhteisellä Dublin IV sopimuksella pakolaislasten asemaan näyttää olevan huolestuttavia vaikutuksia. Uudistuksen myötä turvapaikanhakijoille tulee yhteistyövelvoite, jossa hakijan tulee olla riittävän yhteistyöhaluinen ja antaa kaikki tarvittavat tiedot oma-aloitteisesti. Lisäksi tulevaisuudessa hakijalta voidaan mm. katkaista vastaanottopalvelut, jos hänen katsotaan olevan toisessa maassa, kuin missä viranomaisten mukaan pitäisi olla. (Martiskainen 2017, s. 4.) Alaikäisten ja nuorten kohdalla vaatimus osata antaa itsenäisesti hakemuksen kannalta oleelliset tiedot on eettisesti tarkasteltuna kyseenalainen.

Mielestäni lapsen ja nuoren turvapaikanhakijan eettiseen kohteluun turvapaikkaprosessissa vaikuttaa vahvasti se, millä tavalla hänet kohdataan ja miten häntä kohdellaan pitkin prosessia ja kaikissa sen vaiheissa. Kaiken kohtaamisen pitäisi pyrkiä ennemmin poistamaan ja vähentämään aiempien haitallisten kokemusten traumaa, kuin lisäämään niitä. Itse ajattelen, että tämä työntekijän vastuun tunnistaminen turvapaikanhakijalasten kanssa työskentelyssä tulisi olla kaikkien lapsia kohtaavien työntekijöiden työskentelyn lähtökohta. En tiedä, millä tavalla esimerkiksi maahanmuuttovirastossa työskenteleviä perehdytetään traumatisoituneiden lasten kanssa työskentelyyn, mutta tutkimukseni perusteella tämänkaltaiselle työlle olisi tarvetta. Myös ymmärrystä trauman aiheuttamasta käyttäytymisestä esimerkiksi turvapaikkapuhuteluissa tulisi lisätä.

Lukemani tutkimukset ja raportit turvapaikanhakijalasten oikeuksien toteutumisesta olivat hyvin kriittisiä. Niissä esitettiin laajaa kritiikkiä valtioita, hallituksia ja poliittista päätöksentekoa kohtaan. Dublin-järjestelmää kritisoiitiin runsaasti. Kritiikkiä sai myös vahvan lasten oikeuksia valvovan toimielimen poissaolo, vaikka esimerkiksi Unicef selvittää turvapaikanhakijalasten tilanteeseen liittyviä asioita. Ote oli yllättävänkin kriittinen, ehkä sen vuoksi, miten aihetta muu-

ten yhteiskunnassamme käsitellään esimerkiksi mediassa ja poliittisessa keskustelussa. Tutkimuksissa alaikäisten turvapaikanhakijoiden oikeus saada asiansa käsiteltyä lasten edun mukaisesti nähdään kiistattomana ihmisoikeutena, jonka universaalissa toteutumisessa on riskejä.

Toisaalta viitaten edelliseen, voi toivonpilkahduksia nähdä sellaisissa ulostuloissa, joiden mukaan turvapaikanhakijalasten tilanne tulisi nähdä nimenomaan lapsen oikeuksien ja lasten suojelun näkökulmasta (esim. Euroopan unionin perusoikeusvirasto 2016). On tärkeää, että Unicefin kaltaiset suuret toimijat selvittävät lasten oikeuksien toteutumista, ja antavat huomautuksia ja suosituksia toimenpiteistä valtioille. Samalla olisi toivottavaa, että näiden suositusten vaikutus olisi suurempi. Valtioiden turvapaikkapolitiikkaa tehdään ajassamme taloudelliset ja kansalliset intressit edellä sen sijaan, että pyrittäisiin ottamaan huomioon vastuumme kansainvälisestä ihmisoikeuksista. Yhdenkään valtion tilanne ei ole riippumaton tai täysin itseaiheutettu, jolloin myös vastuu pakolaisuudesta tulisi olla kansainvälinen. Lasten oikeudet eivät voi olla riippuvaisia heidän poliittisesta statuksestaan. Tutkimustietoa tarvitaan lisää, jotta keskustelu ihmisoikeuksista ei muuttuisi teoreettiseksi keskusteluksi siitä, miten oikeudet ovat neuvoteltavissa kulloisenkin poliittisen tilanteen mukaan.

Tutkimusaiheeni antoi paljon mietittävää, ja monestakin tutkielman temasta löytyisi aihetta lisätutkimukselle. Esimerkiksi työntekijöiden ymmärrys trauman vaikutuksista ja traumatisoituneiden asiakkaiden kohtaamisesta turvapaikkaprosessissa vaatisi lisäselvitystä ja toisaalta myös koulutusta työntekijöille. Länselvityksen ongelmallisuus ja merkityksellisyys turvapaikkapäätöksille Suomessa olisi kiinnostava tutkimusaihe. Lisäksi maahanmuuttoviraston linjauksen koventuminen vaatisi lisätutkimusta. Aineistoni oli pieni, joten sen perusteella on mahdollista tehdä yleistäviä tulkintoja koko turvapaikkapäätösten tai -prosessien tilanteesta. Katson kuitenkin, että aineistosta oli löydettävissä useita kysymyksiä herättäviä eettisiä ongelmia, joiden tarkemmalle tutkimukselle olisi tilausta. Eettisesti ongelmalliset käytännöt näin merkittävästi ihmisten elämään vaikuttavissa päätöksissä tulee ottaa vakavasti ja tuoda yhteiskunnalliseen keskusteluun ja tietoisuuteen. Maahanmuuttoon ja turvapaikanhakijoihin liittyvää tutkimusta tarvitaan ja vaikuttaa siltä, että sitä tehdäänkin enenevässä määrin.

Vuoden 2015 suuren turvapaikanhakijamäärän tultua välttämättömät toimet ja järjestelmät saatiin nopeasti toimintaan. Tuolloin ja tuon jälkeen on tehty tehokkaasti ihmisten elämään ja tu-

levaisuuteen vahvasti vaikuttavia päätöksiä. Psykiatri Tuula Quarshie toteaa, että “toivo-
kaamme sellaisia päätöksiä, että pystymme niitä häpeämättä tulevaisuudessa muistamaan”.
(Quarshie 2018, s. 58.) Päätöksenteko Suomessa on edelleen yleensä lainkuuliaista ja totuuteen
pyrkivää, mutta koventuneet asenteet ja tulkinnat politiikassa ja ulkomaalaishallinnossa eivät
voi olla vaikuttamatta myös päätöksiin, joita ihmiset viranomaispositioissa tekevät (Fingerroos
ym. 2016, s. 201). Vuoden 2015 jäljet alkavat näkyä palvelujärjestelmissämme, kun turvapaik-
kaproessin läpikäyneet tulevat kuntiin, osa huonommalla ja osa paremmalla toimintakyvyllä.
Osa jää paperittomiksi, kun kaikki oikeusasteet on käyty läpi, ja päätös edelleen kielteinen,
mutta paluu lähtömaahan tuntuu mahdottomalta. Millä tavalla pystymme vastaamaan näihin
haasteisiin sosiaalityössä, yhteiskuntana ja kanssaihmisinä?

Lähteet

Alanko, S., Marttinen, I. & Mustonen, H. (toim.) (2011) *Lapsen etu ensin. Yksintulleet alaikäiset turvapaikanhakijat Suomessa*. Helsinki: Yhteiset Lapsemme ry.

Arnot, M., Pinson, H. & Candappa, M. (2013) Educational Rights of Asylum-seeking and Refugee Children within the Neo-liberal State and Inclusive Schools in the UK. Teoksessa Biseth, H. & Holmarsdottir H. (toim.), *Human rights in the field of comparative education* (s. 13–30). Rotterdam: Sense Publishers.

Burke, A. (2017) Security Cosmopolitanism and Global Governance. Teoksessa Burke, A. & Parker, R. (toim.) *Global Insecurity : Futures of Global Chaos and Governance*. Palgrave Macmillan Limited. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=4828798>. Created from helsinki-ebooks on 2018-11-01 04:44:02.)

Björklund, K. (2015) *Unaccompanied refugee minors in Finland. Ghallenges and good practices in a Nordic context*. Turku: Institute of Migration.

Bodström, E. (2020) ‘Because Migri Says So’: Legitimation in Negative Asylum Decisions in Finland. *Nordic Journal of Migration Research*, 10(2): pp. 5–19.

Camilleri, J. (2017) Insecurity and Governance in an Age of Transition. Teoksessa Burke, A. & Parker, R. (toim.), *Global Insecurity : Futures of Global Chaos and Governance*. Palgrave Macmillan Limited. ProQuest Ebook Central, <http://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=4828798>.

Castaneda, A.E., Mäki-Opas, J., Jokela, S., Kivi, N., Lähteenmäki, M., Miettinen, T., Nieminen, S., Santalahti, P. & PALOMA-asiantuntijaryhmä (2018) *Pakolaisten mielenterveyden tutkiminen Suomessa*. PALOMA-käsikirja. Ohjaus, 5/2018. Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen julkaisuja.

Castaneda, A., Rask, S., Koponen, P., Mölsä, M. & Koskinen, S. (toim.) (2012) *Maahanmuuttajien terveys- ja hyvinvointitutkimus. Tutkimus venäläis-, somalialais- ja kurditaustaisista Suomessa*. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos.

Civil Liberties, Justice and Home Affairs Committee, FRA Background paper http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra2016libe_missing_children_21_april_2016_background_note.pdf luettu 1.11.2018

Delanty, G. (2009) *The cosmopolitan imagination. The renewal of critical social theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Dembour, M.-B. (2006) *Who believes in human rights? Reflections on the European Convention*. Cambridge: Cambridge University Press.

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu 1487/2017-6. <https://www.oikeusasiamies.fi/r/fi/ratkaisut/-/eoar/1487/2017>

Euroopan unionin perusoikeusvirasto (2016) *Background note on ways to prevent unaccompanied migrant children from going missing*. http://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-libe_missing_children_21_april_2016_background_note.pdf

Euroopan muuttoliikeverkosto (2017) *Unaccompanied Minors Following Status Determination: Approaches in EU Member States and Norway – National Report of Finland*. Maa-hanmuuttovirasto. http://www.emn.fi/files/1855/EMN_UAM_EN_FI_NETTI3.pdf

Euroopan muuttoliikeverkosto (2018) *Approaches to Unaccompanied Minors Following Status Determination in the EU plus Norway - Synthesis Report for the EMN Study*. http://www.emn.fi/files/1856/00_eu_synthesis_report_unaccompanied_minors_2017_en.pdf

Eurostat Eurostat Pressrelease 87/2016 - 2 May 2016, <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/2995521/7244677/3-02052016-AP-EN.pdf/19cfd8d1-330b-4080-8ff3-72ac7b7b67f6>

Fairclough, N. (2006) *Language and Globalization*. Taylor & Francis Group. ProQuest Ebook Central. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=292759>

Fairclough, N. (1997) *Miten media puhuu*. Tampere: Vastapaino.

Fingerroos, O. (2016) Mitä perheenyhdistäminen tarkoittaa? Teoksessa Fingerroos, O, Tapaninen, A.-M & Tiilikainen, M. (toim.), *Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino.

Fingerroos, O., Tapaninen, A.-M. & Tiilikainen, M. (2016) *Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino.

Gibney, M. J. (2004) *The Ethics and Politics of Asylum : Liberal Democracy and the Response to Refugees*. Cambridge University Press.

Griffiths, M., Wray, H. & Charsley, K. (2015) Here, Man Is Nothing!: Gender and Policy in an Asylum Context. *Men and Masculinities*, 2015-10, Vol. 18 (4), s. 468-488.

Helsingin Sanomat (2017) Pakolaisneuvonta syyttää Migriä linjanmuutoksesta. <https://nakoislehti.hs.fi/dea9c42c-bc55-42d1-8ecb-2a8317465053/8> luettu 10.8.2017.

Hallintolaki 6.6.2003/434. Saatavilla verkossa osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2003/20030434>

Hallituksen esitys eduskunnalle lastensuojelulaiksi ja eräiksi siihen liittyviksi laeiksi. (2006) <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2006/20060252.pdf>

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi kotoutumisen edistämisestä annetun lain 27 ja 49 §:n muuttamisesta. (2020) https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/HallituksenEsitys/Sivut/HE_79+2020.aspx

Halme-Tuomisaari, M. (2016) Perheenyhdistäminenkö ihmisoikeus? Teoksessa Fingerroos, O., Tapaninen, A.-M. & Tiilikainen, M. (toim.), *Perheenyhdistäminen. Kuka saa perheen Suomeen, kuka ei ja miksi?* Tampere: Vastapaino.

Helander, R. & Mikkonen, A. (2002) *Ikävä äitiä... Ilman huoltajaa tulleet pakolaislapset Suomessa*. Väestöntutkimuslaitoksen katsauksia E 13/2002. Helsinki: Väestöliitto.

Heikkinen, V., Hiidenmaa, P. & Tiililä, U. (2000) *Teksti työnä, virka kielenä*. Helsinki: Gaudamus.

Hjern, A., Ascher, H., Vervliet, M. & Derluyn, I. (2018) Identification: age and identity assessment. Teoksessa *Research Handbook on Child Migration*. Toim. Bhabha, J., Kanics, J. & Senovilla Hernandez, D. Edward Elgar Publishing.

Hutchings, K. (2018) *Global Ethics : An Introduction*. Vol. 2. painos. Cambridge: Polity.

Ife, J. (2001) *Human Rights and Social Work: Towards Rights-Based Practice*. Cambridge: Cambridge University Press.

IFSW (2014) 'Human Rights', in International Policy Papers. Geneve: IFSW & IASSW. Katsottu 10.1.2020.

IFSW Europe (2012) Global Definition of Social Work. Katsottu 10.1.2020.

James, A. & James, A. (2005) The Politics of childhood - an overview. Teoksessa *The politics of childhood – International Perspectives, Contemporary Developments*. Toim. Goddard, J., James, A., James, A. & Mcnamee, S. Lontoo: Palgrave-Macmillan.

Jauhiainen, J. S. (2017) Johdanto ja johtopäätökset. Teoksessa Jauhiainen, J. S. (toim.) *Turvapaikka Suomesta? Vuoden 2015 turvapaikanhakijat ja turvapaikkaprosessit Suomessa*. Turun yliopiston maantieteen ja geologian laitoksen julkaisuja. No. 5. 5–18.

Jokinen, A. & Juhila, K. & Suoninen, E. (1999) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Karttunen, M. (2015) *Lapsen etu ja valtion intressit oleskelulupaharkinnassa*. Pro gradu - tutkielma. Helsingin yliopisto.

Kjørholt, A. T. (2008) Children as New Citizens: In the Best Interests of the Child? Teoksessa *European Childhoods - Cultures, Politics and Childhoods in Europe*. Toim. James, A. & James, A. Lontoo: Palgrave-Macmillan.

Kääriäinen, A. (2003) *Lastensuojelun sosiaalityö asiakirjoina: dokumentoinnin ja tiedonmuodostuksen dynamiikka*. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Laki kotoutumisen edistämisestä 1386/2010. Saatavilla verkossa osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2010/20101386>

Lastensuojelulaki 417/2007. Saatavilla verkossa osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2007/20070417?search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=lastensuojelulaki>

Lems, A., Oester, K. & Strasser, S. (2020) Children of the crisis: ethnographic perspectives on unaccompanied refugee youth in and en route to Europe. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 46:2, 315-335.

López, J. & Potter, G. (2005) *After Postmodernism: An Introduction to Critical Realism*. Toim. López, J. & Potter, G. Bloomsbury Publishing PLC. ProQuest Ebook Central. <http://ebookcentral.proquest.com/lib/helsinki-ebooks/detail.action?docID=436127>. Luettu 24.4.2018.

Maahanmuuttovirasto. Tilastot: kansainvälinen suojelu. <http://tilastot.migri.fi/#applications/23330?start=564&end=575> Luettu 28.2.2018.

Maahanmuuttovirasto (2017) Turvapaikkapäätökset.

<https://migri.fi/documents/5202425/6162429/2017+Turvapaikkap%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+%28fi%29>

Martiskainen, T. (2017) EU yrittää hallita muuttoliikettä – unohtuuko lasten suojele? Lastensuojelun keskusliitto. <https://www.lskl.fi/materiaali/lastensuojelun-keskusliitto/EU-ja-ilman-huoltajaa-tulleet.pdf> Luettu 1.11.2018

Mole, N. & Meredith, C. (2010) *Asylum and the European Convention on Human Rights*. Strasbourg: Council of Europe Publishing.

Nuoruuslaki 1825/2016. <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285>

Perelman, C. (1996) *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino.

Pinson, H., Arnot, M. & Candappa, M. (2010) *Education, asylum and the non-citizen child: The politics of compassion and belonging*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Pakolaisneuvonta ry (2014) *Lapsen edun argumentointi tuomioistuinten turvapaikkapäätöksissä*.

<https://www.pakolaisneuvonta.fi/wp-content/uploads/LapsenetuTP160315.pdf>

Parsons, A. (2010) *Selvitys lapsen edun toteutumisesta turvapaikanhakija- ja pakolaislapsia koskevista päätöksistä*. Helsinki: Valtioneuvosto, vähemmistövaltuutettu.

Quarshie, T. (2018) Kommentti - miltä näyttää tilanne suomalaisesta näkökulmasta? Teoksessa Zonzi, A. & Söderblom, N. (toim.), *Pakolaisuus – merkitykset ihmiselle ja yhteisölle* (s. 68-68). Helsinki: Therapie-säätiö.

Raulo, M. (1999) *Ihmisiä vai IHMISIÄ - Vähemmistöoikeuksien filosofiaa*. Helsinki: Yliopistopaino.

Raitakari, S. & Günther, K. (2012) Sosiaalityön tutkimus. Teoksessa Heikkinen, V., Voutilainen, E., Lauerma, P., Tiililä, U. & Lounela, M. (toim.), *Genreanalyysi – tekstilajitutkimuksen käsikirja* (s. 656-661). HYY-Yhtymä: Gaudeamus Oy.

Rydenfelt, H. (2014) *Oikean ja väärän teorialat*. <https://etiikka.fi/teoria/oikean-ja-vaaran-teorialat> Luettu 7.11.2020.

Saarikkomäki, E., Oljakka, N., Vanto, J., Pirjatanniemi, E., Lavapuro, J. & Alvesalo-Kuusi, A. (2018) *Kansainvälistä suojelua koskevat päätökset Maahanmuuttovirastossa 2015–2017. Pilottitutkimus 18–34-vuotiaita Irakin kansalaisia koskevista myönteisistä ja kielteisistä päätöksistä*. Oikeustieteellisen tiedekunnan tutkimusraportteja ja katsauksia 1/2018.

Saraneva, K. (2016) Pakolaisuus ja psyykinen traumatisoituminen. Teoksessa Zonzi, A. & Söderblom, N. (toim.), *Pakolaisuus – merkitykset ihmiselle ja yhteisölle* (s. 69-89). Helsinki: Therapie-säätiö.

Sauer, P., Nicholson, A., Neubauer, D. (2015) *Age determination in asylum seekers: physicians should not be implicated*. *European journal of pediatrics*, 2015, Vol.175 (3) (s. 299-303).

Sosiaalihuoltolaki 13.01.2014/1301. Saatavilla verkossa osoitteessa: <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2014/20141301search%5Btype%5D=pika&search%5Bpika%5D=sosiaalihuoltolaki#L1P5>

Tenk (2009) Tutkimuseettinen neuvottelukunta. *Humanistisen, yhteiskuntatieteellisen ja käytäytymistieteellisen tutkimuksen eettiset periaatteet ja ehdotus eettisen ennakkoarvioinnin järjestämiseksi*. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. <http://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/eettisetperiaatteet.pdf>. Luettu 23.1.2018

Timmerman, C., Fonseca, M.L., Van Praag, L. & Pereira, S. (2018) *Gender and Migration: A Gender-Sensitive Approach to Migration Dynamics*. Leuven University Press.

Thomas, R. L. (2016) *The Right to Quality Education for Refugee Children Through Social Inclusion*. *Journal of Human Rights and Social Work*, 1(4), 193–201.

Tomás, C. & Dias, M. (2013) Interpreting Children's Rights: A New Challenge for Education. Teoksessa Biseth, H. & Holmarsdottir H. (toim.), *Human rights in the field of comparative education* (s. 81–96). Rotterdam: Sense Publishers.

Turtiainen, K., Jäppinen, M. & Stamm, I. *Ihmisoikeudet aikuissosiaalityön lähtökohtana*. Julkaisematon artikkelikäsikirjoitus. Saatu luettavaksi ja lupa käyttää tekijöiltä 28.2.2020.

Ulkomaalaislaki 30.4.2004/301. Saatavilla verkossa osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2004/20040301#L6P87>

UNHCR (2016) UNHCR viewpoint: 'Refugee' or 'migrant' – Which is right? <https://www.unhcr.org/55df0e556.html>

UNICEF (2018) *Protected on Paper? An analysis of Nordic country responses to asylum-seeking children*. Florence: Innocenti.

Van Leeuwen, T. (2007) Legitimation in discourse and communication. *Discourse and Communication*. 1:1, 91–112.

Väärikkälä, S. (2016) *Separated asylum-seeking children out of place. Immigration officials' categorizations of children*. Pro Gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto.

Widdows, H. (2014) *Global ethics : An introduction*. ProQuest Ebook Central.

Wilson, J. A. (2015) *From Small Places: toward the realization of literacy as a human right*. Rotterdam: Sense Publishers.

YK (2013) Definition of Youth. <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/factsheets/youth-definition.pdf> Luettu 5.11.2020.

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. (1948) https://ihmisoikeusliitto.fi/wp-content/uploads/2016/05/YK_Ihmisoikeuksien-julistus.pdf Luettu 16.1.2018.

YK:n lapsen oikeuksien komitea (2005) Yleiskommentti nro. 6. Ilman huoltajaa olevien ja perheestään eroon joutuneiden lasten kohtelu kotimaansa ulkopuolella. http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_GC_2005_6_julkaisu.pdf Luettu 2.9.2020.

YK:n lapsen oikeuksien komitea (2005) Yleiskommentti nro. 14. Lapsen oikeudesta saada etunsa otetuksi ensisijaisesti huomioon (3 artikla, 1 kohta). http://lapsiasia.fi/wp-content/uploads/2015/03/CRC_C_GC_14_julkaisu.pdf Luettu 2.9.2020.

YK:n yleissopimus lapsen oikeuksista. (1989) https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sops-teksti/1991/19910060/19910060_2